

T.C.
GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

ÜSTÜN YETENEKLİLERİN PSİKOLOJİK BELİRTİLERİ, STRES
KAYNAKLARI VE STRES KARŞISINDAKİ TEPKİLERİ

Hazırlayan
Şefika SÜRÜCÜ

Eğitim Bilimleri Ana Bilim Dalı
Rehberlik ve Psikolojik Danışma Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU

TOKAT – 2013

ÜSTÜN YETENEKLİLERİN PSİKOLOJİK BELİRTİLERİ, STRES KAYNAKLARI
VE STRES KARŞISINDAKİ TEPKİLERİ

Tezin Kabul Ediliş Tarihi:../07/2013

Jüri Üyeleri (Unvanı - Adı - Soyadı)

Başkan: Yrd. Doç. Dr. Rukiye ŞAHİN

Üye: Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU (Danışman)

Üye: Yrd. Doç. Dr. Fatma BUDAK

İmzası

Rukiye Şahin
Mustafa Baloglu
Fatma Budak

Bu tez Gaziosmanpaşa Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulunun 22/07/2013
tarih ve 16/07 sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. Recep KOÇAK

T.C.
GAZIOSMANPAŐA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin ve raporlaştırma sürecinin Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine, Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna genel akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak toplandığını, hazırlandığı ve raporlaştırıldığını, iş bu tez çalışmasını “intihali engelleme” programından taradığımı bana ait olmayan tüm bilgi, veri, düşünce ve bulgulara atıf yaptığımı ve kaynağımı gösterdiğimi beyan eder sorumlüğün tarafıma ait olduğunu kabul ederim.

Şefika SÜRÜCÜ

Bu tez çalışması, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Komisyonu tarafından (Proje No: 2013/50) desteklenmiştir.

TEŞEKKÜR

Akademik yaşantımda bana kendisiyle çalışma fırsatı tanıyan, emek veren saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Mustafa BALOĞLU'na yardımları, katkıları ve desteği için çok teşekkür ediyorum.

Bu süreçte bana desteğini esirgemeyen değerli hocam Yrd. Doç. Dr. Rukiye ŞAHİN'e katkılarından dolayı, sadece tez çalışmamda değil hayatımın her anında beni destekleyen, yönlendiren, bana katkı sağlayan, hep yüzümü güldüren ve üzerimde emekleri çok olan kıymetli hocam Yrd. Doç. Dr. Fatma BUDAK'a ve değerli abim Serdar BUDAK'a hep yanımda oldukları için sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Bu çalışmanın tamamlanması için en az benim kadar gayret gösteren haklarını ödeyemeyeceğim değerli dostlarım ve sevgili çalışma arkadaşlarım Arş Gör. Hacer KARAMEŞE ve Arş Gör. Ahmet YUMUŞAK'a yardımları, destekleri ve anlayışları için çok teşekkür ediyorum. Çalışmamın çeşitli aşamalarında bana destek olan Yrd. Doç. Dr. Vildan ÇEVİK hocama, Arş.Gör. Fatih Alkan, Arş.Gör. Sertan Talas'a ve ayrıca uygulama yapmamda yardımlarını esirgemeyen Abdullah TAŞTAN hocama teşekkürlerimi sunuyorum.

Benim mutlu olmam için çırpınan ve her zaman yanımda olan sevgili anneme, babama ve canım kardeşim BURAGİMA bu süreçte bana sabır ve anlayış gösterdikleri için çok teşekkür ederim.

ÖZET

ÜSTÜN YETENEKLİLERİN PSİKOLOJİK BELİRTİLERİ, STRES KAYNAKLARI VE STRES KARŞISINDAKİ TEPKİLERİ

Bu çalışmanın amacı, üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtilerini, stres kaynaklarını ve stres karşısında verdikleri tepkileri incelemektir. Araştırmanın evrenini Türkiye'deki Bilim ve Sanat Merkezlerine (BİLSEM) kayıtlı lise düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Bu evrenden kolaylı örnekleme yöntemiyle 72 erkek, 89 kız olmak üzere toplam 161 lise öğrencisine ulaşılmıştır. Araştırmada üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtilerini, ergenlik döneminin fazlaca karşılaşılan sorunlardan biri olan stres durumunun üstün yetenekli ergenlerdeki düzeyini belirlemek, strese neden olan kaynakları ve stres karşısında verdikleri tepkileri incelemek amaçlanmıştır. Çalışma tarama modelde desenlenmiştir. Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu, Gadzella tarafından geliştirilen (1991), Baloğlu ve Bardakçı (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri ile Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş Şahin ve Durak(1994) tarafından Türkçeye uyarlaması yapılmış, Şahin, Batıgün ve Uğurtaş (2002) tarafından ergenler üzerinde geçerlik güvenirlik çalışması yapılmış Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılmıştır.

Araştırma bulguları üstün yetenekli lise öğrencilerinin düşük düzeyde psikolojik belirtilere sahip olduğu göstermiştir. Üstün yetenekli lise öğrencilerinde en fazla görülen psikolojik belirti hostilete ve depresyon, en az görülen psikolojik belirti ise somatizasyon olarak bulunmuştur. Üstün yetenekliler düşük stres kaynakları düzeyine sahip olmakla birlikte en fazla "kendine yükleme", en az "değişiklikler" strese neden

olan faktörlerdir. Üstün yeteneklilerin stres karşısında verdikleri tepkiler "az" düzeyindeyken, en az fizyolojik tepkiler, en çok değerlendirici tepkiler verdikleri bulunmuştur. Üstün yeteneklilerin psikolojik belirti düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı fark bulunmazken sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık ortaya çıkmıştır. Üstün yetenekli ergenlerin stres kaynakları ve stres karşısında verdikleri tepkiler cinsiyete ve sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. Son olarak araştırmada üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti düzeyleri ile stres düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur. Psikolojik belirti alt boyutları ile stres alt boyutları arasındaki korelasyon sonucu, bütün alt boyutlar arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğunu sadece "değerlendirici tepki" alt boyutunun diğer tüm alt boyutlarla anlamlı yönde negatif bir ilişki olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: üstün yetenekli, ergen, stres, psikolojik belirti, lise öğrencileri

ABSTRACT

PSYCHOLOGICAL SYMPTOMS, STRESS RESOURCES AND REACTIONS TO STRESS OF GIFTED CHILDREN

This study aims at identifying and examining gifted high school students' psychological symptoms, their sources of stress and reactions that they show toward stress. The population consists of high school students enrolled at the Science and Art Centers (BİLSEM) in Turkey. A total of 161 high school students (72 boys and 89 girls) who were selected via convenience sampling method made up the sample of the study. The study was designed as a survey method. In the research, following data collection tools were used: Personal Information Form, developed by the researcher; the Revised Student-life Stress Inventory (SSI-R) developed by Gadzella (1991) and adapted into Turkish by Baloğlu and Bardakçı (2010); Brief Symptom List (KSE) developed by Derogatis (1992) and adapted into Turkish by Şahin and Durak (1994) and validated on adolescents by Şahin, Batıgün and Uğurtaş (2002). According to the findings, gifted students were determined to have low level of psychological symptoms. Hostility and depression are among the most common psychological symptoms whereas somatization is the least common psychological symptom. Gifted students have low stress sources where "self-attribution" is the most common and "changes" are the least common sources of stress. While the gifted students reacted to stress at the "low" level, they showed psychological reactions least and evaluator reactions most. There were no significant differences in terms of psychological symptoms across gender but there was a significant difference across grade level. There were no significant differences between gifted adolescents' sources of stress and their reactions to it in accordance with the

gender and grade level. Finally, a positive significant relationship between the gifted high school students' level of psychological symptom and their stress level was found. The result of the correlation between the subdimensions of psychological symptoms and the subdimensions of stress showed that all subdimensions have a positive and significant relationship but only the evaluator reaction subdimension has a negative and significant relation with all other subdimensions. Results of the study were discussed in the light of contemporary literature.

Key words: gifted students, adolescent, stress, psychological symptom, high school students

İÇİNDEKİLER

ETİK SÖZLEŞME.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
TABLolar LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR LİSTESİ.....	1
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1. 2. Tanımlar.....	7
1.4. Problem Cümlesi.....	8
1.4.1. Alt Problemler.....	8
1.5. Araştırmanın Önemi.....	9
1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	12
1.7. Araştırmanın Sayıltıları.....	12
BÖLÜM II.....	13
KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR.....	13
2.1. Üstün Yeteneklilik.....	13
2.1.1. Üstün Yetenekliliğin Tanımı.....	13
2.1.2. Üstün Yeteneklilerin Tanılanması.....	17
2.1.3. Üstün Yeteneklilerin Özellikleri.....	19
2.1.3.1. Bedensel Özellikler.....	19
2.1.3.2. Zihinsel Özellikler.....	20
2.1.3.4. Yaratıcılık Özellikleri.....	21
2.1.3.5. Sosyal Özellikleri.....	21
2.1.4.Üstün Yeteneklilerin Eğitimi.....	21
2.1.5. Zekânın Tanımında Kullanılan Yaklaşımlar/Kuramlar.....	23
2.1.5.1. Üç Halka Kuramı.....	24
2.1.5.2. Çoklu Zekâ Kuramı.....	24

2.1.5.3. Beşgen Kuralı	25
2.1.5.4. Ayrımsal Üstün Zekâ ve Üstün Yetenek Kuramı.....	26
2.1.5.5. Üçlü Sacayağı Teorisi.....	26
2.2. Ergenlik	26
2.2.1. Ergenliğin Tanımı ve Özellikleri.....	27
2.2.2. Üstün Yeteneklilik ve Ergenlik	30
2.3. Psikolojik Belirtiler	32
2.3.1. Psikolojik Sağlığın Tanımı.....	32
2.3.2. Üstün Yeteneklilik ve Psikolojik Belirtiler	33
2.4. Stres.....	36
2.4.1. Stresin Tanımı	36
2.4.2. Stresin Fiziksel Belirtileri	38
2.4.3. Stresin Psikolojik Belirtileri.....	38
2.4.4. Stres Kaynakları	39
2.4.5. Stres Yaşantısına Verilen Tepkiler	40
2.4.6. Üstün Yetenekliler ve Stres.....	42
2.5. İlgili Araştırmalar.....	43
BÖLÜM III.....	56
YÖNTEM	56
3.1. Araştırmanın Modeli	56
3.2. Evren Ve Örneklem	56
3.3. Veri Toplama Araçları	59
3.3.1. Kişisel Bilgi Formu	59
3.3.2. Kısa Semptom Envanteri.....	60
3.3.3 Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri.....	62
3.4. Verilerin Toplanması	63
BÖLÜM IV.....	65
BULGULAR.....	65
BÖLÜM V.....	85
TARTIŞMA.....	85
BÖLÜM VI.....	94
ÖNERİLER.....	94

6.1. Alanda Çalışan Uzmanlara Yönelik Öneriler.....	94
6.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler	95
KAYNAKÇA.....	97
EKLER	116

TABLOLAR LİSTESİ

<i>Tablo 3.1. Bilim ve Sanat Merkezlerine Kayıtlı Lise Öğrencilerinin İllere göre Dağılımı</i>	57
<i>Tablo 3.2. Öğrenci Sayılarının İllere Göre Dağılımı</i>	58
<i>Tablo 3.3. Örneklemin Yaş Dağılımı</i>	59
<i>Tablo 4. 1. Baba ve Anne Öğrenim Durumlarının Dağılımı</i>	65
<i>Tablo 4. 2. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Baba ve Anne Meslek Dağılımı</i>	66
<i>Tablo 4. 3. Örneklemin Gelir Dağılımı</i>	67
<i>Tablo 4. 4. Örneklemin Kaldığı Yere İlişkin Bulgular</i>	67
<i>Tablo 4.5. Üstün Yeteneklilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Dağılımı</i>	68
<i>Tablo 4. 6. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri</i>	69
<i>Tablo 4.7. Kısa Semptom Envanteri Puan Aralığı</i>	69
<i>Tablo 4.8. Kısa Semptom Envanteri Alt Boyut Puan Ortalamaları</i>	70
<i>Tablo 4.9. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Kaynakları Düzeyleri</i>	71
<i>Tablo 4.10. Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri Puan Aralığı</i>	72
<i>Tablo 4.11. Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri Stres Kaynakları Alt Boyutları Ortalamaları</i>	72
<i>Tablo 4.12. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Tepki Düzeyleri</i>	73
<i>Tablo 4.13. Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri Stres Tepkileri Alt Boyutları Ortalamaları</i>	74
<i>Tablo 4.14. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Farklaşmasına İlişkin t Testi Analizi</i>	75
<i>Tablo 4.15. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Psikolojik Belirti Puanları Ortalaması ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi Sonuçları</i>	76
<i>Tablo 4.16. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Kaynakları Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Farklaşmasına İlişkin t Testi Analizi</i>	77
<i>Tablo 4.17. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Stres Kaynakları Alt Boyutları Puan Ortalaması ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi</i>	79
<i>Tablo 4.18. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Karşısındaki Tepkilerin Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Analizi</i>	80

<i>Tablo 4.19.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Karşısındaki Tepkilerinin Alt Boyut Puanlarının Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyine Göre Puan Ortalaması ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi</i>	<i>81</i>
<i>Tablo 4.20.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişki</i>	<i>82</i>
<i>Tablo 4.21.Üstün Yeteneklilerin Psikolojik Belirti Alt Boyutları İle Stres Alt Boyutları Arasındaki İlişki</i>	<i>83</i>

KISALTMALAR LİSTESİ

SPSS : Sosyal Bilimler için İstatistik Programı

n :Örnekleme yer alan birim sayısı

ss : Standart Sapma

α : Cronbach alfa değeri

\bar{x} : Aritmetik ortalama

df : Serbestlik Derecesi

TDK : Türk Dil Kurumu

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsanlık tarihine büyük katkılar sağlayan, yaşamları değiştiren ve geliştiren (Çağlar, 1972) geleceğimizin teminatı, toplum ve ülke olarak gelişmemiz, kalkınmamız (Akarsu, 2001) ve ilerlememizde düşüncelerinden, zekâlarından, çalışmalarından en çok yararlanmamız gereken üstün yeteneğe sahip bireyler her toplumda karşımıza çıkmaktadır (Enç, 2005; Ataman, 2012). Şüphesiz her insan benzersizdir, özeldir ve fiziksel, duygusal ya da ruhsal gelişimde toplumda daha çok göze batan ve diğerlerinden farklı özellikler gösteren kendine özgü yeteneklerle dünyaya gelmektedir (Stuart & Beste, 2010). Ancak, üstün yetenekliler diğer insanlara göre zekâ, yaratıcılık, bilgi üretme, sorunlarla baş etme gibi yönlerden üstünlük ve farklılık göstermektedir. Üstün yeteneklilik tanımının genel zihinsel yetenek, özel akademik yetenek, fen ve sosyal bilimler, liderlik, yaratıcılık, görsel ve işitsel sanatlar, dil veya matematik gibi bütün yetenekleri kapsadığı ve üstün yetenekli çocukların birbirinden farklı özellikler taşıdığı unutulmamalıdır (MEB, 2013). İleri düzeyde zihinsel yetenek, çeşitli alanlarda özel yetenek gibi özellikler üstün yeteneklileri diğer bireylerden ayıran özelliklerdir (MEB, 2012); ancak sıralanan bu özellikler herkeste belli oranlarda görülebilir. Bireyin üstün yetenekli sayılabilmesi için akranlarının doğal olarak gösterdiği ölçülerin üzerinde bir düzeyde belirtilen özelliklere sahip olması gerekmektedir (Akarsu, 2001). Üstün yetenekli bireylerin aileleri tarafından keşfedilmesinde de etkili olan, özellikle doğumdan hemen sonraki ilk aylarda sahip oldukları bazı özellikler, uzun süreli dikkate sahip olmaları, az uymaları, aktif olmaları, gördüklerinin çoğunu hatırlamaları, dil gelişimlerinin erken başlaması, hızlı öğrenmeleri ve uyaranlara karşı tepkisel

davranmaları gibi özelliklerdir (Sak, 2012). İlkokul çağına geldiklerinde ise akranları yerine diğer yetişkinlerle daha iyi anlaştıkları, standart işlerden ve ödevlerden sıkıldıkları, yaratma ve keşfetmeye karşı ayrı bir kabiliyetleri olduğu, son derece meraklı, dikkatli ve yüksek bir hayal gücüne sahip oldukları; yaşları biraz daha ilerledikçe yüksek zihinsel faaliyet gerektiren işlerde üstün başarı gösterdikleri, yaşlılarına göre akıcı bir dil ve daha fazla kelime haznesine sahip oldukları, daha ileri düzeyde ve bilimsel kitaplarla ve konularla ilgilendikleri, güncel konulara, politika ve dünya sorunlarına ilgili ve duyarlı oldukları görülmektedir (Stuart & Beste, 2010). Akarsu (2001) üstün yetenekli bireylerin herhangi bir yetenek alanında akranlarına göre daha üstün olduğunu, etkili bir dile ve özgün ifadeye sahip olduklarını, belleklerinin, duyarlılıklarının, bazı konulara ilgi ve meraklarının yoğun olduğunu, yeni duruma kolay adapte olduklarını ve okumaya, öğrenmeye düşkün olduklarını belirtmektedir. Ayrıca, bu çocukların yaşlılarına göre bazı becerileri önceden kazanmış ya da çok hızlı öğrenen yaratıcı, o toplumu yönetecek idari, siyasi, sosyal gibi pek çok alanda üst sayılabilecekleri bilinmektedir (Çağlar, 1972; Levent, 2011b).

Türkiye’de 1991 yılında Milli Eğitim Bakanlığı (MEB) tarafından düzenlenen I. Özel Eğitim Konseyi’nde üstün zekâ ve üstün özel yetenek kavramları birleştirilmiş ve “üstün yetenekliler genel ve/veya özel yetenekleri açısından, yaşlılarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği, konunun uzmanları tarafından belirlenmiş kişilerdir” şeklinde tanımlanmıştır (MEB, 1991). Üstün yeteneklilerle ilgili temelde herkes tarafından benimsenmiş kişilik ve zihinsel nitelikler için bir ortak yaklaşım ve tanım bulunmamaktadır (Ataman, 2012). Günümüzde üstün zekâ ve yetenek kavramları birbirinden ayrılmamakta ve üstün yeteneğin üstün zekâyı kapsadığı belirtilmektedir

(Ataman, 2012; Ersoy & Avcı, 2000). Bu çalışmada üstün zekâ ve üstün yetenek kavramlarına ilişkin olarak üstün yetenek kavramı kullanılacaktır.

Her birey, her çocuk önemli ve değerlidir ancak kendiliğinden ortaya çıkma ihtimali çok zayıf olan üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocuklar aranıp, taranarak bulunmazsa büyük yığınlar içinde yok olup gitme olasılıkları yüksektir (Ataman, 2002). Bu yüzden tanılanmaları büyük önem arz etmektedir (Jost, 2006).

Tanılama işlemlerinde çocuğun bilişsel, duyuşsal, devimsel gelişim profilleri incelenmeli, grup testleri, başarı testleri, bireysel zekâ testleri uygulanmalı, öğretmen, arkadaş ve ailenin gözlem ve kanaatlerine başvurulmalıdır (Ataman, 2005). Üstün yetenekli bireylerin tanılanması ve eğitimi, gelişimlerine katkı sağlayacak yönlendirmelerin erken yaşta yapılması, kendi alanlarında ülkelerine sağlayacakları katkılar düşünüldüğünde değerli bir ekonomik kaynak olmaları, yönlendirilmedikleri takdirde tehlikeli yönlere kayabilme ve potansiyellerini zararlı şeylere kullanma ihtimalleri, bireyin yetenekleri doğrultusunda ve gerekli ortamlar düzenlenerek eğitim almasını amaçlayan eğitimde fırsat ilkesi açısından önemlidir (Akarsu, 2001). Uzun'a (2006) göre üstün veya özel yeteneklilik tek başına yeterli olmayıp ancak uygun koşullarla bir araya geldiğinde başarı için önemli bir güç kaynağına dönüşmektedir. Renzulli (1978), Üstün zekâlı/yetenekli çocukların daha geniş eğitim olanaklarına ihtiyaçları olduğunu bu çocuklara sadece sıradan eğitim programları uygulanmaması gerektiğini vurgulamaktadır.

Bir toplumda insan çabasıyla yapılan katkıların büyük bir bölümünün üstün zekâlı olarak nitelediğimiz kesim tarafından gerçekleştirildiği aşikârdır, bu nedenle üstün zekâlı/yetenekli bireylerin bir ülkenin geleceğinde hayati öneme sahip milli bir hazine olmalarından dolayı onların eğitimleri de tüm dünyada önemli bir konudur

(Davaslıgil & Zeana, 2004). Dolayısıyla, potansiyellerini kullanabilmeleri için öncelikle keşfedilmeye ihtiyaçları olan bu çocukların gereksinimlerine uygun eğitim almaları konusunda herkesin üzerine düşeni yapması gerekmektedir.

Altı yüzyıllık Osmanlı İmparatorluğu döneminde, öğrencilerin seçilerek alındığı ve eğitimin yeteneklere yönelik programlarla sürdürüldüğü (Akarsu, 2004; Akkutay, 2004), devlete üst düzey yönetici, asker ve sanatçıları yetiştirmesi ile üstün zekâlıların eğitiminde öncülüğünü kanıtlanmış olan (Ataman, 2002) devletin gücünü korumak için kaliteli insan yetiştirme amacıyla kurulan (Akkutay, 2004) enderun okul sistemi ile Türkiye'nin tarihsel açıdan tüm dünyaya önderlik yaptığını görülmektedir (Ataman, 2002). Günümüzde üstün yeteneklilere eğitim veren kurumlar arasında, Fen Liseleri, Sosyal Bilimler Liseleri, Anadolu Güzel Sanatlar ve Spor Liseleri, Türk Eğitim Vakfı İnanç Türkeş Özel Lisesi (TEVİTÖL) ve Beyazıt Ford Otosan İlköğretim Okulu ve Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) gelmektedir (Levent, 2011a). Üstün yeteneklilerin eğitimi konusunda ayrı eğitim ve birlikte eğitim hususunda halen tartışmalar devam etmekte bu konuda ortak bir görüş birliğine varılamamaktadır. Ancak son yıllarda, üstün yetenekli öğrencilerin eğitiminde, günümüzde özel eğitime ihtiyacı olan diğer öğrencilerde olduğu gibi, ayırıştırmadan, farklılaştırılmış öğrenim ve öğretim etkinlikleriyle birlikte kaynaştırma/bütünleştirme eğitimi yararlı görülmektedir (MEB, 2012).

Hazırlanan eğitim programlarında üstün yetenekli bireyin gelişim dönem ve özellikleri dikkate alınmalı ve bu çocukların yaştlarından ileri düzeyde gelişim özellikleri sergiledikleri unutulmamalıdır (Baykoç Dönmez, 2011). Gelişimde belirli yaşlarda ortaya çıkan bazı kendine özgü özelliklerin belirginleştiği aşamalar gelişim dönemi olarak adlandırılmaktadır (Selçuk, 2007; Onur, 1997). Gelişimin bedensel,

bilişsel, dil, ahlak ve sosyal gelişim gibi alanlarına ayrıldığını ve bununla ilgili kuramlar ortaya atıldığı görülmektedir (Miller, 2008). Gelişimi yaşı esas alarak dönemlere ayıran kuramlara bakıldığında kuramlar aralarında farklılıkların olduğu göz ardı edilmemek üzere genel olarak şu şeklide dönemler ortaya çıkmaktadır: Doğum öncesi, bebeklik (0-2 yaş), ilk çocukluk (3-6 yaş), son çocukluk (7-11 yaş), ergenlik (12-18 yaş), genç yetişkinlik (19-29 yaş), yetişkinlik (30-60 yaş), yaşlılık (60 yaş ve üzeri) (Deniz, 2009). 12-24 yaşlar arasındaki bireyler için gençlik kavramı da kullanılmaktadır (Özgüven, 1992).

Bu dönemlerden biri olan ergenlik, "bir değişim, dönüşüm ve başkalaşım dönemidir" (Karabekiroğlu, 2009, s.21). Ergenlik dönemin bazı özellikleri şunlardır; bu dönemde bedensel gelişim ani ve hızlıdır, bilişsel ve duygusal gelişim yoğundur, ergenler sürekli bir arayış içindedirler, her şeye karşı çıkıp kendine özgü bir dünya görüşü oluşturmaya başlarlar, özgürlüklerine düşkün ve sabırsızdırlar, problemlerle başa çıkma ve karar verme becerilerini geliştirirler, arkadaşlık, evlilik, aile gibi sosyal görevler üzerine düşünürler, çabuk karar değiştirirler, aile ve çevreyle en çok ters düşülen, asi ve kavgacı bir tavır sergilenen, topluma ayak uydurmada zorluk yaşanan bir dönemdir, kişni kendine ilgisi ve arkadaşlarına verdiği önem yoğundur (Cüceloğlu, 2003; Karabekiroğlu, 2009; Kulaksızoğlu, 2006; Yalom, 2008; Yeşilyaprak, 2007).

Ergenlikte meydana gelen fiziksel, duygusal, kişisel, sosyal değişimler birtakım sorun ve çatışmalara neden olabilir (Kulaksızoğlu, 2006). Biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak bir geçiş döneminde olan ve bazı açılardan yetişkin bazı açılardan çocuk olan birey aile, akran ilişkileri, okul, kimlik arayışı, başarı, özerklik gibi konularla baş etmek zorundadır (Steinberg, 2007). Ergenlik döneminin genel özellikleri düşünüldüğünde bireyin üstesinden gelmeye çalıştığı durumlar arasında stres ve stresle

başa çıkma da mevcuttur (Atkinson, Atkinson, Smith, Bem, & Nolen Hoeksema, 2010; Kulaksızoğlu, 2006; Steinberg, 2007). Üstün niteliklere sahip olan ergenler, bireysel farklılıklarından dolayı belli ölçüde bazı psikolojik problemlerle karşı karşıya kalabilmektedir (Levent, 2011a). Hem gelişimsel sorunlarla, hem de üstün zekâlarına ait özelliklerin yaratacağı risklerle uğraşmak zorunda kalan üstün zekâlı ergen ve gençlerle bu dönemde özel olarak ilgilenilmesi gerektiği düşünülmektedir (Aydın & Konyalıoğlu, 2010). Çağlar'a (1972) göre her ne kadar üstün yetenekli bireyler daha iyi sosyal özellik gösterse de normal bireylerde karşımıza çıkan sosyal ve davranışsal uyumsuzluk ve problemler üstün yetenekli bireylerde de görülebilmektedir. Ayrıca, ilgili alan yazında üstün yetenekli gençlerin aşırı hassas, duygusal, hayal gücü çok yüksek olabileceği gibi sağlıklı güçlü, kendinden emin özellikler sergileyebileceği de söylenmektedir (Stuart & Beste, 2010) Toplumun yaklaşık %2 sini oluşturan bu azınlığın içerisinde çoğu zaman göz ardı edilebilen unutulmuş üstün yeteneklilerin psikolojik durumları ihmal edilecek bir konu değildir (Davaslıgil, 1991).

Bu gençlerin göz ardı edilmesi, beklentilerinin karşılanmaması hem kendileri, hem de toplum ve ülke için büyük kayıp olacak; ayrıca bireylerin kendi başlarına bırakılmasına veya beyin göçlerine yol açacaktır (Ataman, 2002; Levent, 2011a). Çünkü etkin bir yaşam süren bu bireyler ilerleyen yaşlarında bile verimliliklerini kaybetmedikleri bilinmektedir (Enç, 2005). Üstün yetenekli bireyler geleceğimiz olduğu kadar aynı zamanda bugünümüzdür. Bugün ihmal edilen psikolojik durumu hem o bireyin hem de ülke geleceği için tamir edilmesi güç hasarlar açmasına yol açabilir. Psikolojik durumları anlaşılmayan gençlerden başarılı, verimli üretken ve yaratıcı olmalarını beklemek bu bireylere haksızlık olacaktır.

1. 2. Tanımlar

Ergenlik: Biyolojik, psikolojik, sosyal ve ekonomik değişimlerin bir arada olduğu, buluğ ile başlayan, çocukların yetişkin rolleri için hazırlandığı, çocukluktan yetişkinliğe doğru hızlı bir büyüme gelişmenin olduğu, ortalama 10 yaşında başlayıp 20 yaşında sona eren gelişim dönemidir (Kulaksızoğlu, 2006; Steinberg, 2007).

Üstün Yetenek: Algıları duygusal ve zihinsel deneyimlere aktarabilme ve anlayabilmeye dair farkındalığın, duyarlılığın ve becerinin yüksek olması durumu (Roepfer, 1982), zekâ ya da diğer bilişsel yetenek testleri aracılığı ile ölçülebilen ve böylece özel programlara öğrenci seçmede dikkate alınan yeteneklilik türüdür (Renzulli, 1986).

Üstün Yetenekli Çocuk/Öğrenci: Üstün yetenekli birey; kendisiyle aynı yaş, aynı iş veya aynı ortamda bulunan diğerleriyle karşılaştırıldığında zekâ yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda potansiyelini, yeteneğini dikkate değer, başarılı bir şekilde kullanan ya da gösteren ve onu daha ilerilere taşıyabilen kişidir (Callard Szulgit, 2003; Ross, 1993).

Stres: Kişi ve çevre etkileşimi sonucu oluşan (Lazarus, 1994), bireyi sıkıntılı, zorlanmalı bir ruh haline sokan (Baltaş & Baltaş, 1999), herhangi bir varlığa uygulandığı zaman gerginlik ve düzen bozukluğu yaratan, çok güçlü olunca da yapı ve görevlerde köklü değişme ve çöküntülere yol açan güçtür (Enç, 1980).

Psikolojik Belirti: Normal işleyişten sapan ve psikolojik bir bozukluğun göstergesi olarak değerlendirilen (Budak, 2000), ruh sağlığını olumsuz olarak etkileyen ve ruhsal hastalığın teşhisine yarayan belirtilerdir. Bu belirtiler stres sonucu ortaya çıkan fizyolojik, psikolojik, davranışsal belirtilerdir.

1.4. Problem Cümlesi

Üstün yeteneklilerin psikolojik belirtileri, stres kaynakları ve stres karşısındaki tepkileri nelerdir?

1.4.1. Alt Problemler

1. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri hangi düzeydedir ?
2. Üstün yetenekli lise öğrencileri en çok ve en az hangi psikolojik belirtilere sahiptir?
3. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres kaynakları hangi düzeydedir ?
4. Üstün yetenekli lise öğrencileri en çok ve en az hangi stres kaynaklarına sahiptir?
5. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısında verdikleri tepkilerindüzeyi nedir?
6. Üstün yetenekli lise öğrencileri en çok ve en az hangi stres tepkilerine sahiptir?
7. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri
 - a. cinsiyet,
 - b. sınıf
 değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır?
8. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres kaynakları
 - a. cinsiyet,
 - b. sınıf
 değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır?
9. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısında verdikleri tepkiler
 - a. cinsiyet,
 - b. sınıf

değişkenleri açısından farklılaşmakta mıdır?

10. Psikolojik belirtiler ve stres arasında bir ilişki var mıdır?

1.5. Araştırmanın Önemi

Üstün yeteneklilik, üstün zekâlı ya da üstün yeteneklilerle ilgili yapılan son zamanlardaki çalışmalar incelendiğinde çalışmaların üstün yeteneklerin eğitimleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir (Gyarmathy, 2013; Kerr, Vuyk & Rea, 2012). Bu çalışmalardan bazıları üstün yeteneklilerin eğitimi ve eğitim ortamları (Ekinci, 2002; Levent, 2011b), üstün yeteneklilerin bazı branş dersleri ile ilişkili tutum ve başarıları (Uzun, 2006; Esen, 2011) eleştirel düşünme becerileri (Altıntaş, 2009), üstün yetenekliliğin tarihi süreçleri (Karabulut, 2010), etiketleme (Öpengin & Sak, 2012) gibi konuları kapsamaktadır.

Hem bilişsel olarak hem de duygusal olarak bireyin en büyük gelişme gösterdiği, her şeyi eleştirip, kendine özgü bir kimlik ve dünya oluşturmaya çalıştığı dönem olan ergenlik çağı (Cüceloğlu, 2003), üzerinde durulması gereken en hassas dönemlerden biri olarak görülmektedir. Ergenlikte meydana gelen fiziksel, duygusal, kişisel, sosyal değişimlerin ergenlikte birtakım sorun ve çatışmalara neden olabilir (Kulaksızoğlu, 2006). Biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak bir geçiş dönemi olan ve bu dönemde bazı açılardan yetişkin bazı açılardan çocuk olan birey aile, akran ilişkileri, okul, kimlik arayışı, başarı, özerklik gibi konularla baş etmek zorundadır (Steinberg, 2007).

Sürekli olarak aşırı strese maruz kalan bireyin üst düzey düşünme becerisi hem doğrudan hem de duygu ve davranışlarda değişime neden olacağı için dolaylı olarak engellenecektir (Baltaş & Baltaş, 1999). Bu yüzden üstün yetenekli ergenlerin psikolojik semptomlarını belirlemek, stres durumlarını bilmek ve sonuçlarını takip

etmek tıpkı onların keşfedilmeleri ve eğitimleri kadar, daha sağlıklı bireyler olmaları, kendi potansiyellerini gerçekleştirmeleri, daha verimli bir hayat yaşamaları gibi pek çok açıdan önemlidir.

Stresler bedende ve ruhta birtakım tahribatlara yol açabilirken bedensel ve ruhsal savunma tepkilerine de neden olabilir (Hançerlioğlu, 1988). Bedensel ve ruhsal olarak canlının kendisine tehdit olarak algıladığı veya zorlandığı durumlarda ortaya çıkan stres karşısında hem bedensel hem de psikolojik olarak kişide pek çok değişikliğe neden olabilmektedir (Baltaş & Baltaş, 1999). Daha kolay, daha kaliteli ve daha mutlu bir yaşam sürmek için stresle başa çıkmayı öğrenmek önemli bir özelliktir. Bireylerin stresle başa çıkmayı öğrenmeleri için öncelikle stres kaynaklarını belirlemek gerekmektedir.

Ergenlik döneminde bireylerde stresle birlikte bir takım psikolojik belirtiler de görülebilir. Bu buhranlı dönem, psikolojik sorunların oluşmasında tek başına bir etken değildir; fakat insan gelişimindeki diğer dönemlerle kıyaslandığında özellikle hızlı değişimin yarattığı uyum sorunlarının psikolojik belirtilere daha fazla yol açtığı görülmektedir (Acun Kapıkıran, 2001). Böyle bir durumun ileride daha yıkıcı telafisi zor tahripler yaratmaması ve gereken önlemlerin daha erken alınabilmesi için psikolojik belirtileri bilmenin önemi büyüktür.

Normal bireylerde bile böylesine zorlukların görüldüğü ergenlik dönemi, üstün yetenekli bireylerde daha da buhranlı geçebilmektedir. Üstün yetenekli ergenler açısından tüm bu sorunların yanında üstün yetenekliliğin getirmiş olduğu birtakım özelliklerde eklenince bazı stres durumları yaşamaları ve psikolojik belirtiler göstermeleri mümkün olabilmektedir. Bu gibi olumsuzlukların ergenlik döneminin

özellikleriyle birleşmesinin onların psikolojik durumlarını nasıl etkilediğini inceleyen araştırmaların sınırlı olması da bu çalışmanın önemini artıran diğer bir konudur.

İlgili alan yazında üstün yeteneklilerin eğitimiyle ilgili çalışmalar yoğunluk kazanırken (Gökdere & Küçük, 2003; Besnoy, Dantzler & Siders, 2012; İşpınar Akçayoğlu, 2011); onların psikolojik durumları ve özellikle ergenlik döneminde yaşadıkları stres durumları ile ilgili çalışmaların eksikliği göze çarpmaktadır. Çalışmanın bu konu üzerinde yapılan ilk çalışmalar arasında olacağı düşünülmektedir. Yine üstün yeteneklilerle ilgili çalışmalar incelendiğinde, çalışma grubunun, çoğunlukla belirli bir bölgede veya ilde yürütüldüğü (Metin & Kangal, 2012; Yılmaz & Çaylak, 2009) görülmektedir. Bu çalışmada ise ülkemizin geniş bir yelpazesinden bir üstün yetenekli öğrenci kitlesine ulaşılması hedeflenmiştir. Hedeflenen kapsam genişliği de araştırmanın önemini artırmaktadır.

Üstün yeteneklilerle ilgili çalışmaların genellikle küçük yaşlara odaklanması ergenlik ve gençlik dönemindeki üstün yeteneklilerle ilgili bilgilerin de araştırmalarla geliştirilmesi ihtiyacını ortaya koymaktadır (Aydın & Konyalıoğlu, 2011). Çalışmanın diğer bir önemli boyutu da ergen yaş grubu üzerinde yürütülecek olmasıdır. Çünkü üstün yeteneklilerle ilgili yapılan çalışmalar genellikle okul öncesi ve ilköğretim çağındaki öğrencileri kapsamaktadır (Dağlıoğlu, Çalışandemir, Alemdar, Bencik, & Kangal, 2010; Konaş, 2009). Araştırmanın bulgularından yararlanılarak ilerde psikolojik belirtilere müdahale ve bazı problemler ortaya çıkmadan önce önleme programları geliştirilmesi ve bunlarla ilgili çalışmalara rehberlik edecek olması da araştırmayı önemli kılan diğer bir etkidir.

1.6. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Ergenlerin psikolojik belirti düzeyleri, stres kaynakları ve strese karşı gösterdikleri tepkiler araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçtüğü boyutlarla sınırlıdır.

2. Araştırma, 2012-2013 eğitim öğretim yılında BİLSEM'e devam etmekte olan lise öğrencileriyle sınırlıdır.

1.7. Araştırmanın Sayılıları

1. Araştırmaya katılan öğrencilerin kendilerini değerlendirebilme yeterliğine sahip oldukları varsayılmıştır.

2. Araştırmada kullanılan ölçme araçlarını yanıtlayan öğrencilerin gerçek düşüncelerini net ve objektif olarak ortaya koydukları varsayılmıştır.

BÖLÜM II

KURAMSAL ÇERÇEVE VE İLGİLİ LİTERATÜR

Bu bölümde genel olarak üstün yeteneklilik, psikolojik belirtiler ve stres kavramlarıyla ilgili kuramsal bir çerçeve sunulmuştur. Bölümde üstün yeteneklilik tanımları irdelenmiş, üstün yetenekli bireyleri daha yakından tanımak ve anlamak için üstün yeteneklilerin özellikleri, eğitimleri ve tanılama işlemleriyle üstün yetenek kuramlarına yer verilmiştir. Ayrıca, psikolojik belirtiler ve stresle ilgili literatür verilmiş, yaşları itibariyle ergenlik döneminde olan üstün yetenekli öğrenciler, ergenlik, psikolojik belirtileri ve stres başlıkları altında ayrı ayrı incelenmiştir.

2.1. Üstün Yeteneklilik

Her toplumda belli zamanlarda matematik, müzik, fen, edebiyat gibi pek çok alanda özel yetenek örnekleri gösteren insanlar ortaya çıkmıştır (Baykoç Dönmez, 2011). İnsanlık var olduğundan beri sahip olunan üstünlük niteliği bilimsel olarak 19.yüzyılda çalışılmaya başlanmıştır (Sak, 2012). Zekâ, yetenek, üstün zekâ ve üstün yeteneğe ilişkin yapılan farklı tanımlar aşağıdaki başlıklarda incelenecektir.

2.1.1. Üstün Yetenekliliğin Tanımı

Yetenek sözcüğünün Türk Dil Kurumu Sözlüğünde (TDK);

1. Bir kimsenin bir şeyi anlama veya yapabilme niteliği, kabiliyet, istidat,
2. Duruma uyma konusunda organizmada bulunan ve doğuştan gelen güç, kapasite,
3. Kişinin kalıtıma dayanan ve öğrenmesini çerçeveleyen sınır,
4. Dışarıdan gelen etkiyi alabilme gücü gibi anlamları vardır.

Özsoy (1988) yeteneği, "öğrenme olmaksızın kişinin anlık ve devim alanlarındaki doğal iş başarma gücü;" özel yeteneği ise; "yeteneğin müzik, resim, mimarlık, fizik vb. gibi oldukça özelleşmiş etkinlik alanlarında başarılı olabilmek için gerekli olan dar kapsamlı türü" olarak tanımlamıştır (s.146). Hançerlioğlu (1988) bir şeyi yapabilme gücü olarak tanımladığı yeteneğin ruhsal bir özellik olduğunu vurgulamış, bir kişinin herhangi bir işe olan doğal yatkınlığını ise özel yetenek olarak tanımlamıştır.

Ruhbilim Terimleri Sözlüğü'nde (1980) yetenek, öğrenme olmaksızın kişinin anlık ve devim alanlarındaki doğal iş başarma gücü, üstün yetenek ise, herhangi bir yetenek türünde ya da genel yetenekte nüfusun ancak %2 sinde rastlanabilen bir üstünlük gösterme olarak tanımlanmıştır. Demirel, Başbay ve Erdem (2006) zekâyı problem çözme, karar verme, düşünme, çevreye uyum sağlama ve öğrenme yeteneği olarak tanımlamışlardır. Çoklu zekâ kuramını öne süren Gardner zekâyı farklı bir açıdan yaklaşmış, zekâ ile yetenek ayrımını kabul etmemiş geleneksel olarak zekâ diye tanımlanan kavramın dil veya mantık alanlarındaki belirli yetenekler kümesi olduğunu belirtmiştir (Gardner, 1987). Gardner (1987) zekâyı, bir problemi çözme ya da farklı kültürel ortamlarda bir ürüne şekil verme yeteneği olarak görmektedir. Zekânın doğuştan gelip değiştirilemez ve geliştiremez olduğu, sayılarla ifade edilebileceği gibi geleneksel anlayıştan farklı olarak çoklu zekâ kuramı, özel beceri ve potansiyele sahip insanlar olduğunu savunmaktadır (Gardner, 1987).

"Aynı yaş, deneyim ve çevre şartlarına sahip akranlarına göre, üstün performans gösteren veya yüksek düzeyde başarı elde eden çocuklar ve gençler üstün yetenekli olarak belirtilmektedir. Bu çocuk ve gençler entelektüel, yaratıcı ve olağanüstü bir liderlik kapasitesine sahip oldukları için sanatsal alanlarda ve akademik alanlarda yüksek performans sergilerler" (Passow & Rudnitski, 1993, s.26 ,akt., Levent, 2011a, s.21).

“Zihinsel yeteneklerinin ya da zekâlarının bir çoğunda akranlarına göre daha üst performans gösteren ya da gizil güce sahip olan, yaratıcılık yanı güçlü olan ve bir işe başladığında asla vazgeçmeyenlere üstün zekâlı denilmektedir” (Ataman, 2005, s.179). Renzulli'ye (1978) göre, ortalamanın üstü yetenek, yüksek motivasyon ve yüksek yaratıcılık özelliklerine sahip olan ve bu yetenekleri kullanabilen çocuklar üstün zekâlı ve üstün yeteneklidir. Kokot (1999) üstün zekânın entelektüel (genel zekâ, özel yetenek), çevre (okul, aile, akran grubu), şans ve duygusal olmak üzere dört temel bileşeni olduğunu belirtmiştir.

Amerika Birleşik Devletlerinde 1971 yılında bildirilen Marland raporuna göre, üstün zekâlı ve özel yetenekli çocuklar olağanüstü yetenekleri olan, yüksek performansa sahip olduğu alan uzmanları tarafından tanılanmış, normal eğitim programlarının yanında yeteneklerine göre düzenlenmiş eğitim programları ile eğitim almaları gereken çocuklardır (Marland, 1971). Bu çocuklar genel zekâ, yaratıcı düşünme, özel akademik başarı, liderlik yeteneği, görsel sanatlar, psikomotor gibi alanların bir ya da birkaçında yüksek performans sergilerler (Marland, 1971). Üstün yetenekli çocuk, “bir ya da birden çok yetenek alanında ya da zekâ özelliğinde akranlarından çok üstün performans gösteren ya da gizilgüce sahip olan ve diğer alanlarda da ortalama düzeyde özelliklere sahip olan çocuk” olarak tanımlanmaktadır (Ataman, 2002, s.178). Kulaksızoğlu (2004) üstün yetenekli çocuğu, bir toplumun pek çok alanda gelişmesine katkısı olacak potansiyeldeki birey olarak ele almıştır. Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesine (2007) göre üstün yetenekli çocuk/öğrenci; “zekâ, yaratıcılık, sanat, liderlik kapasitesi veya özel akademik alanlarda yaşıtlarına göre yüksek düzeyde performans gösterdiği uzmanlar tarafından belirlenen öğrencilerdir" (Madde4). Alan yazında üstün-özel yetenekli çocuk, olağanüstü yetenekli çocuk, liderlik gizilgücü

ayrıcalıklı olan çocuk, psikomotor alanlarda olağanüstü yetenek gösteren çocuk gibi sınıflandırmalar yapılmaktadır. Bu sınıflamalar da gösteriyor ki artık, sadece sayılarla ifade edilen sınırları önceden çizilmiş zekâ bölümü ayrımı yapılmamaktadır (Ataman, 2005).

Üstün zekâ tanımlarının tarihine bakıldığında genellikle Terman gibi 140 ve üstü ortalama zekâ puanı, yani IQ'ya (Intelligence Quotient) sahip olan çocukları üstün zekâlı olarak kabul eden tanımlar mevcuttur (Terman, 1948). Zekâyı rakamlarla ifade edip onu belirli sınırlar içine koyan yaklaşımlardan, onu herhangi bir alanda gösterilen yüksek performans ya da kapasite olarak kabul eden, üstün zekâyı rakamlarla belirlemenin zorluğunu savunan ve daha esnek, dinamik tanımlara doğru bir geçiş olduğu görülmektedir (Akarsu, 2001; Sak, 2012). Zekâ ile ilgili geçmişte tek ölçütlü zekâ düzeyine dayalı tanımlar yapılmaktayken günümüzde çoklu yeteneğe ve performansa dayalı tanımlar vardır (Ataman, 2005; Baykoç Dönmez, 2011, Levent, 2011a).

Terimler incelendiğinde (örn., üstün zekâlı, zeki, normalin üstü, çok üstün zekâlı, müstesna, özel yetenekli, harika, üstün özel yetenekli, parlak vb.) bazılarının üstün zekâyı, bazılarının üstün zekânın derecesini, bazı terimlerin ise üstün özel yeteneklileri belirtmek için kullanıldığı görülmektedir (Özsoy, 1988). Milli Eğitim Bakanlığı Üstün Yetenekli Bireyler Strateji ve Uygulama planında (2013 - 2017) ise, üstün yetenekli ya da üstün zekâlı yerine yukarıdaki tanımları kapsamak üzere özel yeteneklilik kavramı kullanılmaktadır (MEB, 2013).

Yirminci yüzyıldan itibaren yapılan tanımlarda üstün zekâ yerine üstün yetenek teriminin kullanıldığı görülmektedir (Sak, 2012). Ataman (2002), günümüzde genellikle zekânın birbiriyle bağlantılı ya da değil pek çok faktör ya da yetenekten oluştuğunu bu

yüzden ona kesin bir sınırlama getiren sadece zekâ bölümü puanı ile ifade edilmesinin uygun olmadığını belirtmektedir.

Genel olarak bakıldığında üstün yetenek kavramı yerine kullanılabilecek çeşitli ifadeler olduğu gibi yapılan tanımlar ve açıklamaların da çeşitliliği fark edilmektedir. Halen standart bir tanımı olmayan üstün zekâ ve üstün yetenek kavramları topluma, kültüre hatta zamana göre değişmektedir (Sak, 2012). Tanımlar genel olarak incelendiğinde, derecelerde farklılıklar olsa da zekâ bölümünün esas alındığı kıyaslama için aynı yaştaki farklı bireylerin kullanıldığı ve nüfusun geneline oranlandığı görülmektedir (Özsoy, 1988).

2.1.2. Üstün Yeteneklilerin Tanılanması

Zekâ, alan uzmanları tarafından özel olarak geliştirilmiş testlerle yine uzmanlar tarafında ölçülür (Özsoy, 1988). Özel olarak geliştirilmiş zekâ testinden alınan zekâ puanının bireyin takvim yaşına oranlanmasının yüzle çarpımından elde edilen sayıya zekâ bölümü denir (Özsoy, 1988). Gross (2000) 115-129 arası zekâ bölümünü hafif düzeyde üstün yetenekli, 130-144 arasını normal üstün yetenekli, 145-159 arasını ise çok üstün yetenekli, 160-179 arasını olağanüstü üstün yetenekli, 180 ve üzeri zekâ seviyesini ise dahi olarak tanımlamaktadır.

Üstün yetenekli bireyin tanılanması, bireysel özelliklerine ve uygun eğitim ortamlarına göre eğitim alması, bireye doğru rehberlik edilmesi, bireyin potansiyelini kullanabilmesi ve doğru anlaşılabilmesi açısından önemlidir (Ataman, 2005; Levent, 2011a; Sak, 2012). Zekâ ve yetenek kavramlarının ölçülmesinde alan uzmanlarının hemfikir olduğu normların bulunamaması, üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocukların göz ardı edilmesine neden olmuştur (Ataman, 2002). Her toplumda her kuşakta gizli kalmış yeteneklerin olduğu gerçeği gelecekte önemli rol oynayacak üstün yetenekli

çocukların doğru ve erken tanılanması için Sak (2012); tanılanmanın öğrencinin yararına olması, bilimsel yöntemler ve etkililiği kanıtlanmış modeller kullanılması, yeteneklerin farklı boyutlarıyla tanılanması ve bu işlemlerin mümkün olduğunca erken yaşta yapılması gerektiğini, bu tüm öğrencilerin tanılama sürecinden geçme hakkı olduğunu, tanılama işlemlerinin sistematik olarak yapılması gerektiğini, kullanılan ölçme araçlarının eğitim programlarının amaç ve içeriklerine uygun olmasını, tanılanmanın öğrenci hakkında tüm bilgilerin toplanıp bir ekip tarafından verilmesini vurgulamıştır. Kısaca tanılanmaya ilişkin ilkeler yararlılık, bilimsellik, kapsamlılık, eşitlik, erken tanı, süreklilik, uygun araç kullanımı ve ortak karardır (Sak, 2012).

Ülkemizde üstün yetenekli öğrencilerin tanılanması işlemi illerde bulunan Rehberlik ve Araştırma Merkezlerince (RAM), BİLSEM'lerle işbirliği içinde yapılmaktadır (MEB, 2013). Üstün yetenekli çocuk/öğrencileri belirlemek amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan "İlköğretim ve Ortaöğretim Çağı Öğrencileri Gözlem Form" okul öncesi eğitim çağındaki çocuklar için veliler veya okul öncesi eğitim kurumları öğretmenlerince; ilköğretim çağı öğrencileri için örgün eğitim kurumu sınıf ve şube öğretmenlerince; ortaöğretim öğrencileri için sınıf rehber öğretmenler kurulunca doldurulur (MEB, 2007). Örgün eğitim kurumlarınca veya velisi tarafından aday gösterilen çocuk/öğrencilerin gözlem formları, tanılama komisyonunca değerlendirilir ve değerlendirme sonucuna göre grup taramasına alınacak öğrenciler belirlenir (MEB, 2007). BİLSEM tanılama komisyonu tarafından yapılan ön değerlendirme sonucunda grup taramasına alınan ve grup taramasında yeterli performans gösterenler öğrenciler bireysel incelemeye alınır ve bireysel inceleme sonucuna göre bireysel zekâ testi (WISC-R)' den 130 ve üstünde puan alan öğrenciler üstün yetenekli olarak kabul edilir. Tanılanan öğrencilerin bilim ve sanat merkezlerine

yönlendirilmesiyle üstün yetenekli bireylerin örgün eğitimle birlikte devam eden destek eğitim faaliyetine başlanmaktadır (MEB, 2013).

2.1.3. Üstün Yeteneklilerin Özellikleri

Üstün yeteneklileri diğer bireylerden ayıran bir takım özellikler vardır. Ancak, her üstün yetenekli bireyin yetenekli olduğu alanla ilgili özellikleri ön plana çıktığı için sayılan bütün özelliklerin aynı anda bireyde görülmesi beklenmemelidir (Sak, 2012). Üstün yeteneklilerin yetenekli oldukları bir yada birden fazla alandaki gelişimleri hızlı olmakla birlikte diğer alanlardaki gelişimleri normal akranlarıyla aynı seyrettiği de görülmektedir (Metin, 1999; Smutny, 1998). Aşağıda verilen özelliklerin üstün yetenekli çocuklar arasında sıklıkla rastlanan özellikler olmakla birlikte bu özellikleri bütün üstün yetenekli çocuklara genellemek gerekmektedir (Webb, 1993). Kokot (1999) üstün yetenekli çocukların olumlu ve olumsuz özelliklerini şu şekilde tanımlamıştır; üstün yetenekli çocuklar kolay öğrenir, soyut düşünür, eleştirel düşünür, bağımsız çalışabilirler, mizah anlayışları gelişmiştir, hafızaları gelişmiştir, sorumluluk bilinci gelişmiştir, ilgi alanları geniştir, enerjileri yüksek, hassas ve empatiklerdir. Bunun yanında dikkatsiz, tembel olabilirler, yardım almaya direnebilirler, mazeret bildirip, gerçeklikten uzaklaşabilirler, sabırsız ve eleştirel oldukları için akranlarıyla ilişkilerinde problem yaşayabilirler, eleştirel olabilirler, sıkıldıkları için verilen işi tamamlama da zorluk yaşayabilirler, inatçılarıdır, kırılğan egolarının olduğu ve eleştiriye kapalı oldukları söylenebilir.

2.1.3.1. Bedensel Özellikler

Genel olarak, üstün yetenekli çocuklar akranlarına göre daha fazla vücut ağırlığına ve boy uzunluğuna sahip olarak doğarlar yine akranlarına göre daha erken konuşur ve yürürler ihtiyaçlarını kontrol etmeyi daha çabuk ve erken öğrenirler, fiziksel

olarak ve daha kuvvetli, iri ve sağlıklıdır, daha güçlü ve sağlıklı kas kontrolleri daha eşgüdümlüdür (Ataman, 2002; Çağlar, 1972; Davaslıgil, 2010; Enç, 2005; Özsoy, 1988).

2.1.3.2. Zihinsel Özellikler

Öğrenmeye hevesli olan üstün yetenekli çocuklar ileri düzeyde zihinsel yeteneğe sahiplerdir (Çağlar, 1972). Kullandıkları kelime sayısı fazladır ve akıcı, açık bir konuşmaya sahiplerdir, üstün yetenekli çocuklar erken yaşlarda okuma yazma öğrendikleri için kitaplara olan ilgileri de erken yaşta başlar, yüksek zihinsel çaba isteyen güç problemleri kolaylıkla çözüp büyük başarı gösterirler (Çağlar,1972; Metin, 1999; Stuart & Beste, 2010). Seviyelerinin üstünde kitapları okumaktan hoşlanan bu çocuklar okulda sınıf seviyesinden oldukça ileri durumdadır. Orijinal, pratik ve yaratıcı fikirlere sahiplerdir (Özsoy, 1988). Üstün yetenekli çocukların yeni bir konuyu anlama, kavrama, anlamlandırma sıkıntıları ya da güçlükleri yoktur. Dikkat süreleri daha uzundur, sordukları sorulara derinlemesine ve ayrıntılı cevaplar isterler, zihinden işlemlerde hızlılardır (Bildiren, 2011; Çağlar, 1972;Özsoy, 1988). Bilgi, ilgi ve becerilerinin yaşlarına göre hayli yüksek olması, kendilerinden beklenmeyen konulara ilgili ve meraklı olmalarına ayrıca bu konularda pek çok soru sormalarına sebep olmaktadır (Enç, 2005). Öğrenmede avantajlı konumda olan üstün yetenekli çocukların (Distin, 2006) dil gelişimi ve dili kullanma yeteneği ileri düzeydedir (Çağlar,1972). Düşünme, orijinal fikir ve çözüm üretme özellikleri çok gelişmiştir. Bilimsel konulara yoğun ilgi gösteren bu çocuklar (Stuart& Beste, 2010) kendi ilgilerini öğrenmek ve özgür olmak isterler, yaşlarından önce soyut öğrenmeye geçer, zor ve karmaşık işleri sever, bilgiyi transfer edebilir, yalnız çalışmayı tercih ederler (Çağlar,1972).

2.1.3.4. Yaratıcılık Özellikleri

Soru ve sorunlara karşı hızlı, akılcı ve pratik çözüm ya da düşünceler üretir. Alışılmışın dışında, özgün görüşleri ve tepkileri vardır. Maceraya düşkünlerdir, keskin bir mizah anlayışları vardır. Ortalama zekâyâ sahip kişilerin farkına varamadığı ince esprileri kolaylıkla fark eder. Güzellik ve estetik anlayışları gelişmiştir (Ataman, 2005; Çağlar, 1972; Stuart & Beste, 2010).

2.1.3.5. Sosyal Özellikleri

Sorumluluklarının farkında olan bu çocuklar okulla ilgili etkinliklerin hemen hepsine katılır, verdikleri sözleri en iyi şekilde yerine getirirler (Ataman, 2002). Arkadaşları arasında popüler olan bu çocuklar yeni ve değişik bir duruma kolayca uyum sağlayabilirler. Liderlik özellikleri ön plandadır (Özsoy, 1988). Genellikle kendi zekâ seviyelerine yakın, ortak ilgi alanlarının olduğu kişilerle arkadaşlık kurarlar. Sosyal olarak uyumlulardır, başkalarıyla iyi ilişkiler kurarlar ve çevrelerine karşı oldukça duyarlılardır (Ataman, 2005; Çağlar, 1972; Stuart & Beste, 2010).

2.1.4. Üstün Yeteneklilerin Eğitimi

Geçmişten bu güne var olan üstün yetenekli bireylerin bir kısmı herhangi bir eğitimden geçmeden kendini göstermiş ve uygarlığa katkı sağlamıştır. Bir kısmı ise keşfedilmeden yok olup gitmiştir (Özsoy, 1988). Üstün zekâlı ve üstün yetenekli çocukların yok olup gitmeden potansiyellerini kullanmalarına fırsat vermek gerekir. Kısa sürede hayata atılmalarını sağlamak, onlardan uzun süre verimli biçimde faydalanmak, en iyi biçimde gelişmelerini sağlamak bize bu çocukların eğitimlerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir (Ataman, 2002).

Üstün yetenekli çocukların eğitimleriyle ilgili geçmişte bir takım girişimlerde bulunulmuştur. Yetenekli çocukların eğitim öğrenimden yoksun kalmamaları için

enderun okulunun açılması (Akarsu, 2004; Enç, 2005), 6660 sayılı güzel sanatlar alanında üstün yetenekli çocukların devlet tarafından eğitilmesini düzenleyen yasanın çıkarılması (6660 Sayılı Kanun, 1956), fen bilimleri ve matematik alanında yeteneği olan üstün öğrencileri yetiştirmek amacıyla fen liselerinin açılması, devlet parasız yatılılık ve TUBİTAK bursların verilmesi (Baykoç Dönmez, 2004; Enç, 2005), devlet hesabına yabancı ülkelerde öğrenim görmelerinin sağlanması (1416 sayılı kanun, 1929; 5245 sayılı kanun, 1948) bu girişimlerden bazılarıdır. Ayrıca, 1993 yılında Bilim ve Sanat Merkezleri (BİLSEM) de bu amaçla açılmıştır (MEB, 2007). Milli Eğitim Bakanlığı Bilim ve Sanat Merkezleri Yönergesine (2007) göre: "Bilim ve Sanat Merkezi, okul öncesi, ilköğretim ve ortaöğretim çağındaki üstün yetenekli çocuk/öğrencilerin bireysel yeteneklerinin farkında olmalarını ve kapasitelerini geliştirerek en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla açılmış olan bağımsız özel eğitim kurumudur" (Madde 21).

Üstün yeteneklilerin eğitimiyle ilgili alanyazında "ayrı eğitim" ve "birlikte eğitim" olmak üzere iki farklı eğitim yöntemi önerilmektedir (Ataman, 2005). Ayırı eğitimde üstün yetenekli çocuklar belirli özellik ve seviye benzerliklerine göre gruplanmaktadır. Bu grubun özelliklerine ve ihtiyaçlarına uygun olarak özel eğitim programları geliştirilip özel okul veya özel sınıf gibi ortamlarda uygulanmaktadır. Birlikte eğitimise, üstün yetenekli çocukların akranlarıyla birlikte aynı ortamda eğitim görmelerine dayanır. Okula erken başlatma, sınıf ya da ders atlatma, dersi okumadan sınava girme, üniversiteden bazı dersler alma gibi hızlandırma, benzer yetenekteki çocukları, sınıf içi veya sınıf dışında uzun veya kısa süreli olarak birlikte çalışabilmeleri için çeşitli gruplara ayırma ve normal sınıflarda ancak zenginleştirilmiş, çocuğun

ihtiyaçlarına cevap verecek biçimde çeşitlendirilmiş programlarla yapılan uygulamaları vardır (Baykoç Dönmez, 2011).

Topluma yararlı mutlu bireyler yetiştirmek için bireysel farklılıklara uygun eğitim-öğretim ortamları düzenlemeye, sahip olunan yeteneklerin uygun alanda kullanılmasına bağlıdır (Bozgeyikli ve ark., 2010). Eğitim ortamlarında her üstün yetenekli çocuğa özel ortam yaratılmalı, çocukların müfredatları ileri bilişsel süreçleri içeren farklılaştırılmış, öğrenme stilleri, öğretim stratejileri de bu müfredatla uyumlu olmalıdır (Marland, 1971). Üstün yeteneklilerin daha geniş eğitim olanaklarına ihtiyaçları vardır. Bu çocuklara sadece sıradan eğitim programları uygulanmamalıdır (Renzulli, 1978).

2.1.5. Zekânın Tanımında Kullanılan Yaklaşımlar/Kuramlar

Üstün zekâ kuramcılarının zekâyâ bakış açılarını yansıttıkları kuramların temel çıkış noktaları; toplumsal değerler, bireysel yaşantılar, inanç ve bilimsel çalışmalardır (Sak, 2012). Genel olarak üstün zekâ kuramları, zekâyâ ilişkin zihinsel kapasitelerle ilgili düşünceleri içermektedir (Demirel & Sak, 2011). Üstün zekâ kuramlarını üstün yeteneği toplumsal değerlere göre farklı türlere ayıran ‘tür kuramları’, sadece üstün zekâyı oluşturan faktörlere odaklanan ‘bileşim kuramları’, üstün zekânın türü, bileşenleri ve gelişimini farklı boyutlardan ele alan ‘gelişimsel kuramlar’ olarak incelemek mümkündür. Fakat henüz üstün zekâyı her yönüyle açıklayan bir kuram ortaya atılmamıştır (Sak, 2012).

Psikometrik yaklaşıma göre zekâ, nicel olarak ifade edilebilen tek ve bütünlük bir kavramdır. Sözel-dilsel ve mantıksal-matematiksel yetenek alanlarını öne çıkarmaktadır (Ataman,2005). Gelişimsel yaklaşımda özellikle zihinsel gelişim kuramına göre zekâ çevreye uyum sağlama gücü olarak tanımlanmıştır (Bacanlı, 2010).

Biyokolojik yaklaşım ise zekâyı hem biyolojik hem de çevresel etkenlerin bileşkesi olarak görmektedir (Ataman, 2005).

2.1.5.1. Üç Halka Kuramı

Renzulli tarafından geliştirilen üç halka kuramı ortalama üstü yetenek (genel yetenek ya da belli bir alana özgü yetenek), yaratıcılık ve yüksek görev bilinci olmak üzere üç bileşen içermektedir. Renzulli (1978) üstün zekânın ortalama üstü yetenek, yaratıcılık ve yüksek görev bilinci etkileşimiyle ortaya çıktığını ve toplumun genel ya da özel yetenek alanında üst %15-20' lik dilimine giren kişilerin üstünlük potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir. Diğer bir deyişle, üstün zekânın oluşabilmesi için her üç bileşen de gereklidir. Renzulli (1978) zekâ testi sonuçlarına tamamen karşı olmamakla birlikte daha çok yaratıcılık bileşenine önem vermektedir.

2.1.5.2. Çoklu Zekâ Kuramı

Gardner (1987) zekâdan problem çözme, şiir yazma ya da teori üretme gibi farklı alanlarda yeni şeyler bulmaktan bahsettiği için zekâ testlerinin de yeni bir şey üretmediğini ve zekânın testlerle ölçülüp sayılarla ifade edilemeyeceğini belirtmektedir. Çoklu zekâ kuramına göre bireyde pek çok zekâ türü olabilir. Fakat bazı bireylerde bazı zekâ türleri çok gelişmiştir. Belirtilen zekâ türlerinden başka pek çok zekâ türü daha olabileceği belirtilmiştir (Gardner, 1995).

Gardner (1999) sözel-dilsel zekâyı bir dilin ve sözcüklerin temel işlemlerini açıkça kullanabilme yeteneği, mantık ve matematiksel zekâyı sayılar ve akıl yürütme zekâsı ya da kavramlar, düşünceler arasındaki karmaşık ilişkileri anlama yeteneği, görsel uzamsal zekâyı çevreyi görsel algılama, zihinde imge yaratma ve onları yer değiştirme yeteneği olarak tanımlamıştır. Bu kurama göre, müzik zekâsı bireyin

kendisinin müzik, ritmik hareketler ve dansla ifade etmesi, bedensel- kinestetik zekâ bireyin öğrenmesinde fiziksel koordinasyon, ince ve kaba motor becerileri ile el becerileri gibi yöntemlerin ön planda olmasıdır. Gardner sosyal zekâyı çevredeki bireylerle iletişim kurma, işbirliği içinde çalışma ve onları anlama yeteneği, içsel zekâyı kişinin kendi güçlü ve zayıf yönlerini bilme ve içinde bulunduğu duygulara duyarlı olma yeteneği olarak tanımlamıştır. Gardner (1995) daha sonra bu kurama kişinin doğayı anlama ve doğaya katkı yapma yeteneği olan doğacı zekâyı da eklemiş ve bu konuda çalışmalarının devam ettiğini belirtmiştir.

2.1.5.3. Beşgen Kuralı

Sternberg ve Zhang (1995), tarafından geliştirilen kurama göre üstün kişileri belirlemek için tek bir doğru araç yoktur. Tanılama işlemi yapılırken ilgili alanda önemli işlevi olan zihinsel becerilere bakılmalıdır.

Bu kurama göre üstün zekâlılıktan söz edebilmek için olağanüstülük, enderlik, üretkenlik, kanıtlanabilirlik ve değer olmak üzere beş ölçütün karşılanması gerekmektedir. Olağanüstülük ölçütü; bireyin yaşlarından bir ya da birden fazla alanda çok daha önde olmasını ifade eder. Enderlik ölçütü, akran grupların ortalama yetenek düzeyinin çok üstünde olan yaşlarında nadiren bulunan özelliklere yüksek derecede sahip olmasıdır. Üretkenlik ölçütü, bireyin sahip olduğu olağanüstü özelliği herhangi bir yetenek alanında üretebilmesi ya da üretebilme potansiyeline sahip olmasıdır. Kanıt ölçütü, geçerli ölçümler sonucunda üstünlüğün ve üretkenliğin doğru tanılama araçlarıyla kanıtlanmasıdır. Değer ölçütünde ise, bir bireyin üstün özelliği taşıması için yaşadığı toplumun o yeteneğe değer vermesi gerekmektedir (Sternberg & Zhen, 1995).

2.1.5.4. Ayrımsal Üstün Zekâ ve Üstün Yetenek Kuramı

Gagne'nin (2000) geliştirdiği kurama göre üstün zekâ kavramı, üstün yetenek kavramından farklı, doğal yetenek anlamında en az bir yetenek alanına ilişkin ve doğuştan var olan ileri zihinsel potansiyel olarak kullanılmaktadır. Üstün yetenek ise en az bir performans alanındaki kapasitenin yaşama gelişerek ileri düzeye ulaşmasıdır. Bu kurama göre akranlarına göre üst %10'luk dilime girenler üstün zekâ veya üstün yetenek kabul edilir. Üstün zekânın üstün yeteneğe göre daha kapsamlı olduğunu vurgulayan Gagne'ye göre üstün zekâlar genç bireylerde daha kolay ortaya çıkar. Üstün yetenek için ise bir alanda eğitim almak ve o beceriyi geliştirmek gerekmektedir. Üstün yetenek yaşama gelişip olgunlaştığı için ileri yaşlarda daha kolay görülür (Gagne, 2000).

2.1.5.5. Üçlü Sacayağı Teorisi

Sternberg' e (2004) göre zekâ hayatta başarmak istenilenlerin, sosyokültürel bağlamda, hayat amaçlarını yerine getirebilme, bireyin güçlü yanlarını öne çıkarıp zayıf yanlarını kapatarak ya da düzelterek çevreye uyum sağlama, analitik, pratik ve yaratıcı yetenekleri bir arada kullanma yeteneğidir. Bu kurama göre analitik, yaratıcı ve pratik zekâ üçlü sacayağını oluşturur. Analitik zekâ; inceleme, araştırma, değerlendirme, mantıksal düşünmeyi içerirken, yaratıcı zekâ ise problemleri değerlendirmeyi ve onunla baş etmeyi, hayal gücünü kullanmayı gerektirir. Pratik zekâ bireyin evde, iş gibi günlük hayatta karşılaştığı problemlere, işe yarayan çözümler bulma yeteneğidir (Sternberg, 2005).

2.2. Ergenlik

Gelişim, biyolojik ve çevresel faktörlerin etkileşim içinde oldukları çok yönlü ve karmaşık bir süreçtir (Cüceloğlu, 2003). İnsan gelişiminin bu karmaşık sürecini daha pratik bir şekilde incelemek için gelişim dönemlere ayrılarak incelenmiştir (Sandström,

1982). Gelişimde belirli yaşlarda ortaya çıkan kendine özgü bazı özelliklerin belirginleştiği aşamalar gelişim dönemi olarak adlandırılmaktadır (Selçuk, 2007; Onur, 1997). İnsan hayatındaki önemli gelişim dönemleri ve yaş aralıkları genel olarak şu şekilde belirtilmektedir: Doğum öncesi dönem, bebeklik dönemi (0-2 yaş), ilk çocukluk dönemi (3-6 yaş), son çocukluk dönemi (7-11 yaş), ergenlik dönemi (12-21 yaş), yetişkinlik dönemi (22-45 yaş), orta yaşlılık (45-65) ve yaşlılık dönemidir (65 yaş ve üzeri) (Kulaksızoğlu, 2006).

2.2.1. Ergenliğin Tanımı ve Özellikleri

Ergenlik dönemi kavramını psikolojiye kazandıran Stanley Hall (1904) ergenliğin insan evriminde ikellikten uygarlığa bir geçiş olduğu için çocuklukla yetişkinlik arasındaki bu dönemin stresli ve fırtınalı bir geçiş dönemi olduğunu belirtmiştir. Bu dönemi bireyselliğin geliştiği bir yeniden doğuş olarak tanımlamıştır (Akt., Kulaksızoğlu, 2006). Ergenlik; psikolojik, fiziksel, sosyal ve bilişsel, duyuşsal, ekonomik, toplumsal, kültürel gibi çeşitli alanlarda değişim ve gelişimin olduğu, pek çok konuda sorumluluğun arttığı bir geçiş dönemidir (Selçuk, 2004; Senemoğlu, 1997; Steinberg, 2007). Ergenlik “insanda bedence, boyca büyümenin hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme ve gelişmelerin olduğu, buluşla başlayan ve bedence büyümenin sona ermesi ile sonlandığı düşünülen özel bir evredir” (Kulaksızoğlu, 2006, s.34).

Karabekiroğlu (2009) ergenlerin; sabırsız, kararını çabuk değiştiren, özgürlüğüne düşkün, arkadaşlarına önem veren, kendilerine ve kararlarına saygı bekleyen, çelişkileri bulunan, ebeveynlerine karşı asi ve kavgacı bir tavır sergileyen, kendilerine hiçbir şey olmayacağına inanan, sorumluluklarını başkalarına yükleme eğiliminde olan bireyler olduğunu belirtmektedir. Diğer dönemlerle kıyaslandığında

ergenlik dönemine hakim olan sık görülen özellikler dalgınlık, korku, uykusuzluk, kırılganlık ve heyecandır(Şemin,1980).

Ergenlikte bedensel gelişim; kızların erkeklerden daha önce girdiği ergenlik döneminde ani boy ve kilo artışı meydana gelir (Cüceloğlu, 2003; Steinberg, 2007). Dönem boyunca hızlı kilo artışı beraberinde yağ oranının artması ve yeme bozukluklarının (anoreksiya ve bulimia nevroza) oluşması gibi sorunlara yol açabilmektedir (Steinberg, 2007). Erkeklerin kalp ve ciğer büyüklüğü, kalp atış sayısı ve kanın oksijen taşıma kapasitesi kızlara göre daha yüksek olduğu için erkekler ergenlik döneminde kızlardan daha kuvvetli, hızlı ve bedensel olarak daha dayanıklıdır (İnanç, Bilgin& Atıcı, 2005; Yeşilyaprak, 2007). Alan yazında bedensel gelişmedeki bütün bu hızlı değişimlerin bireyin kişilik gelişimine doğrudan doğruya etki ettiği, bedensel yapının insan gelişimi için gerekli olan tüm işlev ve davranışları içerdiği, bunun da bireyi bütün yönleriyle etkilediği ifade edilmektedir (İnanç ve ark., 2005; Sandström, 1982).

Ergenlikte devinsel (psiko-motor) gelişim; vücut organları arasında eşgüdüm sağlanması ve onları kontrol altına almada becerikli duruma gelmesine devinsel gelişim denir (İnanç ve ark., 2005). Ergenlik döneminde devinsel etkinlik en yüksek noktaya ulaşır. Hareketlerde, güç ve hızdaki artış bir takım sakarlıkların meydana gelmesinde etkilidir (Sandström, 1982). Kas ve kemiklerdeki hızlı değişimle ergen bedenini kontrol etmekte zorlanabilmektedir (Kulaksızoğlu, 2006).

Ergenlikte cinsel gelişim; her iki cinste de cinsel organlar büyür ve olgunlaşır, birincil ve ikincil cinsiyet özellikleri belirginleşir (Sandström, 1982). Üreme organlarında büyüme, kızlarda ilk adet kanamasının görülmesi, erkeklerde sperm üretmeye başlaması ve dışarıya sperm boşaltılması, sesin kalınlaşıp çatallaşması, sivilcelenme, vücutta

kıllanma, ter bezlerinin hızlı çalışması, kalçaların genişlemesi, göğüslerin belirginleşmesi, karşı cinse olan ilginin artması, cinsel rüyaların artması bu dönemde görülen belirtilerdir (Kulaksızoğlu, 2006).

Ergenlikte duygusal gelişim; ergenlik döneminde üzüntü, öfke, kırgınlık, sevinç, korku gibi duyguların yoğunluğunda bir artma ve istikrarsızlık, çelişik duygular mevcuttur (Ekşi, 1990). Ayrıca özellikle bedensel değişiklikten kaynaklanan mahcubiyet ve çekingenlik söz konusu olup bu dönemde aşırı hayal kurma, aşık olma, çabuk heyecanlanma, tedirginlik, huzursuzluk, çalışmaya karşı isteksizlik, görülmektedir (Kulaksızoğlu, 2006).

Ergenlikte sosyal gelişim; ergen bu dönemde bir gruba ait olma ister. Arkadaşlarıyla konuşmak, sohbet etmek, özellikle karşı cinsten insanların olduğu ortamlara katılmak ister. Yakın, güvenebileceği, samimi ilişkiler kurabileceği arkadaşlara sahip olmazsa kendilerini yalnız hissederler. Tutum ve davranışlarını örnek alacağı bir modele ihtiyacı vardır (Kulaksızoğlu, 2006).

Ergenlikte kişilik gelişimi; çocukluktan yetişkinliğe adım atıldığı bu dönemde kimlik arama çabası içinde olduğu için sürekli: "Ben kimim, nasıl davranmalıyım, hangisi doğru?" gibi sorulara cevap aradığı ve kendini bağımsız bir birey olarak gördüğü için otoriteye karşı olma, söz dinlememe, eleştirme, isyan etme davranışları görülmektedir (Atkinson ve ark., 2010; Kulaksızoğlu, 2006).

Bireyin hem bilişsel hem de duygusal olarak en büyük gelişme gösterdiği, her şeyi eleştirip, kendine özgü bir kimlik ve dünya oluşturmaya çalıştığı dönem olan ergenlik çağı (Cüceloğlu, 2003), üzerinde durulması gereken en hassas dönemlerden biri olarak görülmektedir (Ekşi, 1990; Sandström, 1982; Steinberg, 2007). "Ergenlik bir değişim, dönüşüm ve başkalaşım dönemidir" (Karabekiroğlu, 2009; s.21). Steinberg

(2007), erinliğin başlaması, ileri düşünme yeteneklerinin ortaya çıkması, toplumda yeni rollere geçme gibi özelliklerin ergenlik dönemini özel ve önemli kıldığı belirtmektedir.

Ergenlikte meydana gelen fiziksel, duygusal, kişisel, sosyal değişimler birtakım sorun ve çatışmalara neden olabilir (Kulaksızoğlu, 2006). Biyolojik, psikolojik, sosyolojik ve ekonomik olarak bir geçiş dönemi olan ve bu dönemde bazı açılardan yetişkin, bazı açılardan çocuk olan birey, aile ve akran ilişkileri, okul, kimlik arayışı, başarı, özerklik gibi konularla baş etmek zorundadır (Steinberg, 2007). Ergenlik dönemi daha önceki dönemlerde oluşan sorunların yeniden canlanabildiği ve uzun süreli çatışmaların yaşanabildiği bir dönem olabildiği gibi geçmişte aileden gelen sorunlar yoksa bilindiğinin tersine ergenlik dönemi sorunsuzda geçebilmektedir (Ekşi, 1990).

2.2.2. Üstün Yeteneklilik ve Ergenlik

Hangi ülkede ya da toplumda olursa olsun ergenlik döneminde bireyin hem kendi içinde hem de çevresiyle çatışmalar yaşayabildiği belirtilmektedir (Ekşi, 1990). Her yönden önemli bir dönem olan ergenlik dönemi üstün yetenekli bireyler için de özel ve önemli bir dönemdir. Ergenlik dönem özellikleriyle üstün yeteneklilik birleşince ortaya bir takım farklı sonuçlar çıkabilmektedir.

Üstün yetenekli öğrenciler için ergenlik dönemi hem döneme özgü özelliklerden dolayı hem de üstün yetenekliliğe özgü özelliklerden dolayı özeldir. Üstün yetenekli gençler kendilerini tanımaya çalışırlar. "Ne olabilirim, ne yapabilirim?" gibi soruların cevaplarını ararlar (Jackson & Moyle, 2008). Üstün zekâlı ve yetenekli ergenler başkalarının kendilerine farklı bir gözle baktığını düşünmektedirler (Swiatek & Dorr, 1998). Ayrıca, üstün yetenekli ergenlerin biyolojik yaşı ile bilişsel yaşı arasında eş zamanlılık söz konusu değildir. Üstün yetenekli bir ergen yaşından daha fazla bilişsel kapasiteye sahipken, fiziksel gelişimi geri de kalabilir. Bu ve benzeri uyumsuzluklar

üstün yetenekli ergeni boğabilir (Jackson & Moyle, 2008). Alanyazında ergenlik dönemine hazırlıklı olmayan bireyin kendisinde meydana gelen değişikliklere karşı büyük tepkiler gösterdiği belirtilmektedir (Ekşi, 1990). Üstün yetenekli ergenler duygusal olarak daha dengeli, sosyal ve kişisel olgunluk düzeyleri ise daha yüksektir (Kulaksızoğlu, 2006). Bundan yola çıkarak üstün yeteneklilerin ergenlik döneminde sorun yaşayabileceği belirtildiği (Sandström, 1982; Jackson, & Moyle, 2008) gibi bu dönemi normal ergenlerden farksız yaşayacakları da söylenmektedir (Kanlı, 2011). Ergenlik dönemindeki üstün yeteneklilerin üstünlüğü reddetme, üstün yetenekli olduklarını saklama, akran kabulü ve sosyal etkileşim gibi sosyal sorunlarla baş etme stratejileri kullandıklarını belirtmektedir (Swiatek & Dorr, 1998).

Jackson ve Moyle, (2008) üstün yetenekli gençler için ergenlik döneminin aşağıda sıralanan nedenlerden dolayı zor geçebileceğini belirtmektedir:

Üstün yetenekli gençler, toplumun geri kalanından ayrıştırılması sonucunda farklı yaş gruplarıyla sınırlı iletişim kurabilmektedirler. Homojen çevre de gençlerin gelişimini negatif yönde etkilemektedirler. Bu nedenle, ebeveynler ve öğretmenler, üstün yetenekli gençlerin farklı yaş gruplarının bulunduğu etkinliklere katılmalarını teşvik etmelidir.

Akran, aile, eğitimciler, medya ve kültür var olan düzeni onaylamak için bireye baskı kurar. Bazen istekler çakışsa da ergenden normal olması beklenir ve kendi olmasına izin verilmez. Aile ve eğitimciler bireyselliğin özgün ifade edilmesine izin vermelidir.

Sağlık çalışanlarının ve eğitimcilerin üstün yeteneklilik hakkında yeterli bir bilgiye sahip olmamaları üstün yeteneklileri anlamamaları ve buna bağlı olarak

olağandışı ve otantik davranışlarının patolojik olduğunu düşünerek tanı koymaları bu dönemi zorlaştırmaktadır.

Ergenler genellikle gözlemlenebilen davranışlarına göre yargılanmaktadır. Bu da üstün yetenekli çocuğun otantik iç dünyasına önem verilmemesine ve iç dünyasının basite indirgenmesine neden olmaktadır.

Üstün yetenekli ergenlerin yeteneklerinin, performans ve rekabetle değerlendirilmesi, başarının bireyin önüne geçmesi üstün yetenekli ergende yetersizlik ve depresyona neden olabilmektedir.

2.3.Psikolojik Belirtiler

2.3.1. Psikolojik Sağlık Tanımı

Dünya Sağlık Örgütü' ne (2002) göre "sağlık sadece sakatlık ve hastalığın olmayışı değil; bedence, ruhça ve sosyal yönden tam iyilik halidir". Psikolojik sağlığın normal olması, bireyin kendisi ve çevresiyle uyum içinde olması anlamına gelmektedir (WHO, 2002). Klasik anlayışa göre psikolojik sağlık; "ruhsal bozukluğun olmayışı ve normal (psikososyal açıdan normal olma, sağlıklı olmakla eş anlamlı kullanılır) olanla ilişkili olan" şeklinde tanımlanmaktadır" (Güleç, 2009, s.10). Fiziksel ve ruhsal sağlık birbirinden ayrılmayan iki parçadır, birinde görülen bir problem diğerinin de etkilenmesine yol açacaktır (Gültekin, 2010).

Psikolojik olarak gerginlik ve huzursuzlukların yaşandığı bir geçiş dönemi olarak nitelendirilen ergenlik döneminde bireylerde bir takım psikolojik belirtiler görmek de mümkündür (Yeşilyaprak, 2007). Ergenlik dönemi psikolojik sorunların oluşmasında tek başına etken olmamakla birlikte, hızlı değişimin yarattığı uyum sorunları insan gelişimindeki diğer dönemlerle kıyaslandığında ergenlik döneminde daha fazla olduğu görülmektedir (Acun Kapıkıran, 2001). Karabekiroğlu (2009) manik

depresif bozukluk, depresyon, şizofreni gibi bir takım psikiyatrik rahatsızlıkların psikolojik olarak ilk belirtilerinin ergenlik döneminde yaşanabileceğini veya ortaya çıkabileceğini belirtmektedir. Gencin ergenlik döneminde psikolojik olarak bağımsız, duygusal olarak olgun, ilişkilerinde dengeli olma gibi pek çok problemleri vardır ve bu problemlerle baş etmek oldukça güçtür (Sandström, 1982). Kişinin ifade etmediği duyguların enerjisi ise, zamanla birikerek psikolojik rahatsızlıklara yol açmaktadır (Güngör, 2008). Bir ergenin ruhsal durumu hem yetişkinin hem de bir çocuğun ruh durumunun izlerini taşımaktadır (Kayaalp, 1999). Ergen için okul, eğitim ve işle ilgili beklentiler ya da bunların beraberinde bireye yüklediği sorumluluk, çevrede yaşanan çelişkiler ve belirsizlikler, baskı ve beklentiler psikolojik sorunlara yol açabilmektedir (Sandström, 1982). Ergenlik dönemine karşılaşılan ruhsal bozukluklardan bazıları depresyon, intihar, davranım bozuklukları, kaygı, takıntı sorunları, somatoform bozukluklar, dikkat ve öğrenme sorunları, yeme ve uyku sorunları, madde kullanımı, şizofreni, manik depresif bozukluk, gelişim ve gelişim bozukluklarıdır (Karabekiroğlu, 2009).

2.3.2. Üstün Yeteneklilik ve Psikolojik Belirtiler

Alan yazında üstün yetenekli ergenlerin sahip oldukları özelliklerinden dolayı birtakım psikolojik belirtiler göstereceği (Jackson & Moyle, 2008; Levent, 2011a), üstün yetenekli bireylerin zaman zaman kendileri ve çevreleriyle ilgili karşılaşacağı uyum sorunları ve sıkıntıların olabileceği (Özsoy, 1988), belirtildiği gibi üstünlük özelliklerinin bireylerin psikolojik belirtilerine bir etkisi olmadığı, üstün yeteneklilerin de normal ergenlerle benzer da oldukları belirtilmektedir (Cross, Cassady, Dixon, & Adams, 2013; Neihart, 1999).

Takvim yaşından daha üst gelişim gösteren üstün yetenekli çocuklar, duygusal olarak dengeli olma, sosyal ve kişisel bakımdan olgun olma gibi özellikler sergileyebildikleri gibi, çevrelerindeki lider, sosyal kabulü yüksek insanlar gibi tavırlar gösterebilirler. Buna karşın içe kapanık, daha çok düşünce gücü gerektiren işlerden hoşlanan kişilik özellikleri de gösterebilirler (Kulasızoğlu, 2006). Alan yazında her ne kadar onların ciddi problemler yaşadığı belirtilse de aslında genel nüfusa göre ergenliğe daha rahat uyum sağladığı belirtilmekte (Marland, 1971), üstün yetenekli gençlerin aşırı hassas, duygusal, hayal gücü çok yüksek olabileceği gibi sağlıklı, güçlü, kendinden emin özellikler sergileyebileceği de söylenmektedir (Stuart & Beste, 2010). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların konsantrasyon güçlüğüne, saplantısal rahatsızlığa veya diğer ruhsal problemlere sahip oldukları yönünde yanlış teşhislerin olduğu ve bunun, üstün zekâlılara özgü sosyal ve duygusal özelliklerin yanlış algılanmasından kaynaklandığını belirtilmektedir (Webb, 2000). Bu görüşe göre üstün yetenekli bireylerde psikolojik belirtilere rastlanma olasılığı azdır. Neihart, (1999) üstün yetenekli çocukların yaşıtlarına göre psikolojik iyi oluşlarının ne daha iyi ne de daha kötü olmadığı sonucuna varmıştır. Üstün yetenekli çocukların psikolojik durumdan iyi oluşları yeteneğin türüne, eğitimsel uyuma ve çocuğun kişisel özelliklerine göre değiştiği belirtilmiştir.

Çağlar'a (1972) göre her ne kadar üstün yetenekli bireyler daha iyi sosyal özellik gösterse de normal bireylerde karşımıza çıkan sosyal, davranışsal uyumsuzluk ve problemler üstün yetenekli bireylerde de görülebilmektedir. Üstün yetenekliler bir takım bireysel farklılıklara sahiptir ve bu farklılıklar bazı psikolojik problemlerin yaşanmasına neden olabilmektedir (Levent, 2011a). Hem gelişimsel sorunlarla, hem de üstün zekâlarına ait özelliklerin yaratacağı risklerle uğraşmak zorunda kalan üstün zekâlı

ergen ve gençlerle bu dönemde özel olarak ilgilenilmesi gerektiği düşünülmektedir (Aydın & Konyalıoğlu, 2011).

Üstün yetenekli çocukların içe dönüklük özellikleri nedeniyle dışlanma riski taşımaları, kibirli, küstah algılanmaları, dünyanın kendi ideallerinden ne kadar uzak olduğunu görüp derin hayal kırıklıkları ve üzüntü yaşamaları, ilgilerini başkalarıyla paylaştıklarında alay, küçümseme, şaşkınlık gibi tepkilerle karşılaşmaları olarak sayılmaktadır. Sosyalleşme eksikliği üstünlerin uyum ve gelişimlerini olumsuz yönde etkilemektedir (Hökelekli & Gündüz, 2004; Oğurlu, 2010).

Üstün yeteneklilerin sahip olduğu olumlu özellikler bazen onlar için olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. Zorlanmadan ve hızlı öğrenmeleri, onları dikkatsizliğe, tembelliğe, rehberliğe karşı dirence dönüştürebilmekte, keskin mizah anlayışları başkalarını iğneleme, aşağılama olarak anlaşılabilir. Felsefi ve soyut düşünme yeteneği, gerçeklerden uzaklaşmaya, bağımsız ve bireysel çalışma anlayışları toplumla uyumsuzluk geliştirmesine, analiz ve sentez yeteneği ve kuvvetli hafızaları içinde buldukları durumdan çok çabuk sıkılmaya, bu da görevlerini yerine getirmemeye, amaç odaklı olmaları dik başlı olmalarına, istekli, uyanık, enerji düzeylerinin yüksek olması, olaylar istediği gibi olmadığında engellenme duygusu hissetmesine, aşırı duyarlı ve empatik olmaları kırılğan olmalarına neden olabilmektedir (Ataman, 2005). Bu gibi durumlar onlar için beraberinde birtakım psikolojik sorunlar getirebilir. Alan yazında üstün yetenekli ergenlerin, diğerleriyle benzer kaygı, obsesyon, depresyon düzeyine sahip olduğu da belirtilmektedir (Cross ve ark., 2013). Neihart, (1999) ise üstün yetenekli çocuklarda depresif semptomlar ve intihar riskinin üstün yetenekli olmayan yaşlılarıyla benzer olduğunu belirtmiştir.

Üstün veya özel yeteneklilerin ciddi bir risk grubu olduğu, eğer sahip oldukları özelliklerden doğan ihtiyaçları karşılanmazsa kendileriyle barışık olmayan hem aile içinde hem de toplum içinde sorunlu bireyler olacakları belirtilse de (Uzun, 2006) bilgi ve performansa yoğun açlık yaşayan bu gençlerin bu istekleri giderildiğinde psikolojik olarak iyi oluşlarının arttığı vurgulanmaktadır (Marland, 1971).

2.4. Stres

İnsanoğlu yaşamın her döneminde sıkıntılarla karşılaşmaktadır. Günlük yaşamda hemen hemen herkesin yakından tanıdığı ve sıkça dile getirdiği stres kavramı bedensel ve ruhsal sağlığı korumaya yönelik alanlarda sıklıkla ele alınsa da ekonomi, siyasal bilimler, işletme ve eğitim gibi pek çok alanda da kullanılmaktadır (Eryılmaz, 2009). Günümüzde yaşamın her anında karşı karşıya kaldığımız stres her gelişim döneminde olduğu gibi ergenlik döneminde de bireyi etkilemektedir. Ergenler akran grubu içinde beklenti ve değer yargıları uyumsuzluğuyla karşılaştıklarında sorular yaşamakta ve bu durum da onların psikolojik durumunu etkilemektedir (Ekşi, 1990). Ergenlik döneminin genel özellikleri düşünüldüğünde bireyin üstesinden gelmeye çalıştığı durumlar arasında stresle başa çıkma da mevcuttur. Ergenlerin sürekli stres içeren yaşam olaylarına maruz kaldıkları ve stresin ergenin gelişimini sağlıklı bir şekilde tamamlamasına engel olabilmektedir (Eryılmaz, 2009).

2.4.1. Stresin Tanımı

İlk kez Hans Selye tarafından kullanılan "stres" kavramı, bedenin herhangi bir ihtiyaca karşı gösterdiği nedeni belli olmayan yaygın tepki olarak tanımlanmıştır (Selye, 1973). Selye (1973) stresin kaçınılacak bir şey olmadığını, insanın tamamen rahatladığını hissettiğinde hatta uykuya daldığı anda bile bir miktar stres altında bulunduğunu, tamamen stressiz olmanın ancak ölümlle mümkün olacağını

belirtmektedir. Stres, kişinin kendinden kaynaklanmayan birey ve çevresinin karşılıklı olarak etkileşiminden kaynaklı bir süreç içerisinde bireyin çevresel uyarıcıları tehdit edici olarak algıladığı ve sahip olduğu kaynakların üzerinde karşı karşıya geldiği hoş olmayan bir durumdur (Lazarus & Folkman, 1984).

Stres Latince'den türemiş, Fransızca'da "estrec" olarak, İngilizcede "straisse" olarak kullanılan zorlanma, sıkıntı, gerileme anlamlarına gelen bir sözcüktür (Baltaş & Baltaş, 1999; Graham, 1999). Stres, Enç (1980) tarafından "herhangi bir varlığa uygulandığı zaman gerginlik ve düzen bozukluğu yaratan, çok güçlü olunca da yapı ve görevlerde köklü değişme ve çöküntülere yol açan güç" olarak tanımlanmıştır. Baltaş ve Baltaş'a (1999) göre psikolojik anlamda stres kişiye özgü ve biricik olan bireysel bütünlüğü zorlayıcı ve bozucu etkenlerdir. Eryılmaz (2009) stresi, organizmanın bedensel ve ruhsal sınırlarının tehdit edilmesi ve zorlanması ile ortaya çıkan bir durum olarak ortaya koyarken; Cüceloğlu (2003, s. 321) tarafından, "bireyin fiziksel ve sosyal çevreden gelen uyumsuz koşullar nedeniyle, bedensel ve psikolojik sınırlarının ötesinde harcadığı çaba" olarak ele alınmaktadır. Atkinson ve arkadaşları (2006, s.489) stresi "insanların fiziksel ya da psikolojik bakımdan tehlike olarak algıladıkları olaylarla karşılaşmaları halinde meydana gelen durum" olarak tanımlamışlardır. Stres, çevrede olup biten bir takım dışsal uyarıcılarla fizyolojik ya da psikolojik kökenli içsel uyarıcılar tehdit olarak algılandığında vücudun kendini korumak için verdiği otomatik tepkilerdir (Barut, Özkamalı, & Tıngır, 2010). Genel anlamda stres; bireyde baskı, çaresizlik, engellenmiş hissi yaratan, kişiye zor gelen üzüntü verici olaylardır (Tuğrul, 2000). Stres alarm, direnç ve tükenme olmak üzere üç aşamada gerçekleşir organizma tehlike hissettiği anda alarm durumuna geçer, tehlike hala sürerse fiziksel olarak tepkide bulunur ve aynı zamanda uyum sağlamaya çalışır, tehlike geçmezse bir süre sonra

organizma tükenir (Selye, 1973). Bedensel ve ruhsal olarak canlının kendisine tehdit olarak algıladığı veya zorlandığı durumlarda ortaya çıkan stres karşısında hem bedensel hem de psikolojik olarak kişide pek çok değişikliğe neden olabilmektedir (Baltaş & Baltaş, 1999).

2.4.2. Stresin Fiziksel Belirtileri

Strese maruz kalan bireyde hipotalamusun adrenal bezlerine etki eden hormonları uyarması sonucu salgılanan adrenalin bedende bir takım fiziksel değişikliklere sebep olmaktadır (Rowshan, 2003). Bu değişiklikler; vücuttaki yağ şekerinin kana karışması, solunumun hızlanması, daha çok oksijen sağlamak için hızlı nefes alma, kandaki alyuvarların artması, kalp atışı ve kan basıncının yükselmesi, kanın pıhtılaşma mekanizmasının devreye girmesi, kasların gerilmesi, mideye ağız salgısı gitmediği için ağzın kurumaması, sindirimin yavaşlaması, göz bebeklerinin büyümesi ve dış dünyadan daha fazla haberdar olabilmek için duyumların artması gibi durumlardır (Baltaş & Baltaş, 1999; Hançerlioğlu, 1988; Köknel, 1998; Rowshan, 2003). Stres yaşayan bireylerde yüksek tansiyon, baş ağrıları, mide bulantıları ve göğüste ağrı, yorgunluk, uykusuzluk, zararlı alışkanlıklara yönelme ve iştah bozukluğu gibi belirtiler görülmektedir (Klarreich, 1999; Selye, 1976).

2.4.3. Stresin Psikolojik Belirtileri

Baltaş ve Baltaş' a (1999) göre psikolojik anlamda stres, kişiye özgü ve biricik olan bireysel bütünlüğü zorlayıcı ve bozucu etkenlerdir. Akıl ve ruh sağlığının bozulması, kaygı, ciddi depresyon dönemleri, uykusuzluk ve nevrozlarözgüven eksikliği, gelecek kaygısı, korkular ve fobiler, endişelenme, konsantrasyon güçlüğü, unutkanlık, sinirlilik ya da kontrolsüzlük duygusu, kendini üzüntülü, kızgın ya da zaman

baskısı altında hissetme şekli sınırlanabilir (Baltaş & Baltaş, 1999; Barut ve ark., 2010; Cüceloğlu, 2003).

2.4.4. Stres Kaynakları

Stres kaynağı, herhangi bir zaman diliminde strese neden olan etkidir (Selye, 1976). Ergenlerin içinde buldukları yetişkinliğe geçiş dönemi itibari ile bir dizi sorunla uğraştıkları göz önünde bulundurulduğunda farklı stres kaynaklarına sahip oldukları söylenebilir (Eryılmaz, 2009; Korkut, 2007). Bireyin içinde bulunduğu gelişim dönemi, cinsiyeti, toplumsal çevresi, yaşadığı zaman dilimi gibi pek çok faktör, bireyin farklı stres verici yaşam olaylarıyla karşı karşıya kalmasına neden olabilir (Çetinkaya, 2006; Durna, 2006; Köknel, 1989). Örneğin; ebeveyn kaybı, günlük yaşamda meydana gelen ufak değişiklikler, ekonomik sorunlar gibi yaşam olayları ergenler için önemli stres kaynaklarıdır (Eryılmaz, 2009). Geçicilik, umutsuzluk ve belirsizlik durumları da stresin önemli kaynakları arasında yer almaktadır (Tutar, 2000). İş hayatındaki olaylar, gerçekleşmesi mümkün olmayan hedefler ve beklentileri önceden tahmin edilebilen iki büyük stres kaynağı olarak görülürken sevilen birinin ölümü, yaralanmalar, doğal afetler, baskı gibi kişinin kontrolünün dışında gelişen faktörler ise beklenilmeyen faktörler olarak belirtilmektedir (Rowshan, 2003). Duygusal, fizyolojik ve psikolojik açıdan pek çok stresörle karşı karşıya kalan ergenler için stres verici faktörlerden bazıları şunlardır: gelişim görevleri, akran ilişkileri, gelecek kaygısı, kayıplar, okul, sınavlar, hastalık, fiziksel engel, boşanma, aile ilişkileri vb. (Eryılmaz, 2009; McNamara, 2000). Çocuk ya da gençlerin stres kaynakları, günlük telaşlar, ebeveyn beklentileri, akran ilişkileri, baskılar, ayrılıklar, boşanmalar, ekonomik etmenler, okul stresi, istismarlar, gelişimsel mücadeleler gibi pek çok şey olabilmektedir (Korkut, 2007). Stresin temelinde insan algılamasının ve deneyimlerinin

değerlendirmesinin yattığını, deneyimlerine anlam veriş, değerlendiriş ve yönlendirişinin stresi azaltma ya da çoğaltmada temel etken olduğunu söyleyebiliriz (Cüceloğlu, 2003). Fiziksel, düşünsel ve duygusal olarak insanı uzun ya da kısa süreli etkileyen stresin etkileri yoğunluğu ve kişinin onu algılamasına göre değişmektedir (Korkut, 2007). Yapılan çalışmalar ergenler görmezden gelme gibi işe yaramayan, problem çözme, çözüm üzerine odaklanma gibi işe yarar stratejiler kullandıkları ve ergenler için, yaşam olayları ile birlikte başa çıkma becerilerindeki eksikliğin önemli stres kaynakları olduğunu göstermiştir (Lewis & Frydenberg, 2004). Bunun yanında bireyin kalıtsal özellikleri, arzu ve ihtiyaçları, içinde bulunduğu gelişim döneminin özellikleri, eğitim ve bilgi birikimine bağlı zihinsel kaynakları, cinsiyeti, sosyoekonomik düzeyi, zekâsı ve geçmiş yaşantıları stres kaynağı olarak ortaya çıkabileceği belirtilmektedir (Partlak, 2003).

Baltaş ve Baltaş'a (1999) göre olayların stres kaynaklarına dönüşmemesi için ilişkilerde karşıdaki dünyasını, niteliğini değiştirmeden kendi dünyasıymış gibi hissetmesi olarak bilinen empatinin, karşıdaki insanın kabule dayanan saygının duygu ve düşüncelerin saklanmadan açıkça ifade edilmesi anlamına gelen saydamlığın, duygu ve düşünceleri belirsizlikten kurtaran kesinlik ve sabitlik kazandıran somutluğun mutlaka olması gerekmektedir.

2.4.5. Stres Yaşantısına Verilen Tepkiler

Kişiyeye özgü farklılıklar gösteren psikolojik mekanizmalar, geçmiş yaşantılar, hayata bakış açıları o kişinin stres tepkisini oluşturmaktadır (Baltaş & Baltaş, 1999). Fiziksel ya da psikolojik sağlığına herhangi bir tehdit hisseden insanın karşı karşıya kaldığı strese neden olan olaylar stres nedeni, insanların buna gösterdikleri tepkiler ise stres tepkileri olarak tanımlanır (Atkinson ve ark., 2010). Stres karşısında verilen

tepkiler kuvvetli ve sağlıklı bir genetik yapıya sahip olmak aileyi örnek alma alınan eğitimin ve sahip olunan kültürel yapının etkilediği kişinin tutum, beklenti ve inançları gibi pek çok faktöre bağlıdır (Rowshan, 2003).

Stres verici durumdaki tepkiler, kişilik özelliklerine göre korku, kaygı, gerilim veya geri çekilme gibi farklı psikolojik nitelikler olabileceği gibi terleme, kızarma, kalp atışlarının hızlanması gibi fizyolojik nitelikler de olabilmektedir (Baltaş & Baltaş, 1999). Atkinson ve arkadaşları (2010) strese karşı ortak tepkilerin anksiyete, öfke, saldırganlık, depresyon, yoğunlaşma sorunu, performans düşüklüğü gibi problemler olduğunu belirtmektedir. Geri çekilme, kabullenme, karşı koyma, korku, endişe, depresyon ise strese verilen psikolojik tepkilerden bazılarıdır (Baltaş & Baltaş, 1999). Kişinin strese gösterdiği tepkiler, fizyolojik yatkınlıklar, deneyimler, kişilik özellikleri, sosyal destek kaynakları gibi pek çok faktörden kaynaklanmaktadır (Tutar, 2000). Sürekli etkileşim halinde olan bireyle içinde yaşadığı toplumun ya da bulunduğu çevrenin olanakları, beklentileri benzer ya da paralel olmayabileceği gibi birey yaşamını sürdürmesi gereken bu süreçte bazı engel, zorlama ve baskılarla iç ve dış çatışmalar yaşayabilir (Aydın, 2006). Bireyin içinde yaşadığı çelişkiler ya da sıkıntıların yol açtığı içsel çatışmalarda engellenme hissi yarattığı için strese sebep olabilmektedir (Atkinson ve ark., 2010).

Strese sebep olan pek çok etken vardır. Stres yaratan duruma karşı olan kontrol edebilirlik inancı, stresli bir olay ortaya çıkmadan önce onu tahmin edebilme, sınırların zorlanması, ya da bazı olayların kişide baskı yaratması stresin yükünü ve şiddetini etkilemektedir (Aydın, 2006). Atkinson ve arkadaşları (2010) çok yönlü bir olgu olan değişimin miktarı ile yaşanan stres miktarının doğru orantılı olduğunu belirtmektedir. Stresle karşılaşmanın sıklığı stresin süresi ve anlamı bakımından niteliği ve baş

edebilme konusundaki kişilik donanımı bireyin strese açık olmasındaki etkenlerdir (Baltaş & Baltaş, 1999). Stresler bedende ve ruhta birtakım tahribatlara yol açabilirken bedensel ve ruhsal savunma tepkilerine de neden olabilir (Hançerlioğlu, 1988). Bedensel ve ruhsal olarak canlının kendisine tehdit olarak algıladığı veya zorlandığı durumlarda ortaya çıkan stres karşısında hem bedensel hem de psikolojik olarak kişide pek çok değişikliğe neden olabilmektedir (Baltaş & Baltaş, 1999).

Bu arada kişi sahip olduğu biyolojik ve psikolojik kaynaklarla stres yaratan durum ya da olayla başa çıkmaya, uyum sağlamaya çalışır. Uyum sağlandığında başlangıçta ortaya çıkan tepkiler kaybolur (Selye, 1976). Ayrıca kişiler aynı tepkileri gösterebilirler bile, bunların şiddetlerinin birbirinden farklı olduğu gözlenmektedir (Baltaş & Baltaş, 1999).

2.4.6. Üstün Yetenekliler ve Stres

Stres faktörü olumlu ya da olumsuz yaşamın içinde hep var olmakla birlikte, bu faktörün en yoğun yaşandığı gelişim dönemlerinden biri de ergenlik dönemidir (Tan, 2006). Lazarus'un 1952'deki çalışmalarına göre insanların stres karşısında verdikleri tepkilerde bireysel farklılıkların olduğu, hangi kişilerin daha fazla etkileneceğinin bilinmesinin çok yararlı olduğu, stres altındaki bireylerin yüksek bir motivasyona ihtiyaçları olduğu gibi sonuçlar ortaya çıkmıştır (Akt., Baltaş & Baltaş, 1999). Üstün yetenekli bireylerde de stres yaratan pek çok faktör vardır.

Üstün yetenekli olmak üstün yetenekli çocuklarda strese neden olurken üstün yetenekli çocukların stres durumuna verdikleri tepki üstün yetenekli olmayan çocuklarla benzer olmasına rağmen, üstün yetenekli gençlerle çalışan bireyler üstünlere özgü stres kaynaklarının farkında olmalı ve baskının potansiyellerini gerçekleştirmelerine izin vermemesine engel olmalılardır (Karnes & OehlerStinnett, 1986). Strese neden olan

etmenler açısından bakıldığında üstün yetenekli çocuklar da stres kaynaklarını akranlarıyla benzer şekilde algılamaktadır. Fakat üstün yetenekli çocuklar başarı, sosyal statü ve kariyer hedefleriyle ilgili durumlarda diğerlerine göre daha streslidirler. Yetenekli olmak orta düzey stres yaratırken üstün yetenek etiketi strese neden olmamaktadır (Karnes & OehlerStinnett, 1986).

Örneğin, mükemmeliyetçilik, üstün yetenekli ergenlerde stres kaynaklarından biridir(Gür, 2011). Gerçekçi olmayan hedefler ve bunlara ulaşma hırısı, üstün yetenekli çocuklarda strese neden olur. Ayrıca üstün yetenekli çocuklar diğer çocuklar gibi basit sınıflama yapamazlar. Kompleks düşündükleri için hedefe kısa yoldan gidemezler ve grubun dışında kalırlar (Roepel, 2008). Üstün yetenekli genç grubun toplumun geri kalanından ayrıştırılması sonucu farklı yaş gruplarıyla sınırlı iletişim kurabildikleri için sürekli aynı çevrede olmaları da gençlerin gelişimini olumsuz yönde etkilemektedir (Jackson & Moyle, 2008). Bu da üstün yetenekli gençlerde strese neden olan etkenlerden biridir.

Üstün yetenekli çocuklar stres kaynaklarına karşı daha çözüm odaklı yaklaşmaktadır. Yapılan çalışmalarda çevresel stres kaynaklarının üstün yetenekli çocukları daha olumsuz etkilemediği görüşünün aksine üstün yetenekli olmanın akademik ve sosyal uyumu kolaylaştırdığı bulunmuştur. Bu durum üstün yetenekli çocukların stresle başetmede yardıma ihtiyacı olmadığı anlamına gelmemektedir. Üstün yetenekli çocuklarda kendi içlerinde alt gruplara ayrılmaktadır ve bu alt gruplara göre rehberlik yapılabilir. (Preus & Dubow, 2004).

2.5.İlgili Araştırmalar

Bu bölümde üstün yetenekliler, psikolojik belirtiler ve stresle ilgili yapılan çalışmalara değinilmiştir. Genel olarak üstün yeteneklilerle ilgili yapılan çalışmalar

incelendiğinde daha çok küçük yaş grubuyla çalışıldığı, üstün yeteneklilerin özelliklerine, öğrenmelerine, benlik algılarına, gelişim ve sorunlarına ilişkin çalışmaların yoğunluk kazandığı ve yapılan çalışmalarda genellikle üstün yeteneklilerle normallerin karşılaştırıldığı görülmüştür.

Metin & Bencik Kangal, (2012) 12–14 yaşları arasındaki 6., 7. ve 8. sınıfa devam eden üstün yetenekli tanısı almış 49'u kız, 71'i erkek 120 çocukla yaptıkları araştırma sonucunda üstün yetenekli çocukların genel benlik algılarını normal yaşlılarından olumlu anlamda daha yüksek olduğunu belirtmişlerdir. Aynı çalışmada üstün yetenekli çocukların akademik olarak kendilerini yeterli görmeleri ve “mutluluk” ve “popülarite” alt faktörleri puanları normal çocuklara göre daha yüksek çıkmıştır. Kızların kaygı puanı ortalaması erkeklerden daha yüksek bulunduğu bu çalışmada sınıf düzeyleri açısından, toplam puan ve mutluluk, popülarite, davranış ve uyum, fiziksel görünüm, zihinsel ve okul durumu, alt faktörleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunamamıştır. Bunun yanında benlik algısını etkileyen bir çok faktörün olduğuna dair araştırmaların olduğunu ve üstün yetenekli çocukların benlik algıları hakkında genellemelerde bulunmanın doğru olmadığı, benlik algısı gelişim düzeyine göre değişmediği için bir yaş grubuna ait özelliklerin diğer yaş grupları için genellenemeyeceğini belirten görüşler de vardır (Neihart, 1999). Coşar Cığerci, (2006) ise üstün yetenekli ergenlerle üstün yetenekli olmayan ergenler arasında benlik saygısı açısından herhangi bir farka rastlanmazken, başkalarının kendilerine ilişkin olumlu fikirlere sahip oldukları düşüncesinin üstünlerde daha yaygın bulunmuştur.

Hoge ve Renzulli (1993), benlik kavramına ilişkin çalışmalarının sonucunda, üstün yetenekli çocukların akademik ve davranışsal benlik kavramlarının normal çocuklardan daha olumlu olduğunu saptamışlardır. Altun ve Yazıcı (2012) 385

ortaöğretim öğrencisiyle yaptığı çalışması sonucunda, üstün yetenekli öğrencilerin normal öğrencilerden daha olumlu benliğe sahip olduklarını bulmuşlardır.

Yoo ve Moon (2006) üstün yetenekli çocukların aileleriyle yaptığı çalışmada üstün yetenekli çocukların psikolojik danışma ve rehberlik ihtiyaçlarını araştırmıştır. Çalışmada ailelerin kariyer ve psikososyal kaygılarının çocuğun yaşına göre değiştiği belirtilmiştir. Eğitim planlaması ihtiyacı tüm yaş grupları için ortak sorun iken 6 yaş üstü çocuklar için psikososyal sorunlar da önem arz etmektedir. Ayrıca kariyer planlaması 12 yaş üstü çocuklar için önemlidir. Çalışmada her üstün yetenekli çocuğun özel olduğu ve gelişim dönemine göre bireysel ihtiyaçlarının olduğu belirtilmiştir. Yaş arttıkça danışmanlık ihtiyaçlarının arttığının altı çizilmiştir.

Demirel ve Sak (2011) 18-72 yaşları arasında çoğunluğu öğrenci olmak üzere, serbest meslek sahipleri, işçiler, öğretmenler, mühendisler ve diğer meslek gruplarından oluşan 601 katılımcıyla üstün yetenek türlerinin toplumsal değerleri üzerine yaptığı araştırmada çeşitli yetenek türlerinin toplumsal değerlerinin, toplumun ihtiyaç hiyerarşisine ve geçmiş deneyimlerine göre değişkenlik gösterebileceği sonucuna ulaşmıştır.

Öpengin (2011) üstün zekâ etiketi üzerine yaptığı tez çalışmasında üstün yetenekliler eğitim programları başvuran 415 ve bunlar arasından tanı alan 26 üstün zekâli öğrenciyle çalışmıştır. Bu araştırmada tanı alan üstün zekâli öğrencilerin bir takım tutumlarına ilişkin algılarında üstün zekâ etiketinin etkisi incelenmiştir. Buna göre genel olarak kendilik algılarının etiketlenmeden önce de sonra da yüksek olduğu üstün zekâli öğrencilerin normal öğrencilere göre arkadaşlarının tutumlarına ilişkin daha olumsuz bir algıya sahip oldukları bulunmuştur. Üstün zekâli olarak tanılanan öğrenciler daha sonra kendilerini, arkadaşları arasında yalnız hissetmektedirler.

Akar (2010) ilköğretim kademesindeki üstün yetenekli öğrencilerin rehberlik ihtiyaçlarına yönelik ebeveyn ve öğretmenlerle yaptığı tez çalışmasında en fazla ihtiyaç duydukları rehberlik hizmeti alanları "kendini çok yönlü geliştirebilme, geleceğini planlama, meslek seçimi, okul seçimi, isteksizlik, mükemmeliyetçilik, yeteneklerinin farkında olması ve kendini ifade edebilme" gibi akademik gereksinimler olarak bulunmuştur. En çok ihtiyaç duydukları soyo-duygusal gereksinimler ise "aşırı duygusallık, alınganlık, inatçılık, boş zamanlarını etkili bir biçimde kullanma, aşırı duyarlılık, unutkanlık, sosyalleşme, empati kurma, kendine güvenmemesi ve aile ilişkileri" gereksinimleridir.

Saranlı ve Metin (2012) üstün yetenekli çocuklarda gözlenen sosyal-duygusal sorunlarına ilişkin yaptıkları alan yazın incelemeleri sonucunda üstün yetenekli çocuklarda görülebilen sosyal-duygusal sorunlardan sosyal izolasyon (dışlanma/yalnızlık), mükemmeliyetçilik, stres, depresyon ve intihar olarak belirtilmekte, bazı sosyal-duygusal sorunlarda üstün yeteneğin alanının ve derecesinin etkili olduğu, uygun ev ve okul ortamları sağlandığında en az normal gelişim gösteren yaşlıları kadar, hatta çoğu zaman onlardan daha fazla uyumlu oldukları ve olumlu kişilik özellikleri geliştirdikleri belirtilmektedir. Benzer bir çalışmayı da Gür (2011) tarafından da yapılmıştır. Gür, (2011) yaptığı literatür taraması sonucunda üstün yeteneklilerin arkadaş edinmede sıkıntı yaşama, alay edilme, anksiyete, korku ve endişe yaşama ve aşırı mükemmeliyetçilik gibi birtakım sorunlar yaşayabileceklerini bu durumun onların okuldan uzaklaşmalarına, toplumsal sorunlar yaşamalarına neden olabileceğini belirtmektedir. Kramer (1989) yaptığı araştırmada üstün yetenekli çocukların akranlarına göre daha fazla mükemmeliyetçi olduklarını ve kızların erkeklerden daha fazla mükemmeliyetçiliğe sahip olduğunu bulmuştur (Akt., Bencik &

Metin, 2006). Yine Grossberg ve Cornell (1988), yüksek zekâyâya sahip olanların daha kolay sosyal uyum gösterdikleri sonucuna ulaşmıştır (Akt., Oğurlu, 2010). Kline ve Short (1991) 89 üstün yetenekli ergen kız çocuğuyla yaptığı araştırmada okul dönemindeki sosyal ve duygusal değişikliği incelemiştir. Çalışmada üstün yeteneklilerin ilkokuldan liseye doğru algılanmış yetenek ve güven düzeylerinin azaldığı belirtilmiştir. Lise düzeyindeki üstün yetenekli kız çocuklarının zekâlarını, duygularını ve kendilerini gizlemeye çalıştığını ve olduklarından daha kaba davrandıklarını belirtmiştir. Ayrıca başkalarının kendilerinin yetenek ve duygularına verdiği öneme değer vermediklerini bulmuştur. Mükemmeliyetçilik duygularının yaşla birlikte artan ergenler kızlar kendilerine yüksek standartlar koymalarına rağmen bunlara ulaşmada zorluk yaşadıklarını düşünmektedirler. Oğurlu, (2010) üstün zekâlı ve yeteneklilerin sosyal uyum ve arkadaşlık ilişkilerini inceldiği literatür taramasında üstün zekâlı ve yetenekli çocukların sosyal uyum konusunda ciddi problem yaşamadıkları ve en azından diğer çocuklar kadar uyumlu olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Kontaş (2010) 50 kız, 51 erkek toplam 101 üstün yetenekli aynı zamanda BİLSEM'e devam eden ilköğretim ikinci kademe öğrencileriyle öğrenme stratejileri üzerine çalışmıştır. Araştırma sonucunda üstün yetenekli öğrencilerin duyuşsal stratejileri yineleme stratejilerine göre daha yoğun olarak kullandıkları bulunmuştur. Ayrıca kız öğrencilerin, anlamlandırma, örgütleme ve duyuşsal stratejileri erkek öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha fazla, erkek öğrenciler ise yineleme stratejilerini kızlara göre anlamlı düzeyde daha fazla kullandığı görülmüştür. Yetenek alanları açısından incelendiğinde isesanat alanında yetenekli öğrencilerin anlamlandırma, anlamayı izleme ve duyuşsal strateji puanları genel zihinsel yetenekli öğrencilerin puanlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur. Üstün yeteneklilerin

öğrenme özelliklerini destekler bir çalışma da Erişti'nin (2012) çalışmasıdır. Üstün yetenekli öğrencilerin öğrenme, öğretme, öğretmenlik mesleği ve öğretmen özellikleri ile ilgili görüşlerini incelediği yedi, sekiz ve dokuzuncu sınıfa giden 18'i kadın, 28'i de erkek 46 öğrencisi katıldığı araştırmanın sonucuna göre üstün yetenekli öğrencilerin % 60,9'u, sahip oldukları bilgileri başkalarına öğretmek yerine, yeni bilgiler öğrenmeyi öncelikle tercih etmektedirler.

Yıldırım (2012) yaptığı uzmanlık tez çalışmasında 9-18 yaş arası 27 erkek, 22 kız toplam 49 çocuk ve ergenin duygusal ve davranışsal özelliklerini incelemiştir. Bu çalışmaya göre üstün yetenekliler kendilerinin normal akranlarına göre daha fazla dikkat eksikliğine ve hareketliliğe daha düşük sosyal işlevselliğe ve sahip oluklarını düşünmektedirler. Ayrıca çalışmada üstün yetenekli erkek çocukların kızlara göre daha fazla depresif bozukluk gösterdikleri bulunsa da normal çocuklara göre üstün yeteneklilerin anksiyete ve depresif belirti düzeylerinde anlamlı farklılık bulunmamıştır. Aydın ve Konyalıoğlu (2011) 18-21 yaş aralığında 73 ergenle yaptıkları çalışmada genel zekâ düzeyleri ile psikolojik semptom düzeyleri arasındaki ilişki incelemiştir. Araştırma sonucunda üstün zekâlıların psikopatolojilerinin normal zekâyâ sahip olanlardan daha yüksek olmadığı bulunmuştur. Ayrıca üstün zekâlıların özelliklerinden dolayı bazı uyum sorunu yaşadıkları görüşünün aksine genel olarak daha uyumlu oldukları belirtilmektedir. Araştırmada psikolojik semptom düzeyleri incelendiğinde genel olarak kısmi bir patoloji olduğu görülmüştür. En yüksek ortalama puana sahip belirtiler sırasıyla obsesif kompulsif bozukluk, paranoid eğilimler, depresyon ve öfkedir. En az görülen alt boyutlar ise fobi psikotizm ve anksiyete ile ilgilidir. Araştırma sonucu cinsiyete göre benzer sonuçlar verirken anne eğitim düzeyi ve baba eğitim düzeyi açısından farklı sonuçlar vermektedir. Annenin eğitim düzeyi düştükçe ilişkiler

negatif yöne doğru, eğitim düzeyi arttıkça ilişkiler pozitif yöne doğru hareket etmekte, babası lise mezunu olanlarda genel zekâ düzeyi arttıkça öfke ve paranoid eğilim algısı artmaktadır.

444 lise son sınıf öğrencisiyle yapılan bir çalışmada öğrencilerin yaklaşık 2/3'ünde kaygı, 1/3'ünde ise depresif duygu durum düzeyinin yüksek olduğu, cinsiyet açısından ise, kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha kaygılı olduğu bulunmuştur (Ceylan ve ark., 2003). Durak Batıgün ve Kılıç'ın (2011) 672 kız ve 525 erkek olmak üzere toplam 1198 üniversite öğrencisi üzerinde yaptıkları bir çalışmada psikolojik belirtileri yüksek olan öğrencilerin internet bağımlılığı puanları da yüksek çıkmıştır. Psikolojik belirtilerin çeşitli değişkenler üzerinde etkisi olduğu görülmektedir.

Sosyal destek ve iyilik halinin boyutları olan maneviyat, kendini yönetme, serbest-zaman, arkadaşlık ve sevgi değişkenlerinin üniversite öğrencilerinin psikolojik belirtilerini ne derecede yordandığının araştırıldığı, 208 kız, 46 erkek olmak üzere toplam 254 üniversite öğrencisiyle yapılan bir çalışmada somatizasyon belirtilerini en iyi aile desteğinin, depresyon belirtilerini ilk sırada kendini yönetmenin, anksiyete belirtilerini yine kendini yönetme değişkenin, öfke/saldırganlık belirtilerini ilk sırada aile desteğinin en iyi yordadığı bulunmuştur (Doğan, 2012). Aynı çalışmada kendini yönetme davranışıyla psikolojik belirtiler arasında olumsuz ilişki saptanmış, stres düzeyinin kontrolü ve stresle etkili olarak basa çıkma programları ile kendini yönetme becerilerinin artırılacağı bunun sonucunda da psikolojik belirtilerin azalabileceği belirtilmiştir (Doğan, 2012).

Türkiye'deki ruhsal hastalıkların sıklığı hakkında bilgi veren Türkiye Ruh Sağlığı Profili Çalışması, Türkiye'de nüfusun %18'inin yaşam boyu bir ruhsal hastalık geçirdiğini, çocuk ve ergenlerde klinik düzeyde sorunlu davranış oranının %11 olduğunu

göstermektedir (Ulusal Ruh Sağlığı Eylem Planı, 2011). Erol, Kılıç, Ulusoy, Keçeci ve Şimsek (1998) tarafından yapılan Türkiye Ruh Sağlığı Profili Araştırmasına göre 2–3 yaş grubu çocuklarda ruhsal bozuklukların görülme sıklığı %10.9 iken, 4–18 yaş grubunda %11.3 ve 18 yaş üstünde ise %17.2 olarak bulunmuştur (Erol, Kılıç, Ulusoy, Keçeci, & Simsek, 1998). Yapılan bir araştırmada psikiyatri kliniğine başvuran ergenlerin %14.45 ile ilk sırada anksiyete bozuklukları tanısı aldığını, depresyonun kızlarda (%6.02), erkeklerden (%4.72) daha fazla, somatoform bozuklukların ise kızlarda erkeklere göre üç kat daha fazla görüldüğünü bulunmuştur (Görker, Korkmazlar, Durukan, & Aydoğdu, 2004). 311'i kız, 244'ü erkek olmak üzere toplam 555 lise öğrencisi üzerinde yapılan bir araştırmada ruminatif eğilimleri fazla olan ergenlerin depresif belirtileri ve kaygı belirtilerinin de arttığı görülürken, ruminasyon eğilimi fazla olan, öfkesini kontrol edemeyen kız ergenlerin daha fazla psikolojik belirtilere sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Erdur Baker, Özgülük, Turan, & Demirci Danışık, 2009). Karadağ Çaman & Özcebe, (2011) tarafından 13-16 yaş grubunu kapsayan 166 ergen üzerinde yapılan bir araştırmaya göre yetiştirme yurtlarında kalan ergenlerin ruhsal belirti düzeyleri, diğer ergen nüfusuna göre yüksek bulunmuştur. Araştırma sonuçları incelendiğinde kız ergenlerin psikolojik belirtilerine ait puanların erkeklere göre daha yüksek olduğu ve okula ya da işe gitmeyen ergenlerin okula devam eden ergenlere göre daha yüksek belirti gösterdiği bulunmuştur. Araştırmada sorunlarını bir başkasıyla rahatça paylaşan ergenlerin depresyon düzeylerinin daha düşük olduğu bulunmuştur (Karadağ Çaman & Özcebe, 2011).

Aşkın ve diğerleri (1995), 320'si kız, 217'si erkek olmak üzere toplam 537 sağlık meslek lisesi öğrencisi üzerinde yaptıkları araştırmada öğrencilerin % 90'ının ailesinin eğitim düzeyinin düşük, % 55'inin ise ekonomik durumunun bozuk olduğu belirtilirken

araştırma sonucunda en yüksek puanlar kişiler arası duyarlılık (% 77), en düşük puanlar ise fobik anksiyete (% 27) alt gruplarından alınmış, kız öğrencilerde kızların kişiler arası duyarlılık, depresyon, anksiyete ve fobik anksiyete alt boyutlarında daha yüksek patolojik düzeye sahip olduğu bulunmuştur. Aynı çalışmada somatizasyon anne ve babanın ekonomik ve eğitimsel zayıflığı, anksiyete, öfke ve uyku-yeme gibi sorunlar daha çok babanın düşük eğitim düzeyi ile ilişkili bulunmuştur (Aşkın, Ilısu, Çilli, Altuğ, N, & Kucur, 1995). Şimşek ve arkadaşları (2008) kurum bakımı altındaki ergenlerden yurt görevlileri ile anlaşamayanlarda psikolojik sorunların daha fazla görüldüğünü ve ergen için bakımını üstlenenler tarafından desteklendiğini hissetmesinin koruyucu bir faktör olduğunu bildirmişlerdir. Aileleri olmayan ergenlerin yakınlarındaki insanları aileleri yerine koydukları anlaşılmaktadır.

Yapılan başka bir çalışmada annenin eğitim düzeyi yükseldikçe ergenlik dönemindeki çocuklarının depresyona girme riskleri artmaktadır. Ortaokul mezunu babaların çocuklarının lise ve üniversite mezunu babaların çocuklarına göre ve doktora programını bitiren babaların çocuklarının lise mezunu babaların çocuklarınınagörefobikanksiyete düzeylerinin daha fazla olduğu görülmüştür (Coşar Ciğerci, 2006).

367 kız, 438 erkek 805 9.sınıf öğrencisiyle yapılan bir çalışmada ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler araştırılmış, katılımcıların %18'inde depresyon belirtisi görülmüştür. Bu oranın kızlarda erkeklere göre daha fazla olduğunu gösteren araştırma sonuçlarına göre düşük benlik-saygısı da yüksek depresyonun en güçlü yordayıcısı olarak bulunmuştur. Ayrıca erkeklerde akademik başarısızlığın kızlarda ise düşük baba eğitim seviyesinin cinsiyete göre farklılık gösteren risk faktörleri olduğu belirtilmektedir (Eskin, Ertekin, Harlak & Dereboy, 2008).

Acun Kapıkıran (2001) 308 kız (%52) ve 286 (%48) erkek olmak üzere toplam 594 lise öğrenciyle yaptığı araştırmada lise öğrencilerindeki psikopatolojik belirtileri bazı değişkenler açısından incelemiştir. Ölçeğin tüm toplam puanlarında ve alt ölçeklerinde kızlar ve erkekler arasında kızların aleyhinde anlamlı farklılık bulunmuştur. Lise 1. sınıf ile 3. sınıf ve 2. sınıfla 3.sınıf arasında psikolojik belirtiler açısından anlamlı farklılık bulunurken, kızların depresyon, kaygı, kişiler arası duyarlılık, obsesyon, somatik sorunlar, paranoid düşünce düzeylerinin erkeklerden daha fazla olduğunu saptamıştır. Aynı çalışmada meslek lisesi öğrencilerinin daha fazla psikopatolojik belirti gösterdikleri belirtilmektedir. Baba meslek değişkeni açısından bakıldığında babası işsiz kategorisinde olanların çiftçi ya da işçiolanlara göre daha fazla fobik kaygı belirtilerine ve yine babası işsiz olanların babası öğretmen ya da çiftçi olanlara göre daha fazla somatizasyon belirtilerine sahip oldukları bulunmuştur. Ebeveyn eğitim durumu açısından incelendiğinde babası lisansüstü eğitime sahip olan öğrencilerin, babaları okur-yazar olmayanlar, okur yazar olanlar, ilkokul mezunu olanlar ve lise mezunu olanlardan anlamlı düzeyde düşük puan almışlardır. Anne eğitim seviyesi ise anlamlı farklılık yaratmamıştır. Coşar Ciğerci, (2006) yaş ortalaması 16,09 olan 131 kız ve 269 erkek toplam 400 fen lisesi öğrencisi öğrencisiyle yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında üstün yetenekli olmayan öğrencilerde üstün yetenekli ergenlere göre başkalarının kendileriyle ilgili olumsuz düşüncelere hakim oldukları düşüncesinin daha fazla olduğunu belirlemiştir.

Gelir durumu ile psikolojik belirtiler arasındaki ilişki incelendiğinde düşük gelirli bireylerin daha fazla anksiyeteye sahip oldukları bulunmuştur. Bu çalışmada çoğu çalışmanın aksine üstün yetenekli öğrencilerin diğer öğrencilere kıyasla daha fazla psikolojik semptomlar gösterme olasılığının daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca kız

öğrencilerin depresyon, obsesif kompulsif bozukluk, kişiler arası duyarlılık ve anksiyete düzeylerinin erkek öğrencilere göre daha fazla olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Farklı lise türlerinde 1009 öğrenciyle yapılan bir çalışmada fen lisesi öğrencilerinin en düşük psikolojik belirti düzeyine sahip olduğu ve bu durumu Anadolu lisesi öğrencilerinin takip ettiği görülmüştür. Ayrıca çalışmada sınıf ve yaş seviyesinin artmasıyla psikolojik belirtilerin de arttığı belirtilmektedir. Anne baba öğrenim durumunun artması da psikolojik belirtileri azaltmaktadır (Gürsu, 2011).

Kanlı, (2011) üstün zekâlı ve normal toplam 129 öğrenciyle yürüttüğü çalışmada üstün zekâlı ergenlerin normal zekâyâ sahip ergenlerden mükemmeliyetçilik, depresyon ve kaygı düzeyleri bakımından farklılaşmadığı ve zekâ düzeyi ile belirtilen değişkenler arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Cross ve arkadaşlarının (2004) üstün yetenekli ergenlerle yaptığı çalışmada üstün yetenekli ergenlerin psikolojik karakterlerini incelemiştir. Çalışmaya katılan 139 üstün yetenekli tanısı almış ergene Minesota Çokboyutlu Kişilik Envanteri'ni uygulamıştır. Çalışmada üstün yetenekli ergenlerin Minesota Çokboyutlu Kişilik Envanteri puanlarının norm gruptan istatistiksel olarak farklı olmadığı bulunmuştur.

Berndt, Kaiser ve Van Aalst (1982) 248 üstün yetenekli ergenle depresyon ve kendini gerçekleştirme arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma yapmıştır. Çalışmada düşükte olsa depresyon ve kendini gerçekleştirme arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Kendini gerçekleştirme puanı düşük olan üstün yetenekli ergenler daha depresif, özgüveni düşük, suçluluk duygusu yüksek olduğunu belirtmiştir. Çalışmada üstün yetenekli ergenlerin genel olarak içedönük olma eğiliminde olduğu belirtilmiştir. Terman (1925), Terman ve Oden (1935, 1947), üstün yetenekliler üzerinde boylamsal çalışmalar yapmış ve bunun sonucunda üstün yeteneklilerin

normallere göre da az ruhsal ve uyum problemleri yaşadıklarını bulmuşlardır (Akt., Neihart, 1999). Turakitwanakan, Saiyudthong, Srisurapanon ve Anurutwong(2010) yaptıkları bir araştırma sonucunda üstün zekâlı ve normal zekâyâ sahip çocukların depresyon durumları arasında anlamlı bir fark olmadığı belirtmişlerdir. Mueller (2009) üstün yetenekli ve üstün yetenekli olmayan çocukların depresyon düzeyleri arasındaki farkı ve her iki grupta da depresyon düzeyini düşürebilecek koruyucu etkenleri araştırmıştır. Çalışmada üstün yetenekli çocukların akranlarına göre daha düşük depresif belirtiler sergilediği ve koruyucu faktörlerin her iki grup için de etkili olduğu bulunmuştur.

Özgüven' in (1990) yurtlarda kalan üniversite öğrencilerinin sağlık ve psikolojik sorunları üzerinde yaptığı çalışmada %74'ünün gerilim, %68'inin aşırı kaygı, %66'sının uyumsuzluk, %61'inin duygusal kararsızlık, %56'sının sürekli kaygı ve %54'nün aşırı heyecan ve alınganlık yaşadıklarını saptamıştır. Kara (2009) 509 üniversite öğrencisiyle eğitim-öğretim yaşantısında stres yaratan faktörleri ve aile özelliklerine göre öğrencilerin stresle başa çıkma davranışlarını incelenmesi çalışmasında öğrencilerin en çok stres yaratan durumların ilk sırada gelecek kaygısı (%35,4) yer alırken, bunu sırasıyla ekonomik sorunlar (%20,6) ve sınav ve ölçme değerlendirme sistemi (%14,3) takip ettiğini belirtmekte aile özelliklerinin öğrencilerin stresle başa çıkma tutumlarında önemli bir etken olduğunu ortaya koymaktadır. Tan, (2006) stresle başa çıkmada kullanılan aktif planlama ve kabul-bilişsel yeniden yapılandırma tarzlarının annesi ya da babası ilköğretim mezunu olan ergenlerde annesi ya da babası lise ve üniversite mezunu olan ergenlere göre daha çok kullanıldığını saptamıştır. Annesi ya da babası lise mezunu olan ergenler ile annesi ya da babası üniversite mezunu olan ergenler arasında ise fark bulunamamıştır.

George ve Shari (2012) üstün yetenekli çocuklarda duygusal zekânın stres ve başetme mekanizmalarına etkisini araştırmıştır. 13-17 yaş arasında 145 üstün yetenekli çocuğun katıldığı araştırmada düşük duygusal zekâ yüksek düzey stresle yüksek duygusal zekâ ise düşük düzey stresle eşleşmiştir. Çalışmada üstün yetenekli öğrencilerin stresle başetme yöntemlerinin duygusal zekâyâ göre değiştiği belirtilmiş ve duygusal zekâsı yüksek üstün yetenekli çocukların diğerlerine göre daha problem odaklı yaklaşımı benimsedikleri belirtilmiştir. Karnes & OehlerStinnett (1986) yetenekli öğrencilerin stres kaynaklarını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmaya 7-12.sınıf öğrencisi olan toplam 53 üstün yetenekli tanısı almış öğrenci katılmıştır. Üstün yetenekli öğrenciler sınavdan notu gibi başarı ile ilgili konuları ailevi ve arkan problemlerinden daha stresli bulduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca sosyal kabul, kariyer hedefleri ve sosyal statünün de strese neden olan etkenler arasında belirtmişlerdir. Fakat çalışmanın genelinde üstün yetenekli çocukların stres karşısında verdiği tepkinin yaşlılarıyla benzer olduğunu belirtmiştir.

BÖLÜM III

YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, örneklem grubu, verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Çalışmada tanımlayıcı (betimleyici) yöntem modellerinden alan taraması (survey) tipi bir araştırma modeli kullanılmıştır. Tarama modelleri, geçmişte ya da halen varolan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2010).

3.2. Evren Ve Örneklem

Araştırmanın evrenini BİLSEM'lere kayıtlı lise düzeyinde öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. 2012-2013 yılında Türkiye'deki 56 ildeki toplam 69 BİLSEM'de 1651 lise öğrencisi kayıtlıdır. Bu öğrencilerin sınıfları ve sayıları Tablo 3.1.'de verilmiştir.

Tablo 3.1. Bilim ve Sanat Merkezlerine Kayıtlı Lise Öğrencilerinin İllere göre Dağılımı

BİLSEM ADI	SINIFLAR			
	9.Sınıf	10.Sınıf	11.Sınıf	12.Sınıf
Adana	20	11	7	2
Afyonkarahisar	12	3	2	2
Amasya	8	6	17	11
Ankara	21	5	3	3
Antalya	2	1	2	0
Balıkesir	3	1	0	1
Bartın	6	1	0	0
Bayburt	1	0	0	0
Bilecik	2	10	4	0
Burdur	12	11	4	0
Bursa M.Kemalpaşa	1	4	5	0
Çorum	1	1	0	0
Denizli	11	18	13	4
Elazığ	8	9	2	0
Eskişehir	2	1	3	0
Gaziantep	1	0	0	0
Giresun	17	13	12	0
Hatay	1	0	0	0
Isparta	5	8	6	0
İstanbul	72	43	41	25
İstanbul Beşiktaş	3	6	0	0
İzmir Konak	17	11	15	7
İzmir Narlıdere	7	6	5	2
Kahramanmaraş	7	3	3	0
Kayseri	24	1	1	1
Kırıkkale	5	2	3	0
Kırşehir Kaman	5	3	4	3
Kırşehir	16	15	18	19
Konya	1	4	0	2
Kütahya	0	1	1	0
Malatya	38	11	35	36
Manisa	18	12	13	3
Manisa Salihli	11	8	6	0
Mersin	3	0	0	0
Ordu	64	34	22	7
Sakarya	14	5	10	0
Siirt	6	3	11	5
Sinop	26	10	15	13
Sivas	1	0	0	0
Şanlıurfa	0	1	0	0
Tekirdağ	9	7	10	4
Tokat	24	29	17	9
Trabzon	16	6	14	10
Uşak	9	1	2	1
Van	14	1	5	5
Yalova Çınarcık	8	1	0	0
Yozgat	7	14	1	4
Zonguldak	15	26	19	29
Ankara Y.Karakaya	12	23	21	8
Kastamonu	7	14	4	14
Samsun	5	1	3	0
Bursa	11	13	12	3
TOPLAM	609	418	391	233

Bu evren içinden kolayda örnekleme yöntemiyle ve gönüllülük esasına dayalı olarak seçilen toplam 161 lise öğrencisi çalışmanın örneklemini oluşturmuştur. Tablo 3,2’de örneklemin hangi illerdeki öğrencilerden oluştuğu gösterilmektedir.

Tablo 3.2. Öğrenci Sayılarının İllere Göre Dağılımı

İl adı	Çalışmaya katılan öğrenci sayısı
Adana	5
Amasya	2
Antalya	2
Balıkesir	2
Bursa	3
Burdur	9
Elazığ	2
Giresun	4
Isparta	2
İstanbul	13
Kahramanmaraş	8
Kastamonu	11
Konya	2
Ordu	21
Siirt	11
Sinop	10
Tokat	38
Trabzon	4
Uşak	5
Zonguldak	7
Toplam	161

Örneklemin %44.70'i erkek ($n=72$) ve %55.30'u kadındır ($n =89$). Örneklemdaki öğrencilerin yaş dağılımları Tablo 3.3.'te verilmiştir.

Tablo 3.3. Örneklemin Yaş Dağılımı

Yaş	<i>f</i>	%
15	48	29.80
16	53	32.90
17	47	29.20
18	13	8.10

Araştırmaya katılan toplam 161 öğrencinin 90'ı (% 55.9) Karadeniz Bölgesinden, 20'si (% 12.4) Akdeniz Bölgesinden, 18'i (% 11.2) Marmara Bölgesinden, 11'i (% 6.8) Güney Doğu Anadolu Bölgesinden, 10'u (% 6.2) Ege Bölgesinden, 6'sı (% 3.7) İç Anadolu Bölgesinden ve 6'sı (% 3.7) Doğu Anadolu Bölgesindedir. Katılımcıların 42'si (% 26,1) 9. sınıf öğrencisi, 50'si (% 31.1) 10. sınıf, 51'i (% 31.7) 11. sınıf, 18'i (% 11.2) 12. sınıf öğrencisidir.

3.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak Gadzella (1991) tarafından geliştirilen ve Baloğlu ve Bardakçı (2010) tarafından Türkçeye uyarlanan Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri ile Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş ve Şahin, Batıgün ve Uğurtaş (2002) tarafından Türkçe'ye uyarlanmış Kısa Semptom Envanteri (KSE) kullanılmıştır. Buna ek olarak araştırmacı tarafından geliştirilen Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır.

3.3.1. Kişisel Bilgi Formu

Çalışma grubunun demografik özelliklerini belirlemek amacıyla Kişisel Bilgi Formu araştırmacı tarafından hazırlanmıştır.

3.3.2. Kısa Semptom Envanteri

Çeşitli psikolojik belirtileri taramak amacıyla Derogatis (1992) tarafından geliştirilmiş Kısa Semptom Envanteri (KSE) (Brief Symptom Inventory) 53 maddeden oluşan, maddelerin “hiç” ve “çok fazla” ifadelerine karşılık gelen 0-4 değerleri arasında derecelendirildiği Likert tipi bir ölçektir. Ölçeğin orijinalinde somatizasyon, obsesif-kompulsif bozukluk, kişilerarası duyarlılık, depresyon, anksiyete bozukluğu, hostilite, fobik anksiyete, paranoid düşünceler, psikotizm olmak üzere 9 alt ölçek vardır. Türkçeye uyarlanması ilk olarak 1994’te Şahin ve Durak tarafından üniversite öğrencileri üzerinde yürütülen bir çalışma için yapılmıştır. Daha sonra Şahin, Batıgün ve Uğurtaş (2002) ölçeğin ergenler üzerinde kullanılmasıyla ilgili geçerlik ve güvenilirlik çalışması yapmıştır.

Bu çalışma sonucunda ölçeğin “anksiyete (17 madde)”, “depresyon (14 madde)”, “olumsuz benlik (9 madde)”, “somatizasyon (7 madde)” ve “hostilite (4 madde)” adı verilen beş faktörden oluştuğu bildirilmektedir. Anksiyete boyutundaki maddelerden bazıları “Hiç bir nedeni olmayan ani korkular”, “kontrol edemediğiniz duygu patlamaları”, “Kendini gergin ve tedirgin hissetmek” iken, ilgili alan yazında anksiyete kişinin her an bir tehlikeyle karşılaşabilme durumuna ilişkin duygusu (Öktem, 1981 s. 3); benlik saygısı, yeterlik gibi temel güdülerin başarısızlık yüzünden tehdit edilmesi (Fiske & Morling, 1996); strese neden olan durumların oluşturduğu üzüntü, gerginlik (Özgüven, 1994 s.322); ve korku, telaş, endişe ve huzursuzluk gibi bireyde baskı ve gerilime neden olan (Köknel, 1989 s.69) duygusal ve gözlenebilir tepkiler olarak tanımlanmıştır. Depresyon alt boyutuna ilişkin bazı maddeler “yaşamınıza son verme düşünceleri”, “başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetmek”, “kolayca incinebilme, kırılmak” şeklinde iken ilgili alan yazında depresyon; şiddeti, belirti tipleri

ve hastalık seyri açısından değişkenlik gösteren, fiziksel belirtileri iştah kaybı, uyku bozukluğu, enerji kaybı olan, haz ve yaşamdan zevk alma duygusunun kaybolması, duygusal çöküntü gibi geniş bir yelpaze içinde tanımlanan bir sendrom olarak tanımlanmıştır (Atkinson ve ark., 2010). Depresyon keder, karamsarlık, sıkıntı, isteksizlik, yalnızlık, kötümserlik, mutsuzluk, umutsuzluk, benliğe ilişkin olumsuz duygular, intihar eğilimi, ilgi kaybı ve kararsızlık gibi semptom ve davranışları içerir. Depresyonlarda bitkinlik, halsizlik, yorgunluk yanında bedensel, biyolojik ve fizyolojik yakınmalar da görülür (Enç, 1978). "Depresyon; üzüntü, keder, elem, hayattan zevk alamama gibi duyguların yanı sıra karamsarlık, ümitsizlik, kendine güvenin azalması, değersizlik düşünceleri ile seyreden ruhsal bir hastalıktır" (Işıklı, 2013 s.55). Olumsuz benlik alt boyutuna ilişkin maddelerden bazıları "işleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetmek", "günahlarınız için cezalandırılmanız gerektiği", "aklınızda bir bozukluk olduğu fikri" şeklindedir. İlgili alan yazında olumsuz benlik, bireyin çevresine kıyasla kişisel yetersizlik ve küçüklük duygularına sahip olması kendini küçük, başarısız, değersiz görmesi ve suçluluk duyguları gibi belirtilere sahip olması şeklinde tanımlanmıştır (Düzgün, 2003 s.152). Somatizasyon alt boyutuna ilişkin bazı maddeler "Baygınlık, baş dönmesi", "iştahta bozukluklar", "bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar, karıncalanmalar" şeklindedir. Esas nedenin ruhsal olduğu bedensel hastalıklardır (Gürün, 1991). Somatizasyon çeşitli bedensel işlemlere ilişkin zorlanma durumudur (Dağ, 1991). Hiçbir fiziksel rahatsızlığın olmadığı durumlarda bayılma, bellek kaybı, ağrılarılar, bulantı, iştah kaybı, uyuşmalar, karıncalanmalar gibi belirtileri mevcuttur (Enç, 1978). Hostilite alt boyutuna ilişkin bazı maddeler "İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali", "birşeyleri kırma, dökme isteği" şeklindedir. Hostilite negatif duyguların başkalarına yüksek sesle bağırma, tartışma, sözel tehditlerde bulunma, fazla

eleştirme şeklinde ifade edilmesidir (Buss & Durkee, 1957). Sinirlilik ve titreme, birine kızma dövme, yaralama isteği öfkelenme, güvensizlik, zarar verme isteği, bir şeyleri kırma ve dökme isteği gibi semptomları içerir (Enç, 1978).

Madde dağılımına göre yapılan analizler sonucunda ise alt ölçeklerden elde edilen Cronbach alfa iç tutarlılık katsayılarının .70 (somatizasyon) ile .88 (depresyon) arasında değiştiği görülmüştür (Şahin ve ark., 2002). Bu faktörlerden oluşturulan alt ölçeklerin Cronbach alfa katsayıları .87 ve .75 arasında değişmektedir. Her iki çalışma sonunda da envanterin toplam puanı üzerinden bulunan Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .94'tür. Sonuç olarak, KSE'nin uyarlanmış Türkçe formunun, ergenlerin psikolojik sorunlarını geçerli ve güvenilir biçimde ölçtüğü kabul edilebilir. Ölçekten alınan yüksek puan psikolojik belirtilerin yüksekliğini göstermektedir (Şahin ve ark., 2002).

3.3.3 Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri

Gadzella'nın 1991 yılında geliştirdiği Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri (SSI-R) 2005 yılında yine Gadzella tarafından yenilenerek Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri adını almış ve Türkçeye uyarlaması 2010 yılında Baloğlu ve Bardakçı tarafından yapılmıştır. Ölçek orta ve yüksek öğretim öğrencilerinin stres kaynaklarını ve stres durumunda verdikleri bilişsel, duygusal ve davranışsal tepkileri ölçen ölçek iki boyut ve dokuz alt-ölçekten oluşmaktadır. Beşli Likert tipi 53 maddeden oluşan ölçeğin stres nedenleri boyutu, hayal kırıklıkları (7 madde), çatışmalar (4 madde), baskılar (4 madde), değişiklikler (3 madde) ve kendi- yükleme (6 madde) şeklinde 5 alt ölçekten; strese karşı tepkiler boyutu ise, fizyolojik tepkiler (14 madde), duygusal tepkiler (8 madde) ve değerlendirici tepkiler (3 madde) olmak üzere 4 alt ölçekten oluşmaktadır. Ölçekteki seçenekler, "Asla", "Nadiren", "Ara sıra", "Sıklıkla" ve "Herzaman" şeklindedir. Yüksek puanın yüksek stres düzeyini gösterdiği ölçekten alınabilecek

puanlar 0-265 arasında değişmektedir. Ölçeğin ters puanlanan maddeleri 8, 51, 52 ve 53. maddelerdir. Alt ölçeklere ait maddelere verilen puanların toplamı alt ölçek puanını; alt ölçeklerin puan toplamı toplam ölçek puanını hesaplamaktadır. Ölçeğin “stres kaynakları” boyutunun Cronbachalfa iç tutarlılık katsayısı .78 iken Spearman- Brown iki yarı test güvenilirlik katsayısı .79’tur. “Strese karşı tepkiler” boyutununki katsayılar ise sırasıyla .83 ve .84 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin genel Cronbach alfa iç tutarlılık katsayısı .88 ve Spearman- Brown iki yarı test güvenilirlik katsayısı .89 olarak hesaplanmıştır (Baloğlu & Bardakçı, 2010). Ölçeğin geçerlik çalışması kapsamında dil ve yapı geçerliliği puanları hesaplanmıştır. Dil geçerliğine 10 üzerinden 9.38 bulunmuştur. Ölçeğin geçerliliği doğrulayıcı faktör analiziyle doğrulanmıştır(CFI=.96; IFI=.96; NFI=.93; NNFI=.92; GFI=.96; AGFI=.92; RMSA=.06).

3.4. Verilerin Toplanması

"Üstün yetenekli" tanısı almış, BİLSEM'e devam eden üstün yetenekli lise öğrencilerine ulaşabilmek için ilgili genel müdürlükten yazılı izin (Ek-1) alınarak Türkiye genelinde bünyesinde lise öğrencisi olan BİLSEM'lere ulaşılmıştır. Gönüllü olan üstün yetenekli öğrencilere ölçme araçları uygulanmıştır.

Araştırma izni, Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Rehberlik ve Özel Eğitim Genel Müdürlüğünden alınmıştır. Lise öğrencilerinin devam ettiği BİLSEM'ler tespit edilmiş ve devam eden üstün yetenekli lise öğrencisi mevcudu kadar ölçme aracı ilgili BİLSEM'lere gönderilmiştir. BİLSEM'lere gerekli açıklamaların yapıldığı ve içinde ölçme araçlarının bulunduğu paketler kargo yoluyla gönderilmiş ve yine aynı yolla geri toplanmıştır.

Toplanan veriler SPSS 20.00 paket programına işlenmiştir. Verilerin analizinde yüzde (%), frekans (*f*), t testi, tek yönlü varyans analizi (anova) ve korelasyon

yapılmıştır. Yapılan tüm analizlerde gerekli varsayımların sağlanıp sağlanmadığı kontrol edilmiştir.

BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde ana probleme ve alt problemlere ilişkin analiz sonuçlarına yer verilmiştir. Ayrıca, bu bölümde bazı kişisel bilgilere ilişkin bulgulara da yer verilmiştir. Üstün yeteneklilerin psikolojik belirtileri, stres kaynakları ve stres tepkileri incelenmiş ve psikolojik belirtilere, stres kaynaklarına ve stres tepkilerine ne düzeyde sahip oldukları belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan üstün yetenekli lise öğrencilerinin baba ve anne öğrenim durumlarına ilişkin dağılım Tablo4.1.'de verilmiştir.

Tablo 4. 1.Baba ve Anne Öğrenim Durumlarının Dağılımı

Öğrenim Durumu	Baba		Anne	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Bir Okul Mezunu Değil	1	0.6	2	1.2
İlkokul Mezunu	11	6.8	17	10.6
Ortaokul Mezunu	6	3.7	6	3.7
Lise ve Dengi Mezunu	26	16.1	45	28.0
Üniversite Mezunu	96	59.6	84	52.2
Y.Lisans/Doktora	8	5.1	2	1.2
Y.Lisans Mezunu	9	5.6	2	1.2
Doktora Mezunu	4	2.5	3	1.9
Toplam	161	100	161	100

Tablo4.1.'e göre araştırmaya katılan toplam 161 üstün yetenekli öğrencinin baba öğrenim durumu incelendiğinde 1'inin(% .6) bir okul mezunğı, 11'inin (%6.8) ilkokul mezunu, 6'sının (% 3.7) ortaokul mezunu, 26'sının (% 16.1) lise ve dengi mezunu,96'sının (% 59.6) üniversite mezunu olduğu, 8'inin (% 5.1) yüksek lisans ya da doktora yaptığı, 9'nun (% 5.6) yüksek lisans mezunu ve 4'ünün (% 2.5) doktora mezunu

olduğu görülmektedir. Aynı tabloda anne öğrenim durumları incelendiğinde annelerin 2'si (%1.2) bir okul mezunu değil, 17'si (%1.6) ilkokul mezunu, 6'sı (% 3.7) ortaokul mezunu, 45'i (% 28.0) lise ve dengi mezunu, 84'ü (% 52.2) üniversite mezunu, 2'si (% 1.2) yüksek lisans ya da doktora yapıyor, 2'si (% 1.2) yüksek lisans mezunu, 3'ü (% 1.9) doktora mezunu olduğu görülmektedir.

Katılımcıların anne ve baba mesleği dağılımı Tablo 4.2.'de verilmiştir.

Tablo 5. 2. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Baba ve Anne Meslek Dağılımı

Meslek	Baba		Anne	
	<i>f</i>	%	<i>f</i>	%
Memur	84	52.2	70	43.5
İşçi	13	8.1	6	3.7
Esnaf	15	9.3	2	1.3
Çiftçi	1	.6	0	0
Emekli	15	9.3	7	4.3
İşsiz	1	.6	0	0
Diğer	32	19.9	14	8.7
Ev hanımı	-	-	62	38.5
Toplam	161	100	161	100

Tablo 4.2. incelendiğinde araştırmaya katılan toplam 161 öğrenciden 84'ünün babası (% 52.2) memur, 13'ünün babası (% 8.1) işçi, 15'inin babası (% 9.3) esnaf, 1'inin babası (% .6) çiftçi, 15'inin babası (% 9.3) emekli, 1'inin babası (% .6) işsiz, 32'sinin babası (% 19.9) diğer (muhasibeci, dış hekim, doktor, mali müşavir, özel sektör, ziraatçi, asker, akademisyen, mühendis) mesleklerine sahipken 70'inin annesi (% 43.5) memur, 6'sının annesi (% 3.7) işçi, 2'sinin annesi (% 1.3) esnaf, 7'sinin annesi (% 4.3) emekli, 62'sinin annesi (% 38.5) ev hanımı, 14'ünün annesi (% 8.7) diğer (mühendis, muhasibeci, dış hekim, özel sektör, akademisyen, doktor) mesleklerine sahiptir.

Üstün yetenekli lise öğrenciler için aile gelir durumu değişkeni Tablo 4.3.'te verilmiştir

Tablo 6. 3.Örneklemin Gelir Dağılımı

Gelir Düzeyi	<i>f</i>	%
501TL ve 1000 TL	3	1.8
1001TL-1500 TL	9	5.6
1501TL-2000 TL	14	8.7
2001TL-2500 TL	22	13.7
2501TL-3000TL	22	13.7
3001TL-3500TL	27	16.7
3501TL ve üzeri	64	39.8
Toplam	161	100

Yukarıdaki tabloya göre üstün yetenekli lise öğrencilerinin 3'ü (% 1.8) 501 ve 1000 TL, 9'u (% 5.6) 1001-1500 TL, 14'ü (% 8.7) 1501-2000 TL, 22'si (% 13.7) 2001-2500 TL, , 22'si (% 13.7) 2501-3000 TL, 27'si (%16.7) 3001-3500 TL ve 64'ü (%39.8) 3501 ve üzeri aile gelirine sahip olduğu görülmüştür. Ayrıca 500TL ve altı gelire sahip katılımcı bulunmamaktadır.

Üstün yeteneklilerin kaldıkları yer değişkeni ilişkin bulgular Tablo 4.4.'te verilmiştir.

Tablo 7. 4.Örneklemin Kaldığı Yere İlişkin Bulgular

Kaldıkları Yer	<i>f</i>	%
Ailesiyle Birlikte	152	94.4
Yurtta	7	4.4
Evde Arkadaşlarıyla	1	.6
Bir Tanıdık ya da Akraba Yanında	1	.6
Toplam	161	100

Yukarıdaki tabloya göre araştırmaya katılan toplam 161 öğrencinin 152'si (% 94.4) ailesi ile birlikte, 7'si (% 4.4) yurttan, 1'i (% .6) evde arkadaşlarıyla, 1'i (% .6) tanıdık-akraba yanında kaldığını belirtmiştir.

Katılımcıların öğrenim gördükleri okul türüne göre dağılımları Tablo 4.5.'te belirtilmiştir.

Tablo 8.5. Üstün Yeteneklilerin Öğrenim Gördükleri Okul Türü Dağılımı

Okul Türü	F	%
Fen Lisesi	71	44.1
Anadolu Lisesi	52	32.4
Anadolu Öğretmen Lisesi	28	17.4
İmam Hatip Lisesi	2	1.2
Sosyal Bilimler Lisesi	1	.6
Güzel Sanatlar Lisesi	5	3.1
Meslek Lisesi	2	1.2
Toplam	161	100

Tablo 4.5.'e göre 161 öğrencinin 71'i (% 44.1) fen lisesine, 52'si (% 32.4) anadolu lisesine, 28'i (% 17.4) anadolu öğretmen lisesine, 5'i (% 3.1) güzel sanatlar lisesine, 2'si (% 1.2) imam hatip lisesine, 2'si (% 1.2) meslek lisesine ve 1'i (% .6) sosyal bilimler lisesine devam etmektedir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin depresyon, anksiyete, olumsuz benlik, somatizasyon ve hostilite psikolojik belirtilerini sahip olma düzeyleri için betimleyici istatistiklerden ortalama ve standart sapmaları incelenmiştir. Orijinal ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmasındaki bulgularla bu çalışmadan elde edilen bulgular kıyaslanmış ve Tablo 4.6.'da gösterilmiştir.

Tablo 9. 6.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri

Bağımlı Değişkenler	KSE Ergen Formu		Bu Çalışma	
	\bar{X}	ss	\bar{X}	Ss
Depresyon	14.58	10.27	10.40	9.14
Anksiyete	14.25	9.89	9.43	8.53
Olumsuz Benlik	5.40	4.99	8.66	8.47
Somatizasyon	3.37	3.73	4.43	4.65
Hostilite	4.94	3.91	6.60	5.32

Buna göre üstün yeteneklilerin depresyon ($\bar{X} = 10.40$; $ss = 9.14$), anksiyete ($\bar{X} = 9.43$; $ss = 8.53$) ve olumsuz benlik ($\bar{X} = 8.66$; $ss = 8.47$) alt boyutlarında ortalamanın altında sonuçlar ortaya çıkarken, somatizasyon ($\bar{X} = 4.43$; $ss = 4.65$) ve hostilite ($\bar{X} = 6.60$; $ss = 5.32$) alt boyutlarının puanları ise ortalamadan daha yüksek bulunmuştur. Ancak, üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti düzeyleri toplam puanları ($\bar{X} = 39.55$; $ss = 33.01$) ölçekten alınabilecek puan aralığı (0-212) ile karşılaştırıldığında düşük düzeydedir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin en çok ve en az hangi psikolojik belirtilere sahip olduğuna ilişkin bulgular Tablo 4.7.'ye göre değerlendirilmiştir.

Tablo 10.7.Kısa Semptom Envanteri Puan Aralığı

	Puan Aralığı
Hiç yok	0 - 0.80
Biraz var	0.81 - 1.61
Orta derecede var	1.62 - 2.42
Epey var	2.43 - 3.23
Çok fazla var	3.24 - 4.00

Kısa Semptom Envanteri'nden alınan puan aralığına göre psikolojik belirtiler hiç yok (0-0.80) , biraz var (0.81-1.61), orta derecede var (1.62-2.42), epey var (2.43-3.23), çok fazla var (3.24- 4.00) şeklinde yorumlanmaktadır.

Alt boyutların madde toplamlarının madde sayısına bölünmesiyle elde edilen alt boyut ortalamaları Tablo 4.8.'de gösterilmiştir.

Tablo 11.8.Kısa Semptom Envanteri Alt Boyut Puan Ortalamaları

	\bar{X}	Ss
Depresyon	.86	.76
Anksiyete	.78	.71
Olumsuz benlik	.72	.70
Somatizasyon	.49	.51
Hostilite	.94	.76
Toplam KSE puanı	.74	.62

Tablo 4.8.'e göre üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri depresyon ($\bar{X} = .86$; $ss = .76$), anksiyete ($\bar{X} = .78$; $ss = .71$), olumsuz benlik ($\bar{X} = .72$; $ss = .70$), somatizasyon ($\bar{X} = .49$; $ss = .51$) ve hostilite ($\bar{X} = .94$; $ss = .76$) şeklindedir. Buna göre en fazla görülen psikolojik belirti hostilite ve depresyon en az görülen psikolojik belirti ise somatizasyondur. Bu tabloya göre anksiyete, olumsuz benlik ve somatizasyonun hiç görülmediği, hostilite ve depresyonun biraz görüldüğü söylenebilir. Elde edilen psikolojik belirtiler toplam puanı ($\bar{X} = .74$; $ss = .62$) ise "hiç yok" düzeyindedir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres kaynaklarına sahip olma düzeyleri için betimleyici istatistiklerden ortalama ve standart sapmaya bakılmıştır. Orijinal ölçeğin

geçerlik güvenirlik çalışmasındaki bulgularla bu çalışmadan elde edilen bulgular Tablo 4.9. karşılaştırılmıştır.

Tablo 12.9.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Kaynakları Düzeyleri

Bağımlı Değişkenler	Ölçeğin Türkçe Formu		Bu çalışma	
	\bar{X}	<i>ss</i>	\bar{X}	<i>ss</i>
	Az			
Hayal Kırıklığı	15.15	2.95	13.84	4.48
Çatışma	9.95	1.60	9.71	2.23
Baskılar	9.38	2.56	9.09	3.96
Değişiklikler	6.10	1.48	5.56	2.69
Kendine Yükleme	18.28	2.34	16.60	4.45
Stres Kaynakları toplam	58.85	6.67	54.83	14.00
Stres düzeyleri toplam puanı	113.23	14.15	112.41	27.11

Ölçeğin orijinalinde puanlar "az", "orta", "aşırı" olarak gruplanmıştır. Bu çalışmadan ele edilen stres kaynaklarının alt boyutlar puanları orijinal çalışmadaki puanlarla karşılaştırıldığında stres kaynakları alt boyutları hayal kırıklığı ($\bar{X} = 13.84$; *ss* = 4.48), çatışma ($\bar{X} = 9.71$; *ss* = 2.23), baskılar ($\bar{X} = 9.09$; *ss* = 3.96), değişiklikler ($\bar{X} = 5.56$; *ss* = 2.69), kendine yükleme ($\bar{X} = 16.60$; *ss* = 4.45) düzeyleri "az" puan aralığına denk gelmektedir. Bu yüzden tabloda sadece "az" grubuna ilişkin puanlar verilmiştir. Bu çerçevede, katılımcıların stres kaynaklarının az olduğu söylenebilir ($\bar{X} = 54.83$; *ss* = 14.00).

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin en çok ve en az hangi stres kaynaklarına sahip olduğuna ilişkin bulgular Tablo 4.10.'a göre değerlendirilmiştir.

Tablo 13.10. Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri Puan Aralığı

	Puan Aralığı
Asla	1.00 - 1.80
Nadiren	1.81 - 2.61
Ara sıra	2.62 - 3.42
Sıklıkla	3.43 - 4.23
Her zaman	4.24 - 5.00

Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri'nden alınan puan aralığına göre stres kaynakları asla (1.00-1.80), nadiren (1.81-2.61), ara sıra (2.62-3.42), sıklıkla (3.43-4.23), her zaman (4.24- 5.00) şeklinde yorumlanmaktadır.

Alt boyutların madde toplamlarının madde sayısına bölünmesiyle elde edilen alt boyut ortalamaları Tablo 4.11.'de gösterilmiştir.

Tablo 14.11. Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri Stres Kaynakları Alt Boyutları Ortalamaları

	\bar{X}	Ss
Hayal Kırıklığı	1.97	.64
Çatışma	2.42	.55
Baskılar	2.27	.99
Değişiklikler	1.85	.89
Kendine Yükleme	2.76	.74
Stres Kaynakları	2.28	.58

Bu tabloya göre hayal kırıklığı ($\bar{X} = 1.97$; $ss = .64$), çatışmalar ($\bar{X} = 2.42$; $ss = .55$), baskılar ($\bar{X} = 2.27$; $ss = .99$), değişiklikler ($\bar{X} = 1.85$; $ss = .89$) “nadiren” görülürken kendine yükleme “ara sıra” görülmektedir. Üstün yeteneklilerde en çok, kendine yükleme ($\bar{X} = 2.76$; $ss = .74$) strese neden olurken en az değişiklikler ($\bar{X} =$

1.85; $ss = .89$) stres kaynağı olmaktadır. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres tepki düzeyleri için betimleyici istatistiklerden ortalama ve standart sapma değerleri incelenmiştir. Ölçeğin geçerlik güvenirlik çalışmasındaki bulgularla bu çalışmadan elde edilen bulgular Tablo 4.12.'de karşılaştırılmıştır.

Tablo 15.12. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Tepki Düzeyleri

Bağımlı Değişkenler	Ölçeğin orijinal bulguları				Bu çalışmanın bulguları	
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss	\bar{X}	Ss
	Az		Orta			
Fizyolojik	23.39	6.39	29.07	8.01	23.79	8.93
Duygusal	9.50	2.72	11.44	3.63	8.68	3.76
Davranışsal	14.25	3.22	16.74	4.52	14.52	5.73
Değerlendirici	7.60	2.54	9.01	2.56	10.58	3.42
Stres Karşısındaki Tepki Toplam	54.37	10.16	66.26	12.88	57.58	16.05
Stres düzeyleri toplam puanı	113.23	14.15	130.75	19.88	112.41	27.11

Ölçeğin orijinalinde puanlar "az", "orta", "aşırı" olarak gruplanmıştır. Bu çalışmadan ele edilen stres tepkileri alt boyutlar puanları orijinal çalışmadaki puanlarla karşılaştırıldığında Tablo 4.12'e göre fizyolojik tepkiler ($\bar{X}=23.79$; $ss = 8.93$), duygusal tepkiler ($\bar{X}=8.68$; $ss = 3.76$), davranışsal tepkiler ($\bar{X}=14.52$; $ss = 5.73$), "az" puan aralığına daha yakın puanlar elde edilmiştir ($\bar{X} = 57.58$; $ss = 16.05$). Değerlendirici tepkiler ($\bar{X}=10.58$; $ss = 3.42$) kıyaslandığında ise "orta" ($\bar{X} = 57.58$; $ss = 16.05$) puan aralığına denk gelmektedir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerin en çok ve en az hangi stres tepkilerini kullandıklarına ilişkin bulgular Tablo 4.10.'a göre değerlendirilmiştir. Alt boyutların madde toplamlarının madde sayısına bölünmesiyle elde edilen alt boyut ortalamaları Tablo 4.13.'te gösterilmiştir.

Tablo 16.13. Güncellenmiş Öğrenci Yaşamı Stres Envanteri Stres Tepkileri Alt Boyutları Ortalamaları

	\bar{X}	Ss
Fizyolojik	1.69	.63
Duygusal	2.16	.94
Davranışsal	1.81	.71
Değerlendirici	3.52	1.13
Stres Karşısındaki Tepki Toplam	1.98	.55

Buna göre fizyolojik tepkiler ($\bar{X} = 1.69$; $ss = .63$), "asla" düzeyinde; duygusal tepkiler ($\bar{X} = 2.16$; $ss = .94$) ve davranışsal tepkiler ($\bar{X} = 1.81$; $ss = .71$), "nadiren" düzeyindeyken; değerlendirici tepkiler ($\bar{X} = 3.52$; $ss = 1.13$) "sıklıkla" düzeyindedir. Buna göre en az fizyolojik tepkiler görülürken, en çok değerlendirici tepkiler görülmektedir. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısındaki tepki puanları toplamı "nadiren" düzeyindedir. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres düzeyleri toplam puanları ($\bar{X} = 112.41$; $ss = 27.11$) ölçekten alınabilecek puan aralığı (0-265) ile karşılaştırıldığında orta düzeydedir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti düzeyleri alt boyut puanlarının incisiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan *t*-testi analiz sonuçları tablo 4.14.'te verilmiştir.

Tablo 17.14.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirti Düzeyleri Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin t Testi Analizi

	Erkek (n = 72)		Kadın (n = 89)		t	p	df
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	ss			
Depresyon	9.48	9.08	11.15	9.18	1.15	.25	159
Anksiyete	9.90	9.05	9.05	8.12	.63	.53	159
Olumsuz benlik	9.05	8.61	8.34	8.31	.53	.60	159
Somatizasyon	4.48	4.57	4.39	4.74	.13	.90	159
Hostilite	6.72	5.63	6.51	5.08	.24	.81	159
Toplam KSE puanı	39.65	33.65	39.47	32.66	.03	.97	159

p<0.05

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti düzeyleri alt boyutve toplam puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Katılımcıların öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre ölçeğin her bir alt boyutundan elde edilen puan ortalamaları ve ANOVA sonuçları Tablo 4.15.'te verilmektedir.

Tablo 18.15. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Psikolojik Belirti Puanları Ortalaması ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi Sonuçları

	9. Sınıf (n =42)		10. Sınıf (n =50)		11. Sınıf (n =51)		12. Sınıf (n =18)		F	p
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	Ss		
Depresyon	7.66	7.78	11.66	9.75	12.03	8.94	8.72	9.86	2.37	.07
Anksiyete	6.76	6.99	10.60	10.07	11.03	7.56	7.88	8.66	2.55	.06
Olumsuz benlik	6.50	7.60	9.74	9.63	9.82	7.73	7.44	8.47	1.65	.18
Somatizasyon	3.76	4.47	4.60	5.37	4.98	4.02	4.00	4.76	.60	.62
Hostilite	5.45	4.92	7.04	5.63	7.94	5.42	4.33	3.91	3.04	.03*
Toplam KSE puanı	30.14	28.35	43.64	37.31	45.82	30.32	32.38	33.98	2.35	.08

*p<0.05

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi bakımından öğrenciler psikolojik belirti puanlarının anlamlı farklılık göstermektedir. Sınıf değişkenine ilişkin farkın kaynağına LSD testi ile ulaşılmış buna göre 9. sınıf ve 11. sınıf ile 11.sınıf ve 12. sınıf arasında hostilite alt boyutunda anlamlı farklılık bulunmuştur.

Hostilite puanları 9. sınıf, 11. sınıf ve 11.sınıf, 12. sınıf arasında anlamlı farklılık göstermiştir. Hostilite puanları, 11.sınıf ($\bar{X} = 7.94$; $ss = 5.42$) öğrencilerinde, 9.sınıf öğrencilerine ($\bar{X} = 5.45$; $ss = 4.92$) ve 12. sınıf öğrencilerine ($\bar{X} = 4.33$; $ss = 3.91$) göre anlamlı derecede daha yüksektir.

Üstün yetenekli kız ve erkek lise öğrencilerinin stres kaynaklarının farklılaşp farklılaşmadığı t-testi analizi ve stres kaynaklarına ilişkin her bir alt boyuttan elde edilen puan ortalamaları Tablo 4.16.'da verilmiştir.

Tablo 19.16.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Kaynakları Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre Farklılaşmasına İlişkin t Testi Analizi

	Erkek ($n = 72$)		Kadın ($n = 89$)		t	p	df
	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss			
Hayal Kırıklığı	14.26	4.86	13.50	4.15	1.07	.29	159
Çatışma	9.45	2.24	9.92	2.21	1.31	.20	159
Baskılar	9.59	4.11	8.69	3.81	1.44	.15	159
Değişiklikler	5.40	2.46	5.69	2.87	.69	.45	159
Kendine Yükleme	16.2	4.38	16.87	4.52	.85	.40	159
Stres Kaynakları	55.00	13.95	54.69	14.11	.14	.89	159

Stres kaynakları alt boyut puanları üzerinde yapılan t-testi sonuçları, cinsiyet değişkenine göre öğrencilerin stres kaynakları puanlarının anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyine göre stres kaynaklarına ilişkin her bir alt boyuttan elde edilen ANOVA sonuçları Tablo 4.17.'de verilmiştir.

Tablo 20.17.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Sınıf Düzeyine Göre Stres Kaynakları Alt Boyutları Puan Ortalaması ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi

	9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		12. Sınıf		F	p
	(n =42)		(n =50)		(n =51)		(n =18)			
	\bar{X}	Ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	Ss		
Hayal Kırıklığı	12.42	4.36	13.66	4.33	14.86	4.37	14.77	4.90	2.636	.052
Çatışma	9.57	1.92	9.76	2.26	9.74	2.46	9.83	2.30	.083	.969
Baskılar	8.28	4.23	8.60	3.53	9.94	4.02	10.00	3.97	1.962	.122
Değişiklikler	4.73	2.51	5.86	2.72	6.07	2.69	5.22	2.73	2.283	.081
Kendine Yükleme	15.69	3.94	16.54	4.65	17.45	4.87	16.55	3.56	1.212	.307
Stres Kaynakları	50.71	14.19	54.42	13.25	58.07	14.41	56.38	12.83	2.266	.083

p<0.05

Stres kaynakları alt boyut puanları üzerinde yapılan ANOVA sonuçları, sınıf değişkenine göre öğrencilerin stres kaynaklarının puanlarının anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısındaki tepkilerinin alt boyut puanlarının cinsiyete göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine dair yapılan *t*-testi analiz sonuçları Tablo 4.18.'de görülmektedir.

Tablo 21.18. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Karşısındaki Tepkilerin Alt Boyut Puanlarının Cinsiyete Göre t-Testi Analizi

	Erkek (n = 72)		Kadın (n = 89)		<i>t</i>	<i>p</i>	<i>df</i>
	\bar{X}	<i>ss</i>	\bar{X}	<i>ss</i>			
Fizyolojik tepkiler	23.07	8.86	24.38	8.99	.93	.36	159
Duygusal tepkiler	8.19	3.41	9.07	4.01	1.47	.14	159
Davranışsal tepkiler	14.79	6.37	14.30	5.18	.54	.60	159
Değerlendirici tepkiler	10.42	3.53	10.72	3.34	.56	.58	159
Stres tepkileri	56.47	15.87	58.47	16.23	.79	.43	159

$p < 0.05$

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısındaki tepkilerinin alt boyut puanları cinsiyete göre anlamlı farklılık göstermemektedir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısındaki tepkilerinin alt boyut puanlarının sınıf değişkenine göre anlamlı farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonuçları Tablo 4.19.'da görülmektedir.

Tablo 22.19.Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Stres Karşısındaki Tepkilerinin Alt Boyut Puanlarının Öğrenim Görülen Sınıf Düzeyine Göre Puan Ortalaması ve Tek Yönlü Varyans (ANOVA) Analizi

	9. Sınıf		10. Sınıf		11. Sınıf		12. Sınıf		F	p
	(n =42)		(n =50)		(n =51)		(n =18)			
	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	ss	\bar{X}	Ss		
Fizyolojik tepkiler	21.81	6.70	24.02	8.67	24.63	9.82	25.44	11.27	1.06	.37
Duygusal tepkiler	8.02	3.93	9.20	3.65	9.00	3.76	7.83	3.63	1.17	.32
Davranışsal tepkiler	12.69	4.34	14.90	5.53	15.69	6.41	14.44	6.46	2.26	.08
Değerlendirici tepkiler	10.57	3.56	10.40	3.33	10.29	3.34	11.94	3.49	1.12	.34
Stres Tepkileri	53.10	13.49	58.52	15.33	59.61	17.65	59.67	17.99	1.54	.21

p<0.05

Stres karşısındaki tepkilerin alt boyut puanları üzerinde yapılan ANOVA sonuçları, sınıf değişkenine göre üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısındaki tepkilerinin anlamlı farklılık göstermediğini ortaya koymaktadır.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri ve stres düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 4.20.'de verilmiştir.

Tablo 23.20. Üstün Yetenekli Lise Öğrencilerinin Psikolojik Belirtileri ve Stres Düzeyleri Arasındaki İlişki

	Psikolojik belirti toplamı	Stres toplamı
Psikolojik belirti toplamı		
Stres toplamı	.66**	
\bar{X}	39.55	112.41
Ss	33.01	27.11

** $p < .01$

Tablo 4.20. incelendiğinde, psikolojik belirtiler ile stres arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($r = .66; p < .01$).

Ölçeklerin alt boyutlarına ilişkin korelasyon katsayıları, ayrıntılı olarak tablo 4.21.'de incelenmiştir.

Tablo 24.21.Üstün Yeteneklilerin Psikolojik Belirti Alt Boyutları İle Stres Alt Boyutları Arasındaki İlişki

Boyutlar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14		
KSE	1.Depresyon															
	2.Anksiyete	.85**														
	3.Olumsuz benlik	.82**	.85**													
	4.Somatizasyon	.78**	.82**	.77**												
	5.Hostilite	.70**	.74**	.67**	.71**											
ÖSE	SK	6.Hayal Kırıklığı	.54**	.52**	.54**	.42**	.43**									
		7.Çatışma	.37**	.32**	.26**	.29**	.27**	.51**								
		8.Baskılar	.37**	.40**	.37**	.32**	.35**	.63**	.42**							
		9.Değişiklikler	.52**	.51**	.45**	.44**	.53**	.69**	.55**	.56**						
		10.Kendine Yükleme	.35**	.35**	.29**	.23**	.35**	.45**	.27**	.54**	.35					
	SKT	11.Fizyolojik tepkiler	.56**	.54**	.55**	.53**	.45**	.63**	.49**	.46**	.61	.29**				
		12.Duygusal tepkiler	.52**	.47**	.45**	.39**	.41**	.53**	.38**	.46**	.49	.36**	.71**			
		13.Davranışsal tepkiler	.62**	.63**	.61**	.57**	.60**	.57**	.33**	.49**	.50	.31**	.70**	.68**		
		14.Değerlendirici tepkiler	-.19*	-.29**	-.25**	-.23**	-.28**	-.23**	-.17*	-.20*	-.13	-.25**	-.29**	-.19*	-.30**	
		\bar{X}	10.40	9.43	8.66	4.43	6.60	13.84	9.71	9.09	5.56	16.60	23.79	8.67	14.52	10.58
		Ss	9.14	8.53	8.47	4.65	5.32	4.48	2.23	3.96	2.69	4.45	89.28	3.76	5.72	3.41

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tablo 4.21.'de göre psikolojik belirtiler ile stres alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bütün alt boyutlar arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki varken değerlendirici tepki alt boyutunun, diğer tüm alt boyutlarla anlamlı yönde negatif korelasyon gösterdiği görölmektedir.

BÖLÜM V

TARTIŞMA

Bu araştırmanın amacı, üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtilerini, stres kaynaklarını ve stres karşısında verdikleri tepkileri incelemektir. Araştırmanın bu bölümünde belirtilen amaçlar doğrultusunda üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri, stres kaynakları ve stres tepkileriyle ilgili elde edilen bulguların alan yazındaki diğer araştırma sonuçları ile birlikte ele alınarak değerlendirilmesine yer verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen anne baba öğrenim durumuna ilişkin bulgulara göre üstün yetenekli öğrencilerin büyük çoğunluğunun anne ve babası lisans ve üzerinde bir eğitim almışlardır. Üstün yeteneklilerle ilgili yapılan bazı çalışmalarda üstün yetenekli çocukları olan anne babaların eğitim durumları incelendiğinde en fazla oranın lisans mezunları olduğu, bunu lise ve ön lisans mezunları izlediği görülmektedir (Coşar Cigerci, 2006; Karakuş, 2010). Dolayısıyla üstün yeteneklilerin anne babalarının genellikle yüksek eğitim seviyesine sahip oldukları söylenebilir. Bu araştırmanın bulguları ilgili alan yazınla benzerlik göstermektedir. Lisans ve üzerinde bir eğitim seviyesindeki anne babaya sahip olma ile üstün yeteneklilik arasında ilişki olduğu söylenebilir.

Yapılan bu çalışmada üstün yeteneklilerin anne babalarının meslek durumuyla ilgili bulgular, anne ve babalarının çoğunluğunun memur olduğu, bunu baba meslek durumunda diğer (serbest meslek, özel sektör), anne meslek durumunda ise ev hanımı izlemektedir. Üstün yeteneklilerin anne baba meslek durumunun incelendiği bir başka çalışmada ise anne baba meslekleri olarak öncelikle, çalışmıyor, sonrasında, öğretmen ve doktor mesleğinin takip ettiği görülmektedir (Karakuş, 2010). Üstün yetenekli

öğrencilerin genellikle hizmet sektöründe çalışan anne ve babaya sahip oldukları söylenebilir. Dolayısıyla hizmet sektöründe veya kamuda çalışan anne babaya sahip olma ile üstün yeteneklilik arasında ilişki olduğu söylenebilir.

Çalışmadan elde edilen bulgulara göre araştırmaya katılan üstün yetenekli öğrencilerin aile gelir durumunun büyük çoğunluğunun 3501 TL ve üzerinde olduğu bunu 3001TL-3500 TL izlemektedir. Ayrıca bulgular incelendiğinde hiç bir katılımcının gelir durumunun 500TL ve altında olmadığı bulunmuştur. Benzer bir çalışmanın bulgularında da üstün yetenekli öğrencilerin aile gelir durumunun bir katılımcıda 500TL altında olduğu, büyük çoğunluğunun aile gelir düzeyi 2500TL ile 4000TL aralığında olduğu bulunmuştur (Karakuş, 2010). Bu bulgulara göre üstün yetenekli öğrencilerin aile gelir durumunun düşük, orta ve yüksek gelir durumu baz alındığında yüksek gelir seviyesine daha yakın olduğu söylenebilir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun mevcut durumda ailelerinin yanında kaldığı görülmektedir. Yüksek aile gelirine sahip olma ile üstün yeteneklilik tanısı alma arasında pozitif bir ilişki olduğu söylenebilir.

Araştırmaya katılan üstün yetenekli lise öğrencilerinin çoğu fen lisesine devam etmektedir. Bunu anadolu lisesi ve anadoluöğretmen lisesi takip etmektedir. Alan yazındaki üstün yetenekli öğrencilerle ilgili çalışmalar incelendiğindeörneklem grubu olarak fen lisesi öğrencilerinin alındığı çalışmalar mevcuttur (Akkan, 2010; Coşar Cığercı, 2006; Dilmaç, 2007). Dolayısıyla üstün yetenekli öğrencilerin çoğunun fen lisesini tercih ettikleri söylenebilir.

Psikolojik belirtiler açısından değerlendirildiğinde üstün yeteneklilerin depresyon, anksiyete ve olumsuz benlik alt boyutlarında ortalamanın altında puanlar aldıkları somatizasyon ve hostilite alt boyutlarında ise ortalamadan daha yüksek puanlar aldıkları görülmektedir. Ayrıca, psikolojik belirti düzeyleri toplam puanları, ortalamanın

oldukça altında bulunmuştur. Dolayısıyla üstün yeteneklilerin düşük düzeyde psikolojik belirtilere sahip olduğu söylenebilir. Terman (1925), Terman ve Oden (1935, 1947), yapmış oldukları boylamsal çalışmalarda üstün yeteneklilerin ruhsal ve uyum problemlerinin ortalamadan daha az olduğunu bulmuşlardır (Akt., Neihart, 1999). Bu sonuç araştırmanın bulgularıyla paralellik göstermektedir. Üstün yetenekli bireyler de diğer normal bireyler gibi sorunlar ve davranış bozuklukları yaşayabilmektedirler ancak; bu durum üstün zekâlı olmalarından kaynaklı değil diğer faktörlerle ilgili olabilir (Aydın & Konyalıoğlu, 2011). İlgili alan yazında gençlerin, zekâ düzeyleriyle psikolojik belirtilerinin arasındaki ilişki ile ilgili olarak, zekâ düzeyi arttıkça psikolojik belirtilerin azaldığı, zekâ düzeyi azaldıkça psikolojik belirtilerin arttığı bulgulanmaktadır (Aydın & Konyalıoğlu, 2011). Bu çalışmada ayrıca üstün yeteneklilerin depresyon, anksiyete ve olumsuz benlik ile ilgili puanları düşük düzeyde çıkmıştır. Bu durum üstün yeteneklilerin yüksek düzeyde özgüvenlerinden ve olumlu benlik algılarından kaynaklı olabilir (Lehman ve Erdwins, 1981; Hoge & Renzulli, 1993). Olszewski Kubilius, Kulieke ve Krasney (1988), tarafından yapılan bir çalışmada üstün zekâlı ve üstün yetenekli bireylerin kaygı düzeylerinin akranlarından daha düşük düzeyde olduğu ortaya çıkmıştır. Üstün yeteneklilerin mükemmel olma özelliklerinin yanında bağımsız olma, yüksek ideallere sahip olma özellikleri vardır (Davaslıgil, 2010). Üstün yeteneklilerin hostilete puanlarının yüksek çıkması bu özellikleri doğrultusunda bazı yapmak istedikleri şeylerin özellikle öğrenme ortamlarında çevre tarafından engellenmesinden kaynaklı olabilir. Üstün yetenekli öğrencilerin ileri düzeydeki bilişsel yetileri ve problem çözme becerileri, sosyal-duygusal sorunlarla baş etmede onlara yardımcı olduğundan dolayı yüksek düzeyde psikolojik belirti göstermemiş olabilirler (Saranlı & Metin, 2012). Araştırmaya katılan üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti

düzeylerinin düşük çıkmasının bir etkeni de aile desteği olabilir. İlgili alan yazında ruhsal sağlığın aile ve çevre desteğinden dolayı düşük olabileceği belirtilmiştir (Erol ve ark., 1998). Bayram (1999) yapmış olduğu çalışmada aile desteğinin azalmasına bağlı olarak ruhsal belirtilerin arttığını ortaya koymuştur.

Üstün yetenekli lise öğrencilerin en çok ve en az hangi psikolojik belirtilere sahip olduğuna ilişkin bulgulara göre en fazla görülen psikolojik belirti hostilete ve depresyon, en az görülen psikolojik belirti ise somatizasyondur. Bu tabloya göre anksiyete, olumsuz benlik ve somatizasyonun hiç görülmediği, hostilete ve depresyonun biraz görüldüğü söylenebilir. İlgili alan yazında da benzer sonuçlar ortaya çıkmıştır. Üstün yeteneklilerde en az görülen psikolojik belirtilerin, fobi, psikotizm ve anksiyeteyken, en çok görülen belirtilerin ise obsesif kompulsif ve paranoid eğilimler ve depresyon olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Aydın & Konyalıoğlu, 2011; Bayram, 1999). Zekâ düzeyi ve problem çözme stratejilerine sahip olma ile anksiyete ile başaçıkma arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır (Preuss & Dubow, 2004), dolayısıyla üstün yetenekli lise öğrencilerinde anksiyete belirtilerinin görülmemesi beklenen bir sonuçtur. Bu araştırmaya katılan üstün yetenekli öğrencilerin büyük çoğunluğu fen lisesi öğrencisi oluşturmaktadır ve bu öğrenciler üniversite sınavından yüksek bir beklentiye sahip öğrencilerdir. Bu bakımdan hem rekabet duygularından dolayı hem de isteyip de yapamadıkları aktivitelerden dolayı da hostilete puanları yüksek çıkmış olabilir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres kaynakları alt boyutları olan hayal kırıklığı, çatışma, baskılar, değişiklikler kendine yükleme düzeyleri düşüktür. İlgili alan yazında benzer sonuçlar mevcuttur. Karnes ve OehlerStinnett (1986) tarafından yapılan bir çalışmada üstün yetenekli öğrencilerde

strese yol açan etkenler arasında daha çok başarıyla ilgili konular sınav notu vb. bulunmuştur. Ayrıca sosyal kabul, sosyal statü ve meslek seçimi de strese yol açan diğer etkenlerdir. Işıklı (2013), stres kaynaklarını bireysel, çevresel ve örgütsel olarak incelenmiş bireylerin hayalleri, arzuları, ihtiyaçlarının yanı sıra yetenekleri, karakterleri, mizaçları ve kişilikleri bireysel stres kaynakları olarak belirtmiştir. Kişide strese neden olan etkenlerin aslında yaşanan durumlar değil bireyin kendisini etkileyen olaylara verilen anlamlar olduğu da belirtilmektedir (Yılmaz, 2006). Bu bağlamda üstün yeteneklilerde strese neden etkenlerin düşük olmasının nedeni akılcı, mantıksal ve gerçekçi düşünme yetilerinin akranlarına göre daha üst düzeyde olmasına bağlı olarak strese neden olabilecek ruhsal, duygusal, bedensel, ekonomik ve yaşam tarzından doğabilecek sıkıntılar gibi etkenlerin (Işıklı, 2013) kendileri için stres nedeni olmaması olabilir. Çevrenin neden olduğu stres kaynakları düşünüldüğünde ise üstün yeteneklilerin çevreye daha kolay uyum sağlamaları bu durumdan etkilenmemelerine sebep olabilir.

Karnes ve OehlerStinnett (1986) sosyal kabul, kariyer hedefleri ve sosyal statünün üstün yeteneklilerde strese neden olan etkenler arasında almışlardır. Üstün yetenekli öğrencilerin sınav notu gibi başarı ile ilgili konuları ailevi ve akran problemlerinden daha stresli bulduklarını belirtmişlerdir.

Üstün yeteneklilerde strese en fazla "kendine yükleme", en az "değişiklikler" neden olmaktadır. Üstün yeteneklilerin stres nedenlerinde en az "değişikliklerin" çıkması etraflarındaki değişikliklere kolay uyum sağlama özelliklerinden kaynaklanabilir. Üstün yetenekli öğrencilerin akranlarına göre daha yüksek düzeyde zekâyâ sahip olduğu kabul edilmektedir, araştırmanın sonuçlarına göre değişikliklerde strese en az yaşama sebeplerinden biri yüksek zekâ ile sosyal uyum arasındaki pozitif

yönlü ilişkiden kaynaklı olabilir (Grossberg ve Cornell, 1988, akt., Oğurlu, 2010). "Kendine yükleme" alt boyutundaki maddelere bakıldığında mükemmeliyetçilik, rekabet, popülerlik ile ilgili sorular yer almaktadır. Dolayısıyla üstün yetenekli öğrencilerin bu alanlarda stres yaşadıkları söylenebilir. İlgili alan yazında üstün yetenekli öğrencilerin stres kaynakları arasında mükemmeliyetçilik, okul değişiklikleri, yüksek akademik başarı beklentisi, gelecek kaygısı, aile ve arkadaş ilişkileri olduğu görülmektedir (Peterson, Duncan,& Canady, 2009). Çalışmanın bulguları, ilgili alan yazınla benzerlik göstermektedir. Üstün yetenekli lise öğrencileri üzerinde çalıştıkları konu veya durum kendi performanslarına ilişkin ipucu verecekse, hem kendilerine hem de çevrelerine karşı yeterli ve daha başarılı olduklarını ispatlamak için stres yaşıyor olabilirler.

Araştırma bulguları incelendiğinde üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısında fizyolojik, duygusal ve davranışsal tepkileri "az" düzeyde verirken değerlendirici tepkileri "orta" düzeyde vermektedirler. Üstün yetenekli öğrenciler akranlarına göre daha üst düzey bilişsel ve sosyal uyum becerilerine sahip olduklarından dolayı (Grossberg& Cornell, 1988, akt., Oğurlu, 2010), stres durumunda fizyolojik, duygusal ve davranışsal tepkilerini kontrol edebildikleri söylenebilir. Aynı zamanda değerlendirici tepkilerinin orta düzeyde çıkması da stresli bir durumla karşı karşıya geldiklerinde olay veya durum karşısında mantıklı bir değerlendirme yapabildiklerini göstermektedir.

Bulgulara göre üstün yetenekli lise öğrencilerinde en az fizyolojik tepkiler görülürken, en çok değerlendirici tepkiler görülmektedir. Üstün yeteneklilerin analiz etme, değerlendirme yapma becerilerinin üst düzeyde olduğu bilinmektedir (Ataman, 2005). Üstün yetenekliler kadenci değıllerdir ve yaşamın içindeki olayları denetim altına

alabileceklerine inanırlar (Davashgil, 2010). Dolayısıyla üstün yetenekli öğrenciler kendilerini rahatsız eden bir durum karşısında çaresiz bir duruma düşmek yerine (terleme, ürperme, iştah kaybı, vücudun belli bölgelerinde ağrı vb.), durumdan nasıl kurtulabilirim düşüncesiyle değerlendirici tepkiler gösteriyor olabilirler.

Araştırma bulgularına göre üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres düzeylerinin genel olarak aza yakın yada orta düzeyde olduğu söylenebilir. Yeni durumlara uyum yeteneği yüksek olan bireylerin, strese karşı dirençleri daha yüksek, dolayısıyla stres düzeyleri daha düşük olmaktadır (Tutar, 2000). Bu yüzden araştırmada doğal bir sonuç ortaya konmuştur.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti düzeylerinde cinsiyete göre anlamlı farklılık bulunamamıştır. Ancak erkeklerin depresyon ortalaması kızların ortalamasından daha düşüktür. Dolayısıyla her ne kadar anlamlı bir fark olmasa da çıkan sonuçlar üstün yetenekli lise öğrencisi olarak kızların fazla psikolojik belirtiler gösterdikleri söylenebilir. Ancak bu durum sadece üstün yetenekli olmakla alakalı olamayabilir. İlgili alan yazında ergen kızların erkeklere göre depresyon, çöküntü ve güvensizlik gibi duyguları daha fazla yaşadıkları görülmüştür (Ekşi, 1990; Kulaksızoğlu, 2006). Ayrıca bu bulgular sadece üstün yeteneklilikle alakalı olmayabilir, normal ergenlerle yapılan çalışmalar göstermektedir ki, kültür ve cinsiyete ait özelliklerin birleşimi kızların erkeklerden daha yüksek düzeyde psikolojik belirti puanlarına sahip olmasında etkili olabilir (Acun Kapıkıran, 2010; Aşkın, ve ark., 1995; Coşar Cığerci, 2006; Karadağ Çaman & Özcebe, 2011; Saföz Güven, 2008; Özgüven, 1990). Üstün yeteneklilerle yapılan başka bir çalışmada ise erkeklerin üstün yetenekli kızlara göre daha fazla depresif belirtiler gösterdiği bulunmuştur (Yıldırım, 2012). Phelps ve Jarvin (1994) üstün yetenekliler üzerinde yaptıkları çalışma sonucunda,

kızların sosyal olarak daha fazla desteklendiğini ve geleceğe daha fazla umutla bakmaları konusunda yönlendirildikleri sonucunu bulurken; erkeklerin, kızlara oranla daha fazla gelecek kaygısı yaşadıklarını ortaya koymuşlardır.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin öğrenim gördükleri sınıf düzeyi bakımından psikolojik belirti düzeyleri sadece hostilete alt boyutunda farklılık göstermiştir. Hostilitenin, 11.sınıf öğrencilerinde, 9.sınıf öğrencilerine ve 12. sınıf öğrencilerine göre daha yüksek düzeyde olduğu ortaya konmuştur. İlgili alan yazında üstüyetenekliler üzerinde yapılan benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Araştırmaya katılan üstün yetenekli 12.sınıf öğrencileri üniversiteye giriş sınavlarına girdikleri ve önlerinde girecekleri başka bir sınav olmaması, 11.sınıfların ise dönem sonuna yaklaştıkça artık kendilerini son sınıf olarak görmeleri ve önlerinde girecekleri pek çok sınav olması bu puanlar arasındaki farkın sebebi olabilir. Alver, Dilekman ve Ada (2009) üniversite öğrencileri üzerinde yaptıkları bir çalışmada hostilete ile sınıf arasında anlamlı fark bulmuşlardır.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres kaynakları cinsiyete ve sınıf düzeyine göre anlamlı farklılık göstermemektedir. İlgili alan yazında benzer bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bireyin yaşadığı çelişki ve birtakım sorunların yol açtığı çatışmaların yarattığı engellenme hissi (Atkinson ve ark., 2010) veya kişinin arzulamadığı bir olay ya da durumun kişide tehdit oluşturması (Aydın, 2006) gibi nedenler stres kaynağı alt boyutları olarak kabul edildiğinde stres kaynaklarının cinsiyet ve sınıf gibi değişkenlere göre farklılaşmaması normal bir sonuç olarak görülebilir.

Üstün yetenekli lise öğrencilerinin stres karşısında verdikleri tepkilerin cinsiyet ve sınıf değişkenine göre farklılaşmadığı görülmüştür. Zekânın problem çözme yeteneği olduğu düşünüldüğünde (Demirelve ark.,2006) ve psikolojik rahatsızlıkların da bilişsel

bir tarafi olduğu göz önüne alındığında (Işıklı, 2013) üstün yeteneklilerde bu gibi rahatsızlıklara az rastlanması zihinsel süreçlerin kullanılmasına bağlı olarak açıklanabilir.

Çalışmanın bulguları incelendiğinde üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti düzeyleri ile stres düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca psikolojik belirti alt boyutları ile stres alt boyutları arasında ilişki incelenmiş ve bütün alt boyutlar arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki ortaya çıkarken, değerlendirici tepki alt boyutunun, diğer tüm alt boyutlarla anlamlı yönde negatif bir ilişkiye sahip olduğu bulunmuştur. İlgili alan yazında stres ile depresyon, kaygı, somatizasyon gibi ruhsal bozukluklar arasında ilişki olduğu belirtilmektedir (Işıklı, 2013).

Sürekli stres karşısında kalmanın bireylerin üst düzey düşünme becerilerini engelleyeceği belirtilmektedir (Baltaş & Baltaş, 1999). Jones, (1986) bireyin stres yaşamasının psikolojik ve psikiyatrik rahatsızlıklarla ilişkili olduğunu belirtmiştir. Kaygı, depresyon gibi psikolojik belirtiler kişinin kendini eksik hissettiği durumlarda ve yaşadığı stres sonucu ortaya çıkmaktadır (Baltaş & Baltaş, 1999).

BÖLÜM VI

ÖNERİLER

Bu bölümde araştırmanın amaçları doğrultusunda ortaya çıkan sonuçlara dayalı olarak alanda çalışanlara ve araştırmacılara yönelik öneriler sunulmuştur.

6.1. Alanda Çalışan Uzmanlara Yönelik Öneriler

1. Okullarda rehber öğretmen, üniversitelerde psikolojik danışman olarak çalışan alan uzmanlarının üstün yeteneklilerle çalışırken bireylere daha iyi yardımda bulunabilmek adına üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin ve stres kaynaklarının düzeyinin ve aralarındaki ilişkinin bilinmesi daha sistemli bir yardım verebilmeleri açısından faydalı olabilir.

2. Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı okullarda özellikle fen lisesi gibi üstün yetenekli öğrencilerin ağırlıklı olarak eğitim gördüğü okullarda, rehberlik etkinlikleri öğrencilerin bilişsel ve sosyal düzeylerine uygun olarak planlanabilir.

3. Aile eğitimlerinde ailelere üstün yetenekli çocuğun aile içinde nasıl yetiştirileceği, ihtiyaçlarının nasıl karşılanacağı ile ilgili eğitimler verilebilir.

4. Üstün yetenekli lise öğrencilerine karşılaştıkları problemlerle nasıl baş edebileceklerine ilişkin eğitimler verilmeli ve böylece hem problem çözme davranışı geliştirmeleri hem de daha az düzeyde stres yaşamaları sağlanabilir.

5. Üstün yeteneklilerin veli ve öğretmenlerinin de içinde bulunduğu grup rehberlik faaliyetleri yürütülebilir ve elde edilen dönütler doğrultusunda uygun rehberlik programları geliştirilebilir.

6. Üstün yetenekli lise öğrencileriyle ihtiyaçları doğrultusunda grupla psikolojik danışma uygulamaları yapılabilir.

7. Üstün yeteneklilerin rehberliğe ihtiyaç duyması muhtemel konularda bilgilendirme ve destekleme programları ve rehberlik etkinlikleri hazırlanabilir.

6.2. Araştırmacılara Yönelik Öneriler

1. Bu araştırmanın bir boyutunda üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtilerinin ve stres düzeylerinin cinsiyete ve sınıfa göre farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amaçlanmıştır. Üstün yetenekli öğrencilerin psikolojik belirtilerini ve stres düzeylerini tespit etmek amacıyla benzer bir çalışma değişik yaş grubu ve eğitim kademelerindeki üstün yetenekli öğrencilerle yapılabilir.

2. Bu çalışmada üstü yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri ve stres düzeyleri arasındaki ilişki belirlenmiştir. Farklı çalışmalarda üstün yetenekli öğrencilerin psikolojik belirtilerinin ve stres düzeylerinin farklı değişkenlerle ilişkisi incelenebilir.

3. Üstün yetenekli lise öğrencileri ile yapılan bu çalışma, çocuklar, yetişkinler ve farklı meslek gruplardaki farklılıkları ortaya koyması amacıyla, çocuklar, yetişkin gruplarıyla, farklı meslek gruplarıyla yapılabilir.

4. Türkiye’de yapılan bu çalışma kültürler arası değişimi ortaya koymak amacıyla farklı ülkelerdeki öğrenciler üzerinde yapılabilir.

5. Üstün yetenekli lise öğrencilerinin psikolojik belirti ve stres düzeylerinden başka diğer sorunlarıyla ilgili çalışmalar yapılabilir.

6. Üstün yeteneklilerin ihtiyaç ve sorunlarına ilişkin daha küçük örneklem grubuyla derinlemesine çalışmalar yapılabilir.

7. Üstün yeteneklilerin sorunlarına ilişkin nitel araştırma yöntemleri kullanılarak derinlemesine araştırmalar yapılabilir

8. Bilim Sanat merkezleriyle sınırlamayıp üstün yeteneklilere eğitim veren diğer kurumlarda da benzer çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acun Kapıkıran, N. (2001). Lise öğrencilerindeki psikopatolojik belirtilerin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10, 34-39.
- Akar, İ. (2010). *İlköğretim kademesindeki üstün yetenekli öğrencilerin rehberlik gereksinimlerinin ebeveynlerin ve öğretmenlerin görüşlerine dayalı olarak belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Akarsu, F. (2001). *Yetişemediğimiz çocuklar: Üstün yetenekli çocuklar ve sorunları*. Ankara: Eduser Yayınları.
- Akarsu, F. (2004). *Enderun: Üstün Yetenekliler için Saray Okulu*. Şirin, M.R., Kulaksızoğlu, A., & Bilgili, A.E. (Ed.). (2004). *I. Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Seçilmiş Makaleler Kitabı*, içinde (s. 97-101). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Akkan, E. (2010). *Ortaöğretimde üstün yetenekli öğrencilerin duygusal zeka ve yaratıcılık düzeylerinin yaşam doyumlarını yordama gücü*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Tokat.
- Akkutay, Ü. (1984). *Osmanlı Eğitim Sisteminde Enderun Mektebi*. Şirin, M.R., Kulaksızoğlu, A., & Bilgili, A.E. (Ed.). (2004). *I. Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Seçilmiş Makaleler Kitabı*, içinde (s. 85-95). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- Altıntaş, E. (2009). *Purdue modeline dayalı matematik etkinliği ile öğretimin üstün yetenekli öğrencilerin başarılarına ve eleştirel düşünme becerilerine etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul
- Altun, F., Yazıcı, H. (2012). Üstün yetenekli öğrencilerin benlik kavramları ve akademik öz-yeterlik inançları: karşılaştırmalı bir çalışma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 319 - 334.
- Alver, B., Dilekmen, M & Ada, Ş.(2009). Üniversite öğrencilerinin akademik değişkenlere göre psikolojik belirtileri. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 17, 248-273.
- Aşkın, R., Ilısu, B., Çilli, A. S., Altuğ, F. B., Kaya, N., & Kucur, R. Lise öğrencilerinde SCL-90-R ile semptom taraması. *Düşünen Adam* 8(1), 43-47.
- Ataman , A. (2002). Özel eğitim üstün zekâlılar ve üstün yetenekliler. *Özel Eğitim* içinde, (s. 173-190). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları
- Ataman , A. (Ed.). (2005). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Ankara: Gündüz Yayıncılık.
- Ataman, A. (2012). *Üstün yetenekli çocuk kimdir?* Geleceğin Mimarları Üstün Yetenekliler Sempozyumu'nda yapılan konuşma metni. Namık Kemal Üniversitesi Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Tekirdağ, Türkiye, 27 Nisan.
- Atkinson, R.T., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J., & Nolen-Hoeksema, S. (2006). *Psikolojiye giriş* (3.baskı). (Y. Alogan, Çev.) Ankara: Arkadaş Yayınları.

- Atkinson, R.T., Atkinson, R.C., Smith, E.E., Bem, D.J., & Nolen-Hoeksema, S. (2010). *Psikolojiye giriş* (5.baskı). (Y. Alogan, Çev.) Ankara: Arkadaş Yayınları.
- Aydın, K. B (2006). Stresle başa çıkma. Uğur Öner (Ed.), *Uygulamalı grup rehberliği dizisi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Aydın, O.,& Konyalıoğlu, P. (2011). 18-21 yaş grubu bireylerin genel zekâ düzeyleri ile psikolojik semptom düzeyleri arasındaki ilişki. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 77-103.
- Bacanlı, H. (2010). Eğitim Psikolojisi. Pegem Akademi. Ankara.
- Baloğlu, M.,& Bardakçı, S. (2010). Güncellenmiş öğrenci yaşamı stres envanteri'nin Türkçeye uyarlanması, dil geçerliği ve ön psikometrik incelemesi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(33), 57-70.
- Barut, Y., Özkamalı, E., & Tıngır, S. (2010). Çalışan kadınlarla çalışmayan kadınların stresle başa çıkma yolları. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(14) , 120-130.
- Baltaş, A.,& Baltaş, Z. (1999). *Stres ve başa çıkma yolları* (19.baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bayram, D. (1999). *Bir grup gençte ruhsal belirti ile sosyal destek ilişkisi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Baykoç Dönmez, N. (2011). Üstün ve özel yetenekli çocukların eğitimleri. Baykoç Dönemz, N. (Ed.) (2011), *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim* içinde (s.283- 306). Ankara: Eğiten Kitap.
- Berndt, D. J. , Kaiser, C. F., & Van Aalst, F. (1982). Depression and self-actualization in gifted adolescents. *Journal of Clinical Psychology* , 38, 142-150.

- Bencik, S., & Metin, N. (2006). Mükemmeliyetçilik ve üstün yetenekliler. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi*, 1(2), 92-105.
- Besnoy, K.D., Dantzler, J.A., & Siders, J.A. (2012). Creating a digital ecosystem for the gifted education classroom. *Journal of Advanced Academics*, 23(4), 305 –325.
- Bildiren, A. (2011). *Üstün yetenekli çocuklar*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Bloom, B. (2012). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme*. Ankara: Pegem akademi.
- Bozgeyikli, H., Doğan, H., & Işıklar, A. (2010). Üstün yetenekli öğrencilerin mesleki olgunluk düzeyleri ile algıladıkları sosyal destek düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 28(1), 133- 149.
- Budak, S. (2000). *Psikoloji Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Buss, A. H., & Durkee, A. (1957). An inventory for assessing different kinds of hostility. *Journal of Consulting Psychology*, 21(4), 343-349.
- Bümen, N. (2011). Çoklu zekâ kuramı. Ö. Demirel, *Eğitimde yeni yönelimler içinde* (s. 1-37). Ankara: Pegem Akademi.
- Ceylan, A., Özen, Ş., Palancı, Y., Saka, G., Aydın, Y.E., Kıvrak, Y., Tangolar, Ö. (2003). Lise son sınıf öğrencilerinde anksiyete-depresyon düzeyleri ve zararlı alışkanlıklar: Mardin çalışması. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 4, 144-150.
- Coşar Ciğerci, Z. (2006). *Üstün yetenekli olan ve olmayan ergenlerde benlik saygısı, baskalarının algılaması ve psikolojik belirtiler arasındaki ilişkiler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Cross, T.L., Cassady, J.C., Dixon, F.A., & Adams, C.M. (2013). The psychology of gifted adolescents as measured by the MMPI-A. *Gifted Child Quarterly*, 52(4), 326-339.

- Cross, T. L., Adams, C., Dixon, F., & Holland, J. (2004). Psychological Characteristics Of Academically Gifted Adolescents Attending A Residential Academy: A Longitudinal Study. *Journal for the Education of the Gifted*, 28(2), 159-181.
- Cüceloğlu, D. (2003). *İnsan ve davranışı* (12. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağlar, D. (1972). Üstün zekâlı çocukların özellikleri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5, (3), 95 – 110.
- Çağlar, D. (1972). Üstün zekâlı çocukların özellikleri. Şirin, M.R., Kulaksızoğlu, A., & Bilgili, A.E. (Ed.). (2004), *I.Üstün yetenekli çocuklar seçilmiş makaleler kitabı*, içinde (s.111-125), Çocuk Vakfı Yayınları.
- Çetinkaya, Y. (2006). *Kanser hastalarına bakım verenlerde stres, stres yaratan durumlar ve etkilerinin incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Dağ, İ. (1991). Belirti tarama listesi (SCL-90-R)'nin üniversite öğrencileri için güvenilirliği ve geçerliliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 2(1) 5-12.
- Dağlıoğlu, H.E., Çalışandemir, F., Alemdar, M., & Bencik Kangal, S. (2010). Examination of human figure drawings by gifted and normally developed children at preschool period. *ElementaryEducation Online*, 9(1), 31-43.
- Davaslıgil, Ü. (1991). Üstün olma niteliğini kazanma. *Eğitim ve Bilim*, 5(82), 62-67.
- Davaslıgil, Ü. & Zeana, M. (2004). Üstün zekâlıların eğitimi projesi. Şirin, M.R., Kulaksızoğlu, A., & Bilgili, A.E. (Ed.). (2004), *I. Türkiye Üstün Yetenekli Çocuklar Kongresi Bildiriler Kitabı*, içinde (s.85-100). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.

- Davaslıgil, Ü. (2010). Üstün zekâlı ve yetenekli çocukların eğitimi. G.Akçamete (Ed.). *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim* içinde (s.545). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Demirel, Ö., Başbay, A. & Erdem, E. (2006). *Eğitimde çoklu zeka kuram ve uygulama*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Derogatis, L.R. (1992). The Brief Symptom Inventory-BSI administration, scoring and procedures manual-II. USA, Clinical Psychometric Research Inc.
- Dilmaç, B. (2007). *Bir grup fen lisesi öğrencisine verilen insani değerler eğitiminin insani değerler ölçeği ile sınanması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Doğan, T. (2012). Psikolojik belirtilerin yordayıcısı olarak sosyal destek ve iyilik hali. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 3(30), 30-44.
- Durak Batıgün, A. & Kılıç, N. (2011). İnternet bağımlılığı ile kişilik özellikleri, sosyal destek, psikolojik belirtiler ve bazı sosyo-demografik değişkenler arasındaki ilişkiler. *Türk Psikoloji Dergisi*, 26 (67), 1-10.
- Demirel, Ş., & Sak, U. (2011). Yetenek hiyerarşisi: üstün yetenek türlerinin toplumsal değerleri üzerine bir araştırma. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 1(1), 61- 76.
- Deniz, M.E. (2009). *Eğitim psikolojisi*. Ankara: Maya Akademi
- Distin, K. (Ed.) (2006). *Gifted children: A guide for parents and professionals*. Jessica Kingsley Publishers, London.
- Durna, U. (2006). Üniversite öğrencilerinin stres düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 20 (1), 319-343.

- Düzgün, Ş. (2003). Öğrencilerin psikolojik belirtileri ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkiler. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2 (1-2), 149-162.
- Ekinci, A. (2002). *İlköğretim okullarının üstün yetenekli çocuklarının eğitimine elverişlilik düzeyiyle ilgili öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Ekşi, A. (1990). *Çocuk, genç, ana babalar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Enç, M. (1978). *Ruh sağlığı bilgisi*. İstanbul: İnkılap ve Aka Yayınları.
- Enç, M. (1980). *Ruhbilim terimleri sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Enç, M. (2005). *Üstün beyin gücü* (2. baskı). Ankara: Gündüz yayıncılık.
- Erdur Baker, Ö., Özgülük, S. B., Turan, N., & Demirci Danışık, N. (2012). Ergenlerde görülen psikolojik belirtilerin yordayıcıları olarak ruminasyon ve öfke/öfke ifade tarzları. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(32), 45-53.
- Erişti, B. (2012). Üstün yetenekli öğrencilerin öğrenme, öğretme, öğretmenlik mesleği ve öğretmen özellikleri ile ilgili görüşleri. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi* 2(1), 18-36.
- Erol N, Kılıç C, Ulusoy M ve ark. (1998). *Türkiye ruh sağlığı profili raporu*. Ankara: T.C. Sağlık Bakanlığı Temel Sağlık Hizmetleri Genel Müdürlüğü.
- Ersoy, Ö. & Avcı, N., (2000). *Özel gereksinimi olan çocuklar ve eğitimleri, özel eğitim*. İstanbul: YAPA Yayın Pazarlama.
- Eryılmaz, A. (2009). Ergenlik döneminde stres ve başa çıkma. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(2), 20-37.

- Esen, T. (2011). *Üstün Yetenekli öğrencilerin çevreye yönelik bilgi ve tutumlarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adıyaman Üniversitesi, Adıyaman.
- Eskin, M., Ertekin, K., Harlak, H., & Dereboy, Ç. (2008). Lise öğrencisi ergenlerde depresyonun yaygınlığı ve ilişkili olduğu etmenler. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 19(4), 382-389.
- Fiske, S. T. ve B. Morling (1996), "Controlling Self and Others: A Theory of Anxiety, Mental Control and Social Control", *Personality and Social Psychology Bulletin*, 22 (2), 115-124.
- Gadzella, B. M. (1991). Student-life stres inventory. Commerce, Tx: Copright.
- Gagne, F. (2000). *A differentiated model of giftedness and talent*. Personel Notes.
- Gardner, H. (1987). The theory of multiple intelligence. *Annals of Dyslexia*, 37(1), 19-35.
- Gardner, H. (1995). Reflections on multiple intelligence. *Phi Delta Kappan*, 77(3), 200-208.
- Gardner, H.(1999). Intelligence reframed: Multiple intelligences for the twenty- first century. New York: Basic Books.
- George,R. & Shari, B. (2012). Role of emotional intelligence on stress and coping of gifted adolescents. *International Journal of Physical and Social Sciences*, 2(9).
- Gökdere, M. & Küçük, M. (2003). Science education of gifted students at intellectual area: a case for science art center. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 3(1) , 118-124.

- Görker, I., Korkmazlar, Ü., Durukan, M., & Aydoğdu, A. (2004). Çocuk ve ergen psikiyatri kliniğine başvuran ergenlerde belirti ve tanı dağılımı. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 7, 103-110.
- Graham, H. (1999). *Stresi kendi yararınıza kullanın* (M. Sağlam, T. Tezcan, Çev.). İstanbul: Alfa Basım.
- Gross, M.U.M. (2009). Highly gifted young people: Development from childhood to adulthood. L.V. Shavinina (Eds.) *International Handbook on Giftedness-Volume 1* içinde (pp. 337-351).Springer Science+Business Media B.V.
- Güleç, C.(2009). *Pozitif ruh sağlığı*. Ankara: Arkadaş Yayıncılık.
- Gültekin, B. (2010). Ruhsal bozuklukların önlenmesi. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*,2(4), 583-594.
- Güngör, S. (2008). *Üniversite öğrencilerinde duygusal psikolojik sıkıntı belirtileri üzerindeki etkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Gür, Ç. (2011). Üstün yetenekli çocukların karşılaştığı sosyal ve duygusal problemler ve bu problemlerin çözümüne ilişkin öneriler: arkadaş edinme sorunu, alay edilme, anksiyete-endişeler ve aşırı mükemmelliyetçilik üzerine bir çalışma. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürün, O. A. (1991). *Psikoloji sözlüğü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Gürsu, O. (2011). Ergenlerde psikolojik sağlığın demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Kuramsal Eğitim Bilim Dergisi*, 5(1), 110-130.
- Gyarmathy, E. (2013). The gifted and gifted education in Hungary. *Journal for the Education of the Gifted*, 36(1), 19-4.

- Hançerlioğlu, O. (1988). *Ruhbilim sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Hoge, R.D. & Renzulli, J.S. (1993). *Exploring the link between giftedness and self-concept*. *Review of Educational Research*, 63(4), 449-465.
- Hökelekli H. & Gündüz T. (2004). Üstün yetenekli çocukların karakter özellikleri ve değer eğitimleri. Kulaksızoğlu, A., Bilgili, A.E. & Şirin, M.R. (2004) I. *Üstün Yetenekli Çocuklar Bildiriler Kitabı*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Işıklı, B. (2013). *Çatışma ve stres yönetimi-II* Ç. Yenilmez (Ed.). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- İnanç, A., Bilgin, M. ve Atıcı, M. K. (2005). *Gelişim psikolojisi: Çocuk ve ergen gelişimi*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Kitabevi.
- İşpınar Akçayoğlu, D. (2011). *Exploring the role of strategies- based language instruction in teaching English to young gifted learners*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Jackson, P.S.,& Moyle, V. F. (2008). Inner awakening, outward journey: The intense gifted child in adolescence. Daniels, S.,&Piechowski, M.M. (Ed.) (2008). *Living with intensity: Understanding the sensitivitiy, excitability, and the emotional development of gifted children, adolescents, and adults*. Great Potential Press.
- Jost, M. (2006). İleri zekalı çocukları tespit etmek ve desteklemek: Okula ve baba ocağına yönelik bir rehber. (Çev. A. Kanat). İzmir
- Kanlı, E. (2011). Üstün zekâlı ve normal ergenlerin mükemmeliyetçilik, depresyon ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkilerin incelenmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 33, 103-121.

- Kara, D. (2009). Eğitim-öğretim yaşantısında stres yaratan faktörler ve aile özelliklerine göre öğrencilerin stresle başa çıkma davranışlarının incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (22), 255.
- Karabekiroğlu, K. (2009). *Anne babalar için ergen ruh sağlığı rehberi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Karabulut, R. (2010). *Türkiye’de üstün yetenekliler eğitiminin tarihi süreci*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Karadağ Çağman, Ö.& Özcebe, H. (2011). Ankara’da yetiştirme yurtlarında yaşayan ergenler: ruhsal belirtileri, fiziksel etkinlik düzeyi ve ilişkili etkenler. *Türk Psikiyatri Dergisi* 22.
- Karakuş, F. (2010). Üstün yeteneklilerin ana-babalarının karşılaştıkları güçlükler. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(1), 127-144.
- Karnes, F.A. & Oehler-Stinnett, J.J. (1986). Life events as stressors with gifted adolescents. *Psychology in the Schools*, 23(4), 406-414.
- Kayaalp, L. (1999). Çocuk ve ergende depresyon. *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Depresyon, Somatizasyon ve Psikiyatrik Aciller Sempozyumu, 2-3 Aralık 1999, İstanbul, s. 59-61*.
- Kerr, B.A., Vuyk, A.A., & Rea, C. (2012). Gendered practices in the education of gifted girls and boys. *Psychology in the Schools*, 49(7), 647-655.
- Klarreich, S. H. (1999). *Stressiz çalışma ortamı* (Bengi Güngör, Çev.). Ankara: Öteki Matbaası.
- Kline, B. & Short, E. (1991) Changes in emotional resilience: Gifted adolescent females. *Roeper Review*, 13 (3) 118-121.

- Kokot, S. J. (1999). *Help-our gifted childten. Guidelines for parents of gifted children* (Rev. ed.). Lyttelton: Radford House.
- Kontaş, H.(2010). Learning strategies of gifted elementary students. *Elementary Education Online*, 9(3), 1148-1158.
- Korkut, F. (2007). *Okul temelli önleyici rehberlik ve psikolojik danışma*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Köknel, Ö. (1989), *Genel ve Klinik Psikiyatri*, Nobel Kitabevi, İstanbul.
- Köknel, Ö. (1998). *Zorlanan insan (Kaygı çağında stres)*(4.baskı). İstanbul: Altın Kitaplar yayınevi.
- Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik psikolojisi* (8. baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lazarus, R. S. & Folkman, S. (1984). *Stress, appraisal and coping*, New York.
- Lehman, E.B. and Erdwin, C.J. (1981). The social and emotional adjustment of young, intellectually-gifted children. *Gifted Child Quarterly*, 25(3), 134-137.
- Levent, F. (2011a). *Üstün yetenekli çocukların hakları el kitabı anne, baba ve öğretmenler için*. İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yayın Dizisi, 12.
- Levent, F. (2011b). *Üstün yeteneklilerin eğitime yönelik görüş ve politikaların incelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Lewis, R., & Frydenberg, E. (2004). Adolescents least able to cope: How do they respond to their stresses? *British Journal of Guidance & Counselling*, 32(1), 25-37.

- Marland, S. P. (1971). *Education of the gifted and talented- Volume 1: Report to the congress of the United States by the U.S. Commissioner of Education*. Washington, DC: U.S. Government Printing Office.
- McNamara, S. (2000). *Stress in young people: What's new and what can we do?* London: Continuum International Publishing Group.
- Metin, N. (1999). *Üstün yetenekli çocuklar*. Ankara: Karatepe Yayınları.
- Metin, N. & Bencik Kangal, S. (2012). Bilim sanat merkezlerine devam eden 12–14 yaş grubu üstün yetenekli çocukların benlik algılarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 37(163), 3-16.
- Miller, P.H. (2008). *Gelişim psikolojisi kuramları*. B.Onur (Ed.) (Çev. Z. Gültekin). İmge Kitabevi. Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı (1991). 1. *Özel eğitim konseyi raporu*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*.
- Milli Eğitim Bakanlığı (2007). *Millî eğitim bakanlığı bilim ve sanat merkezleri yönergesi*. Tebliğler Dergisi: ŞUBAT 2007/2593
- Milli Eğitim Bakanlığı (2013). *Üstün yetenekli bireyler strateji ve uygulama planı 2013 – 2017*. Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Genel Müdürlüğü, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2012). *Üstün yeteneklilerin eğitimi alanında uluslararası politika ve uygulamaların incelenmesi ve değerlendirilmesi raporu, Haziran 2012*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü.

- Monika, J. (2006). *İleri zekâlı çocukları tespit etmek ve desteklemek okula ve baba ocağına yönelik bir rehberlik*. İzmir: İlya Yayınevi.
- Mueller, C. E. (2009). Protective factors as barriers to depression in gifted and non-gifted adolescents. *Gifted Child Quarterly*, 53, 3-14.
- Neihart, M. (1999). The impact of giftedness on psychological well-being: What does the empirical literature say? *Roeper Review*, 22(1), 10-17.
- Oğurlu, Ü. (2010). Üstün zekâlı ve yeteneklilerde sosyal uyum ve arkadaşlık ilişkileri: Literatür taraması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(39), 90-99.
- Oğurlu, Ü. (2010). Üstün zekâlı ve yeteneklilerde sosyal uyum ve arkadaşlık ilişkileri: literatür taraması. *Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(39), 90-99.
- Olszewski-Kubilius, P. M.; Kulieke, M., J. & Krasney, N. (1988). Personality dimension of gifted adolescents: a review of the empirical literature. *Gifted Child Quarterly*, 32, 347-352.
- Onur, B. (1997). *Gelişim psikolojisi: Yetişkinlik - yaşlılık – ölüm*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Öktem, Ö. (1981), *Anksiyetenin Öğrenme ve Hafızaya Etkisi*, İstanbul: Güryay Matbaası,
- Öpengin, E. (2011). *Üstün zekâlı öğrencilerin bakış açısıyla üstün zekâ etiketinin öğrencilerin çeşitli alguları üzerine etkileri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.
- Öpengin, E. & Sak, U. (2012). Üstün zekâlı öğrencilerin bakış açısıyla üstün zekâ etiketinin öğrencilerin çeşitli alguları üzerine etkileri. *Türk Üstün Zekâ ve Eğitim Dergisi*, 2(1), 37-59.

- Özguven, İ. E. (1990). Yurtlarda kalan üniversite öğrencilerinin sağlık ve psikolojik sorunları *V. Ulusal Psikoloji Kongresi, Psikoloji-Seminer Dergisi* 8, 47-56.
- Özguven, İ. E. (1992). Üniversite öğrencilerinin sorunları ve başetme yolları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 7, 5-13.
- Özguven, İ. E. (1994), *Psikolojik Testler*, Yeni Doğu Matbaası, Ankara.
- Özsoy, Y. (1988). Üstün Zekâlı Ve Üstün Yetenekliler. Y. Özsoy, M. Özyürek, & S. Eripek, *Özel Eğitime Muhtaç Çocuklar, Özel Eğitime Giriş*, içinde (s.146-171). Ankara: Karatepe Yayınları.
- Partlak, N. (2003). *Zonguldak karaelmas üniversitesi öğrencilerin stresle başa çıkma tarzları ve intihar olasılıkları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Passow, A.H. (1988). Educating gifted persons who are caring and concerned. *Roepers Review*, 11, 13-15.
- Preus, L.J. & Dubow, E.F. (2004). A comparison between intellectually gifted and typical children in their coping responses to a school and a peer stressor. *Roepers Review*, 26(2), 105-111.
- Peterson, J., Duncan, N., & Canady, K. (2009). A longitudinal study of negative life events, stress, and school experiences of gifted youth. *Gifted Child Quarterly*, 53(1), 34-49.
- Renzulli, J.S. (1978). What makes giftedness? Reexamining a definition. *Phi delta Kappan*, 60(3), 180-184.
- Roepers, A. (2008). The emperor has no clothes: exquisite perceptions, stress, and the gifted child. Daniels, S. & Piechowski, M.M. (Ed.) (2008). *Living with*

intensity: Understanding the sensitivitiy, excitability, and the emotional development of gifted children, adolescents, and adults. Great Potential Press.

Rowshan, A. (2003). *Stres yönetimi.* İstanbul: Sistem yayıncılık.

Saban, A. (2001). *Çoklu zekâ teorisi ve eğitimi.* İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.

Saföz Güven, İ. G. (2008). Fen ve genel lise öğrencilerinin cinsiyet ve sosyometrik statülerine göre öznel iyi oluş düzeyleri, genel sağlık örüntüleri ve psikolojik belirti türleri. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Sağlık Bakanlığı (2011). *Ulusal ruh sağlığı eylem planı 2011-2023.* Ankara.

Sak, U. (2012). *Üstün zekâlılar: Özellikleri tanılanmaları eğitimleri* (2.baskı) Ankara: Vize Yayıncılık.

Sandström, C. I. (1982). *Çocuk ve Gençlik Psikolojisi.* (R. Uğurel Şemin, Çev.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları. İstanbul.

Saranlı, A. G., & Metin, N. (2012). Social-emotional problems observed in gifted children. *Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences*, 45(1), 139-163.

Selçuk, Z.(2007). *Eğitim psikolojisi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Selye, H. (1973). The evolution of the stress concept. *American Scientist*, 61(6), 692-699.

Selye, H. (1976). Forty years of stress research principal remaining problems and misconceptions. *Canadian Medical Association Journal*, 115, 53-56.

Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim öğrenme ve öğretim. Kuramdan uygulamaya.* Ankara: Pegem Akademi.

- Smutny, J. F. (Ed.) (1998). *The Young Gifted Child: Potential and Promise, An Anthology*. Cresskill, NJ: Hampton Press.
- Steinberg, L. (2007). *Ergenlik*. (F. Çok, Çev. Ed.) Ankara: İmge Kitabevi.
- Sternberg, R.J. (2005). The theory of successful intelligence. *Interamerican Journal of Psychology*, 39(2), 189-202.
- Sternberg, R. J.(1997). The concept of intelligence and its role in lifelong learning and success. *American Psychologist*, 52(10),1030-1037.
- Sternberg, R.J. & Zhang, L. (1995). What do we mean by giftedness? A pentagonal implicit theory. Stenberg, R.J. (Ed) (2004). *Definitions and conceptions of giftedness* içinde, (s.13-27) Thousand Oaks, CA: Corwin Press
- Stuart, T.,& Beste, A. (2010). *Farklı olduğumu biliyorum “Üstün yeteneklileri anlayabilmek”*. (A. Gönenli, Çev.) (2. Baskı). Ankara: Kök Yayıncılık.
- Swiatek, M.A. & Dorr, R.M. (1998). Revision of the social coping questionnaire: Replication and extension of previous findings. *Journal of Secondary Gifted Education*, 10 (1), 252-59.
- Şahin, N.H., Batıgün, A.D., & Uğurtaş, S. (2002). Kısa semptom envanteri: Ergenler için kullanımı. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 13(2), 21-32.
- Şemin Uğurel, R . (1980). *Gençlik psikolojisi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.
- Tan, S. (2006). *Ergenlerde stresle başa çıkma tarzlarının atılgenlik düzeyi ve bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi ,Gazi Üniversitesi, Ankara.

- Terman, L. (1925). *Mental and physical traits of a thousand gifted children. Genetic studies of genius*, Vols. 1 and 2. Stanford: Stanford University Press.
- Terman, L.M., & Oden, M.H. (1935). *The promise of youth. Genetic studies of genius*, Vol. 3. Stanford: Stanford University Press.
- Terman, L.M., & Oden, M.H. (1947). *The gifted child grows up. Genetic studies of genius*, Vol. 4. Stanford: Stanford University Press
- Terman, L.M. (1948). The measurement of intelligence, 1916. Dennis, Wayne (Ed), (1948). *Readings in the history of psychology. Century psychology series*, içinde (s. 485-496). East Norwalk, CT, US: Appleton-Century-Crofts.
- Tuğrul, C. D. (2000). Stres ve depresyon. *Psikiyatri Dünyası*, 4, 12-17.
- Turakitwanakan, W., Saiyudthong, S., Srisurapanon, S., & Anurutwong, A. (2010). The comparative study of depression between gifted children and normal children. *J Med Assoc Thai*, 2, 9-14
- Tutar, H. (2000). *Kriz ve stres ortamında yönetim*. İstanbul: Hayat Yayınlar.
- Uzun, A. (2006). *Üstün veya özel yetenekli öğrencilerin sosyal bilgiler dersine ilişkin tutumları ile akademik başarıları arasındaki ilişki*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Yalom, I. D. & Stein, H. (2008). *Ergen terapisi*. İstanbul: Prestij Yayınları.
- Yeşilyaprak, B. (2007). *İlköğretimde gelişimsel rehberlik*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Yıldırım, F. (2012). *Üstün yetenekli çocuklar ve ailelerinde duygusal ve davranışsal özellikler*. Uzmanlık Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

- Yılmaz, O. (2006). *Stresin performans üzerine etkisi 40ıncı piyade eğitim alay komutanlığı lider personeli üzerinde bir araştırma*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta.
- Yılmaz, M. & Çaylak, B. (2009). Bilim sanat merkezinin öğrencilerin fen ve teknoloji dersindeki başarılarına sağladığı katkılara ilişkin velilerin görüşleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 369-383.
- Yoo, J.E., & Moon, S.M. (2006). Counseling needs of gifted students: An analysis of intake forms at a university-based counseling center. *Gifted Child Quarterly*, 50, 52-61
- Webb, J.T. (1993). Nurturing social-emotional development of gifted children. K. Heller, F.J. Mönks, A.H. Passow (Ed.), *International handbook of research and development of giftedness and talent*, 525-538 Oxford, UK: Pergamon Press
- World Health Organization (Ekim, 2002). *The world report on violence and health*. Cenoova.

EKLER

Kişisel Bilgi Formu

Demografik Değişkenler

Cinsiyet: Erkek Kız Yaş: 14 15 16 17 18

(Diğer yazınız).....

0-7 yaşına kadar büyüdüğünüz bölge (birden fazla işaretleme yapabilirsiniz):

1. Marmara () 2. Ege () 3. İç Anadolu () 4. Akdeniz () 5. Karadeniz ()

6. Doğu Anadolu () 7. Güney Doğu Anadolu ()

Sınıf: 9 10 11 12

Babanızın Öğrenim Durumu:

Bir okul mezunu değil İlkokul Mezunu Ortaokul mezunu

Lise ve dengi okul mezunu Üniversite mezunu

Yüksek lisans/ Doktora öğrenimi görmüş Yüksek lisans mezun Doktora mezun

Babanızın mesleği:

Memur İşçi Esnaf Çiftçi Emekli İşsiz Diğer

Annenizin Öğrenim Durumu:

Bir okul mezunu değil İlkokul Mezunu Ortaokul mezunu

Lise ve dengi okul mezunu Üniversite mezunu

Yüksek lisans/ Doktora öğrenimi görmüş Yüksek lisans mezun Doktora mezun

Annenizin mesleği:

Memur İşçi Esnaf Çiftçi Emekli İşsiz Ev hanımı

Diğer

Ailenizin Ortalama Aylık Geliri:

500 TL veya altı 501-1000 TL 1001-1500 TL 1501-2000 TL

2001-2500 TL 2501-3000 TL 3001-3500 TL 3051 TL veya üstü

Nerede kalıyorsunuz?

Ailemle Yurttta Evde arkadaşlarımla

Bir tanıdık ya da akraba yanında (Diğer yazınız)...

Hangi Okula Gidiyorsunuz?

Fen Lisesi Anadolu Lisesi Anadolu Öğretmen Lisesi Meslek Lisesi

İmam Hatip Lisesi Sosyal Bilimler Lisesi Güzel Sanatlar ve Spor Lisesi

Diğer.....

KISA SEMPTOM ENVANTERİ

Aşağıda insanların bazen yaşadıkları belirtilerin ve yakınmaların bir listesi verilmiştir. Listedeki her maddeyi lütfen dikkatle okuyun. Daha sonra o belirtinin SİZDE BUGÜN DAHİL, SON BİR HAFTADIR NE KADAR VAROLDUĞUNU yandaki bölmede uygun olan yerde işaretleyin. Her belirti için sadece bir yeri işaretlemeye ve hiçbir maddeyi atlamamaya özen gösterin. Yanıtlarınızı kurşun kalemle işaretleyin. Eğer fikir değiştirirseniz ilk yanıtınızı silin.

Bu belirtiler son bir haftadır sizde ne kadar var?

	Hiç Yok	Biraz Var	Orta Derecede Var	Epey Var	Çok Fazla Var
1.İçinizdeki sinirlilik ve titreme hali	0	1	2	3	4
2.Baygınlık, baş dönmesi	0	1	2	3	4
3.Bir başka kişinin sizin düşüncelerinizi kontrol edeceği fikri	0	1	2	3	4
4.Başınıza gelen sıkıntılardan dolayı başkalarının suçlu olduğu korkusu	0	1	2	3	4
5.Olayları hatırlamada güçlük	0	1	2	3	4
6.Çok kolayca kızıp öfkelenme	0	1	2	3	4
7.Göğüs (kalp) bölgesinde ağrılar	0	1	2	3	4
8.Meydanlık (açık) yerlerden korkma duygusu	0	1	2	3	4
9.Yaşamınıza son verme düşünceleri	0	1	2	3	4
10.İnsanların çoğuna güvenilemeyeceği hissi	0	1	2	3	4
11.İştahta bozukluklar	0	1	2	3	4
12.Hiç bir nedeni olmayan ani korkular	0	1	2	3	4
13.Kontrol edemediğiniz duygu patlamaları	0	1	2	3	4
14.Başka insanlarla beraberken bile yalnızlık hissetmek	0	1	2	3	4
15.İşleri bitirme konusunda kendini engellenmiş hissetmek	0	1	2	3	4
16.Yalnızlık hissetmek	0	1	2	3	4
17.Hüzünlü,kederli hissetmek	0	1	2	3	4
18.Hiçbir şeye ilgi duymamak	0	1	2	3	4
19.Ağlamaklı hissetmek	0	1	2	3	4

20.Kolayca incinebilme,kırılmak	0	1	2	3	4
21.İnsanların sizi sevmediğine, kötü davrandığına inanmak	0	1	2	3	4
22.Kendini diğerlerinden daha aşağı görme	0	1	2	3	4
23.Mide bozukluğu,bulantı	0	1	2	3	4
24.Diğerlerinin sizi gözlediği yada hakkınızda konuştuğu duygusu	0	1	2	3	4
25.Uykuya dalmada güçlük	0	1	2	3	4
26.Yaptığımız şeyleri tekrar tekrar doğru mu diye kontrol etmek	0	1	2	3	4
27.Karar vermede güçlükler	0	1	2	3	4
28.Otobüs,tren,metro gibi umumi vasıtalarla seyahatlerden korkmak	0	1	2	3	4
29.Nefes darlığı,nefessiz kalmak	0	1	2	3	4
30.Sıcak soğuk basmaları	0	1	2	3	4
31.Sizi korkuttuğu için bazı eşya,yer yada etkinliklerden uzak kalmaya çalışmak	0	1	2	3	4
32.Kafanızın bomboş kalması	0	1	2	3	4
33.Bedeninizin bazı bölgelerinde uyuşmalar,karıncalanmalar	0	1	2	3	4
34.Günahlarımız için cezalandırılmanız gerektiği	0	1	2	3	4
35.Gelecekle ilgili umutsuzluk duyguları	0	1	2	3	4
36.Konsantrasyonda (dikkati bir şey üzerinde toplama) güçlük/zorlanmak	0	1	2	3	4
37.Bedenin bazı bölgelerinde zayıflık,güçsüzlük hissi	0	1	2	3	4
38.Kendini gergin ve tedirgin hissetmek	0	1	2	3	4
39.Ölme ve ölüm üzerine düşünceler	0	1	2	3	4
40.Birini dövme,ona zarar verme,yaralama isteği	0	1	2	3	4
41.Birşeyleri kırma,dökme isteği	0	1	2	3	4
42.Diğerlerinin yanındayken yanlış birşeyler yapmamaya çalışmak	0	1	2	3	4

43.Kalabalıklarda rahatsızlık duymak	0	1	2	3	4
44.Bir başka insana hiç yakınlık duymamak	0	1	2	3	4
45.Dehşet ve panik nöbetleri	0	1	2	3	4
46.Sık sık tartışmaya girmek	0	1	2	3	4
47.Yalnız bırakıldığında / kalındığında yalnızlık hissetmek	0	1	2	3	4
48.Başarılarınız için diğerlerinden yeterince takdir görmemek	0	1	2	3	4
49.Yerinde duramayacak kadar tedirgin hissetmek	0	1	2	3	4
50.Kendini değersiz görmek / değersizlik duyguları	0	1	2	3	4
51.Eğer izin verirsiniz insanların sizi sömüreceği duygusu	0	1	2	3	4
52.Suçluluk duyguları	0	1	2	3	4
53.Aklınızda bir bozukluk olduğu fikri	0	1	2	3	4

GÜNCELLENMİŞ ÖĞRENCİ STRES ENVANTERİ

Bu envanter öğrenci yaşantısı ile ilgili stres durumlarını içeren cümlelerden oluşmaktadır. Her cümleyi dikkatlice okuyarak, bir öğrenci olarak size ne kadar uyduğunu belirtiniz. Sizin stres derecenizi belirtmek için aşağıdaki ölçeği kullanınız:

	Asla	Nadiren	Ara sıra	Sıklıkla	Her zaman
1. Hedeflerime ulaşmadaki gecikmeler yüzünden hayal kırıklıkları yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
2. Hedeflerime ulaşmada beni etkileyen günlük sıkıntılar yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
3. Kaynak sıkıntısı yaşarım (para, kitap gibi).	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
4. Kendi koyduğum hedeflere erişmede başarısızlıklar yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
5. Sosyal olarak kabul görmem (toplum dışına itilmek).	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
6. Arkadaşlık ilişkilerimde hayal kırıklıkları yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
7. Hak etmeme rağmen bazı fırsatların benden esirgendiğini hissediyorum.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
8. İki veya daha fazla çekici seçenek arasında çatışma yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
9. İki veya daha fazla istenilmeyen seçenek arasında çatışma yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
10. Hem olumlu hem olumsuz seçeneklerle çatışma yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
11. Benim için olumlu veya olumsuz olduğuna karar vermekte zorlandığım seçenekler arasında çatışma yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
12. Rekabet baskısı yaşarım (notlar, çalışma, arkadaş ilişkilerinde)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
13. Son tarihler yüzünden baskılar yaşarım (ödev teslimi, fatura ödemeleri gibi)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
14. Çok fazla şeyi birden yapmaya çalışmaktan, aşırı yüklenmeler yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
15. Kişiler-arası ilişkilerde kendimi baskı altında hissederim(aile ve/veya arkadaşların beklentileri, iş, sorumluluklar)	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
16. İstenilmeyen ani değişiklikler yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
17. Aynı zamanda ortaya çıkan çok fazla değişiklik yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
18. Hayatımı ve/veya hedeflerimi alt üst eden değişiklikler yaşarım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
19. Rekabeti severim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
20. Herkes tarafından fark edilmekten hoşlanırım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
21. Herkes ve her şey için çok endişelenirim.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
22. (Yapılacak işleri) erteleme eğilimim vardır.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
23. Üstlendiğim probleme mükemmel bir çözüm bulmalıyım.	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)

24. Sınavlarda kaygılıyım.	(1) (2) (3) (4) (5)
25. Stres altındayken terlerim (avuç içlerinin terlemesi gibi).	(1) (2) (3) (4) (5)
26. Stres altındayken kekelerim (açık seçik konuşamam).	(1) (2) (3) (4) (5)
27. Stres altındayken ürperirim.	(1) (2) (3) (4) (5)
28. Stres altındayken hızlı hareket ederim (kıpır kıpırımdır).	(1) (2) (3) (4) (5)
29. Stres altındayken kendimi tükenmiş (bitkin) hissedirim.	(1) (2) (3) (4) (5)
30. Stres altındayken bağırsaklarım bozulur ve midem yanar.	(1) (2) (3) (4) (5)
31. Stres altındayken nefesim daralır, öksürük nöbetim tutar veya aşırı nefes alıp vermeye başlarım.	(1) (2) (3) (4) (5)
32. Stres altındayken sırtım ağrır, kaslarım sertleşir (kramp girer) veya dişlerimi gıcırdatırım.	(1) (2) (3) (4) (5)
33. Stres altındayken vücudumda kızarıklıklar, kaşıntı ya da alerjim olur.	(1) (2) (3) (4) (5)
34. Stres altındayken migren, baş ağrıları, yüksek tansiyon, hızlı kalp atışı yaşarım.	(1) (2) (3) (4) (5)
35. Stres altındayken eklem ağrıları çekerim.	(1) (2) (3) (4) (5)
36. Stres altındayken grip veya nezle olurum.	(1) (2) (3) (4) (5)
37. Stres altındayken kilo kaybederim (yemek yiyemem).	(1) (2) (3) (4) (5)
38. Stres altındayken kilo alırım (aşırı yerim).	(1) (2) (3) (4) (5)
39. Stres altındayken kaygılanırım.	(1) (2) (3) (4) (5)
40. Stres altındayken sinirliyimdir.	(1) (2) (3) (4) (5)
41. Stres altındayken suçluluk duygusu çekerim.	(1) (2) (3) (4) (5)
42. Stres altındayken aşırı üzülürüm.	(1) (2) (3) (4) (5)
43. Stres altındayken ağlarım.	(1) (2) (3) (4) (5)
44. Stres altındayken, acımasızımdır (sözel veya fiziksel olarak).	(1) (2) (3) (4) (5)
45. Stres altındayken kendime zarar veririm.	(1) (2) (3) (4) (5)
46. Stres altındayken aşırı sigara içerim.	(1) (2) (3) (4) (5)
47. Stres altındayken başkalarına karşı sinirliyimdir.	(1) (2) (3) (4) (5)

48. Stres altındayken intihara kalkışırım.	(1) (2) (3) (4) (5)
49. Stres altındayken savunma mekanizmaları kullanırım (reddetme, görmezden gelme, yansıtma gibi).	(1) (2) (3) (4) (5)
50. Stres altındayken kendimi başkalarından soyutlarım.	(1) (2) (3) (4) (5)
51. Genellikle, stresli durumu değerlendirip benimle ilgisi olup olmadığına karar veririm.	(1) (2) (3) (4) (5)
52. Stresli durumla başa çıkabilmek için etkili yöntemleri nasıl kullanacağımı bilirim.	(1) (2) (3) (4) (5)
53. Stresli durumlarda etkili yöntemleri kullanırım.	(1) (2) (3) (4) (5)

T.C.
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI
Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 80342057/605/677281
Konu: Araştırma İzni

19/04/2013

GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Eğitim Fakültesi)

İlgi: a) 25.03.2012 tarihli ve 301242 sayılı yazı.
b) 07.03.2012 tarih B.08.0.YET.00.20.00.0/3616 sayılı Genelge (Genelge No: 2012/13)

Üniversiteniz, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Anabilim Dalı araştırma görevlisi Şefika SÜRÜCÜ tarafından yürütülen “Üstün Yeteneklilerin Psikolojik Belirtileri, Stres Kaynakları ve Stres Karşısında Verdikleri Tepkiler” konulu tez çalışma talebi komisyonumuzca incelenmiştir.

Üniversiteniz tarafından kabul edilerek onaylı bir örneği Bakanlığımızda muhafaza edilen ve Ek’lerde gönderilen veri toplama araçlarının, gönüllülük esas olmak kaydıyla araştırma izni başvurusunda belirtilen kurumlarımızda uygulanmasında bir sakınca görülmemektedir.

Bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

Dr. M. Ata ÖZTÜRK
Bakan a.
Grup Başkanı

EKLER:

- 1-Ölçme Araçları (6 Sayfa)
2-Tutanak (1 Sayfa)

Güvenli Elektronik İmza ile
Aslı ile Aynıdır.

19 Nisan 2013

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. Evrak teyidi için <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden 3541-1cc8-35f0-a1b3-7ef0 kodu ile yapılabilir.

MEB Beşevler Kampüsü A/Blok Beşevler/ANKARA
Elektronik Ağ: www.meb.gov.tr
e-posta: adsoyad@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Hatice DEMİR-VHKİ
Tel: (0 312) 413 30 51
Faks: (0 312) 213 13 56